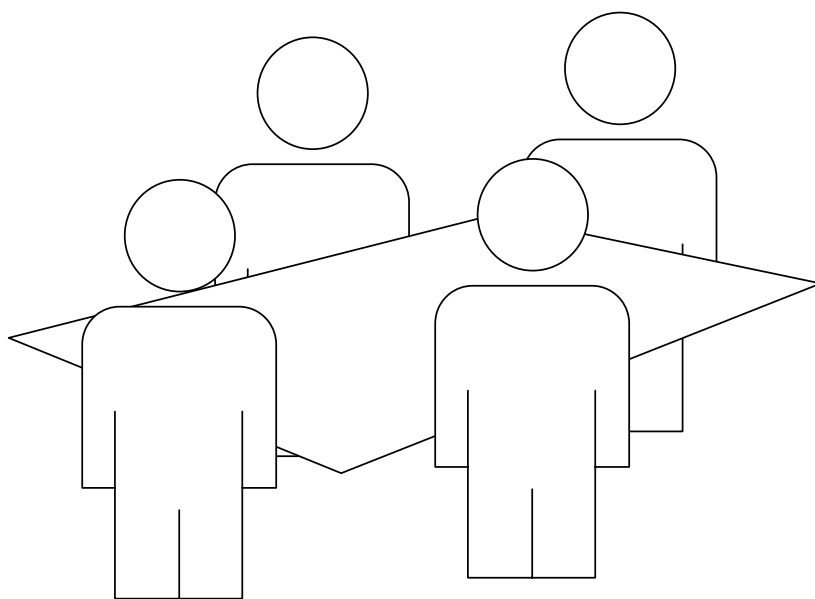

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
Факультет початкової освіти та фізичної культури
Кафедра загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти

Сергій Марчук

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Робочий зошит

ЛУЦЬК – 2025

УДК 37 (076)
М 30

Марчук С. С. Загальна педагогіка. Робочий зошит: навчально-методичний посібник-практикум для студентів спеціальності Середня освіта (Фізична культура) освітнього ступеня «бакалавр». Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. 111 с.

У посібнику подаються різноманітні навчальні, творчі, пошукові завдання до виконання практичних і семінарських занять, самостійних робіт при вивченні курсу «Загальна педагогіка».

Адресується здобувачам освітнього ступеня «бакалавр».

Р е ц е н з е н т и :

доктор педагогічних наук *Наталія Денисенко*

кандидат педагогічних наук *Наталія Соняк*

Розглянуто на засіданні кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти (протокол № 3 від 13.01.2025).

Друкується за рішенням Вченої ради факультету початкової освіти та фізичної культури (протокол № 7 від 21.01.2025).

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

інформаційний матеріал

практичне заняття

семінарське заняття

самостійна робота студентів / СРС

семестровий екзамен / залік

УДК 37 (076)

© С. С. Марчук, 2025

© КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2025

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
Факультет початкової освіти та фізичної культури
Кафедра загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Робочий зошит

здобувача / ки освіти _____

Академічна група _____

Спеціальність _____

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Змістовий модуль 1 «Загальні основи педагогіки. Дидактика».....	6
Тема 1. Педагогіка як наука.....	6
Тема 2. Розвиток, виховання і формування особистості.....	13
Тема 3. Професія вчителя у суспільстві.....	20
Тема 4. Процес навчання, його закономірності та принципи.....	25
Тема 5. Зміст, методи, засоби, технології, форми організації навчання, контроль навчальних досягнень школярів.....	33
Змістовий модуль 2 «Теорія виховання. Школознавство».....	56
Тема 6. Сутність, закономірності та принципи виховання.....	56
Тема 7. Основні напрями (зміст) виховання особистості.....	59
Тема 8. Методи та форми виховання. Виховання особистості в колективі.....	75
Тема 9. Робота класного керівника. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості.....	84
Тема 10. Наукові основи управління освітою та закладами загальної середньої освіти.....	93
Питання семестрового екзамену / заліку.....	105

ПЕРЕДМОВА

Дорогі друзі, ми живемо в час освітніх реформ. Школа потребує змін. Вивчаючи наукові основи управління та керівництва освітою (розділ «Школознавство»), слід спиратися на положення **Концепції Нової Української школи** (2016) **Закону України «Про освіту»** (2017), **Закону України «Про повну загальну середню освіту»** (2020). У сучасних умовах метою національної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. Згідно з вимогами робочої програми освітнього компонента «Загальна педагогіка», **Ви повинні знати:**

- основні категорії, функції та завдання педагогіки; методологічні засади педагогіки;
- сутність процесів навчання, освіти, виховання, розвитку і формування особистості;
- принципи, засоби, методи, форми навчання і виховання школяра та учнівського колективу;

- особливості перевірки навчально-пізнавальної діяльності школярів, рівня їх вихованості;

- методи, засоби, форми, принципи організації та управління закладом загальної середньої освіти;

уміти:

- розуміти сутність педагогіки як науки;
- ідентифікувати педагогічні явища, процеси, системи, ситуації, задачі;
- розуміти цінності педагогічного знання в загальній культурі людства;
- оволодівати методами науково-педагогічного дослідження;
- сутність і закономірності розвитку особистості, анатомо-фізіологічні, психологічні та вікові особливості учнів;

- визначити конкретні завдання навчально-виховного впливу, виходячи із загальної мети національного виховання, рівня вихованості дитячого колективу;

- володіти методами і формами організації освітнього процесу, педагогічної діагностики та педагогічного прогнозування;

- визначити мету навчання і виховання у відповідності з рівнем вихованості учнів, будувати навчально-виховний процес на основі глибокого і систематичного вивчення учнів, їх інтересів;

- регулювати і корегувати міжособистісні стосунки в учнівському колективі, формувати гуманні відносини з школярами на рівні співпраці з урахуванням національних традицій;

- налагоджувати стосунки з батьками учнів;

- сприяти самовихованню, самоосвіті, саморозвитку учнів;

- застосовувати принципи наукової організації праці;

- вивчати, узагальнювати та використовувати передовий педагогічний досвід і досягнення психолого-педагогічної науки.

- вивчати і аналізувати педагогічну літературу;

- використовувати кращі надбання педагогічної спадщини при розв'язанні актуальних проблем освітнього процесу сучасної школи;

- працювати з першоджерелами, науково-педагогічною літературою, нормативними документами в галузі освіти;

- аналізувати і оцінювати сучасні педагогічні теорії, концепції.

Бажаємо Вам успішного виконання практичних та самостійних робіт, семінарів, творчих завдань. *Хай буде міцним здоров'я, віра в себе та інших людей. Гарної Вам педагогічної та життєвої долі!*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ. ДИДАКТИКА

ТЕМА 1. Педагогіка як наука

Інформаційний матеріал

1. Педагогіка як наука: предмет, завдання, джерела

Педагогіка як наука. Термін «педагогіка» походить від двох давньогрецьких слів: (*пайс* - діти, дитина і *аго* – веду). У дослівному перекладі педагог означає «*дітоводій*», «поводир дітей». У Давній Греції так називали раба, який супроводжував дитину свого господаря до школи. До XVII ст. педагогіка – складова частина філософії – всеохоплюючої системи наукових знань. Відокремлення педагогіки в окрему науку (1623 р. англійський філософ *Френсіс Бекон* (1561-1626) у трактаті «*Про достоїнство і примноження наук*»).

Статус педагогіки як самостійної науки був закріплений працями видатного слов'янського педагога **Яна Амоса Коменського** (1592-1670) «**Велика дидактика**» (1632), «**Материнська школа**», «**Правила поведінки дітей**», «**Закони добре організованої школи**», «**Загальна порада про виправлення справ людських**» та ін. Я. А. Коменський вважається основоположником педагогічної науки, батьком педагогіки.

Педагогіка розглядається в таких **позиціях**: 1) **наука**, яка має свої закони і закономірності; 2) **практика**, яка вказує практичне застосування теоретичних положень; 3) **мистецтво**, яке вимагає творчого натхнення педагога; 4) **навчальний предмет** у педагогічних ВНЗ.

Педагогіка є наукою, бо охоплює такі **аспекти**: 1) учених з їх знаннями, здібностями, науковою кваліфікацією і досвідом; 2) наукові установи; 3) методи науково-дослідницької роботи; 4) наукові поняття і категорії; 5) систему наукової інформації; 6) історію становлення і розвитку.

Питання **предмета педагогіки** є методологічним. Людина – предмет виховання (К. Ушинський). Предметом сучасної педагогіки є дослідження сутності розвитку та формування особистості людини і визначення на цій основі теорії і методики виховання як спеціально організованого педагогічного процесу.

Завдання педагогіки на сучасному етапі: дослідження законів і закономірностей педагогічних явищ і процесів; визначення мети та завдань виховання і освіти; теоретичне обґрунтування змісту, принципів, методів і форм навчання та виховання; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; обґрунтування сучасних ефективних гуманних педагогічних технологій; експериментальні дослідження педагогічної діяльності; упровадження результатів і рекомендацій педагогічного дослідження у практику; вироблення педагогічної майстерності.

Джерела вивчення педагогіки – народна педагогіка, праці педагогів-класиків, монографії і статті видатних учених, передовий педагогічний досвід, художні твори про дитинство, школу, вчителів, педагогічна періодика.

Основні етапи розвитку педагогіки. Етапи за **М. Фіцулою**: 1. **Народна педагогіка** (досвід народу). 2. **Духовна педагогіка** (досвід виховання через релігію в епоху середньовіччя, представники – діячі церкви Тертуліан, Августин Блаженний, Фома Аквінський). 3. **Світська педагогіка** пов'язана з іменами Коменського, Локка, Руссо, Песталоцці, Дістервега, Ушинського та ін.

Німецький педагог **Франц Гофман** про **три періоди** у розвитку педагогіки (книга «Мудрість виховання. Педагогія. Педагогіка»): 1) **мудрість виховання** (період людства від примітивного педагогічного мислення до мислення перевіреного досвідом; джерела – стародавні єгипетські папіруси, «Книга притч Соломонових» та ін.); 2) «**пайдагогія**» (названий в стилі письменників епохи Відродження) – педагогічна думка стародавньої Греції,

педагогічного знання є частиною політичних, філософських і психологічних знань;
3) **формування педагогіки як самостійної наукової теорії** (пов'язане з іменем видатного чеського педагога Я. А. Коменського і його працею «Велика дидактика»).

2. Основні педагогічні поняття та категорії

Категорії – найзагальніші поняття. **Поняття** – форма мислення.

Джерела творення педагогічної термінології: лінгвістичні (грецька, польська, церковнослов'янська мови, латинь); письмові – архівні матеріали, художня література, нормативні документи XVIII і XIX ст.; етнографічні – культура і побут народу; суміжні науки (з психології).

Найважливіші педагогічні категорії – виховання, освіта, навчання (М. Фіцула, М. Ярмаченко); **найзагальніші поняття** – виховання, освіта, навчання, самоосвіта, розвиток, самовиховання, формування, перевиховання (В. Галузинський, А. Дубасенюк), активність особистості, самостійність особистості, педагогічний процес (А. Алексюк); **поділ педагогічних категорій за змістом:** методологічні; процесуальні; суттєві (В. Галузинський, М. Євтух).

Дефініції (трактування) основних педагогічних понять: **виховання** – цілеспрямований та організований процес формування особистості; **навчання** як двостороння пізнавальна діяльність вчителя і учнів, в ході якої здійснюється їх розвиток, освіта і виховання; **освіта** як процес і результат засвоєння учнями знань, умінь і навичок; цілеспрямована діяльність, пов'язана із прилученням людини до культури, до знань; **самовиховання** – систематизована і цілеспрямована діяльність особистості, що спрямована на формування і удосконалення її позитивних якостей та подолання негативних; **самоосвіта** – здобуття освіти самостійно, без навчального закладу; **розвиток** – це процес і результат кількісних та якісних змін в організмі людини; **формування особистості** – як надання певної форми, завершеності процесу становлення людської особистості, досягнення нею рівня зрілості, стабільності; **перевиховання** – виховний процес спрямований на подолання негативних рис особистості, що сформувалися під впливом несприятливих умов виховання; **соціалізація** як процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення і розвитку як цілісної особистості.

3. Система педагогічних наук (галузі педагогіки)

Система педагогічних наук – зв'язки та відношення, що склалися в процесі історичного розвитку різних галузей педагогічних знань. **Галузі сучасної педагогіки:** загальна педагогіка; вікова педагогіка; методики навчання різних навчальних предметів; спеціальна педагогіка/дефектологія: (сурдопедагогіка – глухі, слабочуючі діти; тифлопедагогіка – сліпі, слабозорі діти; олігофренопедагогіка – розумово відсталі діти; логопедія – порушення мови у дітей); історія педагогіки; порівняльна педагогіка; соціальна педагогіка; професійна педагогіка (галузева педагогіка); народна педагогіка; гендерна педагогіка.

4. Взаємозв'язок педагогіки з іншими науками: філософські науки – допомагають педагогіці визначити мету виховання, психологія – вивчає закономірності розвитку людини, анатомія і фізіологія людини – є основою для розуміння біологічної суті людини, соціологія – допомагає в пізнанні сім'ї, школи, трудового колективу для організації навчання та виховання. Особливості зв'язку педагогіки з філософією, етикою, соціологією, естетикою, психологією, анатомією і фізіологією людини, економічними науками, етнологією, педіатрією, кібернетикою, медициною, генетикою, етнографією, шкільною гігієною, математикою, історією, літературою, географією, антропологією, екологією, археологією, демографією, політикою, фольклористикою, біологією, мистецтвом.

5. Методи науково-педагогічних досліджень

Методи (гр. – спосіб пізнання) **дослідження** як способи, шляхи пізнання об'єктів дійсності. Метод науково-педагогічного дослідження – шлях вивчення й опанування складними психолого-педагогічними процесами формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Класифікація методів дослідження: *теоретичні методи* – аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування, конкретизація; *емпіричні*

методи – спостереження, бесіди, інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності, вивчення досвіду; анкетування (вивчення міжособистісних взаємин), соціометрія, метод рейтингу, метод узагальнених незалежних характеристик; проєктивні методи (тести креативності, досягнень, інтелекту); математичні методи (реєстрування, ранжування, моделювання, статистичні); психолого-педагогічний експеримент (лабораторний та природний).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема. Педагогіка як наука, мистецтво і практика навчання та виховання.

Мета. Вивчити та проаналізувати теоретико-методологічні засади педагогічної науки. З'ясувати особливості педагогіки як науки, її понятійно-термінологічний апарат. Вивчити систему педагогічних наук, виявити взаємозв'язок педагогіки з іншими науками.

План

1. Теоретичні питання.

1.1. Етимологія (походження) терміну «педагогіка». Сучасні визначення поняття «педагогіка».

1.2. Педагогіка як наука. Предмет педагогіки.

1.3. Основні поняття і завдання педагогіки.

1.4. Галузі педагогічної науки.

1.5. Взаємозв'язок педагогіки з іншими науками.

2. Практичні завдання.

2.1. Виписати із підручників педагогіки, педагогічних словників визначення поняття «педагогіка» (до 5 найменувань) за таблицею 1. З'ясувати зміст поняття «педагогіка».

Таблиця 1

з/п	Джерело	Визначення поняття «педагогіка»
1.	Волкова Н.П. Педагогіка. Київ: Академвидав, 2009. С.12.	Педагогіка (грец. paidos – дитина, ago – веду) – наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості.
2.		

2.2. Законспектувати із навчальних посібників педагогіки різноманітні підходи до трактування предмету педагогіки (те, що вивчає ця наука) та проаналізувати дані підходи (див. таблицю 2).

Таблиця 2

з/п	Автор джерела	Предмет педагогіки
1.		

2.3. Проаналізувати різноманітні підходи до компонування основних педагогічних понять за наступною формою (таблиця 3):

Таблиця 3

з/п	Автор	Масив основних педагогічних понять
1.		

2.4. Виписати із статті К. Д. Ушинського «Про користь педагогічної літератури» судження про роль педагогічної науки

2.5. Підготувати і захистити реферат (за бажанням студента) на одну із тем:

Тематика рефератів: Завдання педагогіки у працях педагогів-класиків та народних просвітителів. Педагогіка як наука і навчальний предмет. Система педагогічних наук. Педагогіка та інші науки. Основні етапи розвитку педагогіки. Народна педагогіка – золотий фонд наукової педагогіки.

Література:

Аненкова І.П., Байдан М.А., Горчакова О.А., Руссол В.М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. / І.П. Аненкова, М.А. Байдан, О.А. Горчакова, В.М. Руссол. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 17 – 26.
Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка : підручник Київ: Знання – Прес, 2003. С.33 – 37.

Марчук С., Кабак В., Борбич Н., Ковальчук І. Розвиток педагогічної термінології та становлення понятійно-категоріального апарату педагогіки. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2024. Вип. 2. С. 35–43.

Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Київ: Рад. школа, 1983. Т.1.С. 9 – 25.

Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. С. 9 – 24.

Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навч. посіб. Київ: Вища школа, 2002. С. 6 – 8.

Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. С. 8 – 41.

ХІД ВИКОНАННЯ СЕМІНАРУ №1

[illegible]

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №1

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

1. Поняття про розвиток і формування особистості

Людина як фізична істота, як організм, що складається з органів і систем. Цим поняттям оперують насамперед фізіологічні, анатомічні, медичні науки.

Особа (особистість) як член суспільства, «соціальна одиниця» взагалі. Цим поняттям широко послуговуються психологія, етика, естетика і педагогіка.

Індивідуальність як неповторна, унікальна якість особистості, яка властива єдиній особі, хоч може бути типовою для всіх.

Ці поняття передусім спираються на те докорінне положення, що в дитини, як і в дорослої людини, існують біологічні і соціальні засади.

Розвиток людини – це процес становлення і формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих факторів, серед яких цілеспрямоване виховання і навчання відіграє провідну роль.

Напрямки розвитку: анатомо-фізіологічний, психічний, соціальний. До анатомо-фізіологічних змін відноситься ріст і розвиток кісткової і м'язової систем, внутрішніх органів, нервової системи. Психічні зміни стосуються, передусім, розумового розвитку, формування всіх психічних рис особистості. Набуття соціальних якостей, необхідних для життя в суспільстві, відносяться до соціального розвитку особистості.

Особистість – людина, соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуального – неповторного.

Формування особистості – це становлення людини як соціальної істоти, яке проходить у результаті впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

2. Біологічне та соціальне у розвитку особистості

Фактори розвитку: спадковість, середовище, виховання.

Функції виховання в розвитку і формуванні особистості людини: а) організовує діяльність, в якій розвивається і формується особистість; б) підбирає зміст для розвитку і формування особистості; в) усуває впливи, які можуть негативно позначитись на розвитку і формуванні особистості; г) ізолює особистість від несприятливих для її розвитку і формування умов.

Виховання не тільки визначає розвиток, а й саме залежить від розвитку, воно постійно спирається на досягнутий рівень розвитку.

Спадковість – це відновлення у нащадків біологічної подібності. У спадковість передаються: тип нервової системи, деякі безумовні рефлексі (оборонний, орієнтовний), конституція тіла, зовнішні ознаки та власне людські задатки (високоорганізований мозок, задатки до мови, ходіння у вертикальному положенні, до окремих видів діяльності та ін.).

Середовище – все те, що оточує дитину від народження до кінця життя, починаючи з сім'ї, ближнього оточення і кінчаючи середовищем соціальним, в якому вона народжується і яке створює умови для її розвитку і виховання.

Соціалізація людини – процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, залучення до суспільного життя як активної, дієвої сили. У середовищі людина соціалізується.

Виховання і соціалізація проходить під впливом багатьох обставин, які можна звести до трьох груп:

макрофактори (суспільство, держава, планета, світ і навіть космос),

мезофактори (етнокультурні умови і тип поселення, в яких живе і розвивається людина),

мікрофактори (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні виховні установи, релігійні організації, товариства ровесників, засоби масової комунікації та інші інститути виховання).

Рушійними силами розвитку особистості є такі внутрішні і зовнішні суперечності: а) асиміляція і дисиміляція; б) збудження і гальмування; в) емоційна сфера (задоволення і незадоволення, радість і горе); г) спадкові дані і потреби виховання; г) рівень розвитку особистості і її ідеал; д) потреби особистості і моральний обов'язок; є) домагання особистості і її можливості.

До закономірностей розвитку особистості належать: а) розвиток особистості має наслідувальний характер; б) особистість людини розвивається під впливом середовища; в) людська особистість розвивається внаслідок впливу на всі сторони її психіки; г) людина розвивається в діяльності; г) зміна особистості вимагає зміни ставлення до неї.

Діяльність – важлива форма прояву активного ставлення людини до оточуючої дійсності. На анатомо-фізіологічний, психічний і соціальний розвиток особистості впливають такі **види діяльності:** ігрова, навчальна, трудова, спортивна, художня і громадська.

Спілкування – один з універсальних способів вияву групової форми буття людей. Залежно від характеристик партнерів спілкування може бути різних видів: особистість – особистість, особистість – група, особистість – колектив, група – група, група – колектив. За змістом воно може бути ділове (формальне) і особисте (неформальне).

Розглядаючи питання розвитку і виховання особистості, не можна обійти проблему акселерації. **Акселерація** (лат. прискорення) — прискорений індивідуальний розвиток, за якого середньофізичні та психофізіологічні константи дитини або підлітка випереджають оптимальні.

Музичні здібності геніального австрійського композитора В.-А. Моцарта стали виявлятися в три роки, в чотири він добре грав на клавесині, в п'ять – сам писав музику, у вісім – створив першу сонату і симфонію, в одинадцять – оперу. У шість років юний маестро здобув світову славу, а в 14 – був обраний членом Філармонічної академії в Болоньї. За фізичними показниками сучасні діти вже на першому році життя переважають свої однолітків минулого століття на 5 см і 1-2 кг; підлітки на 15-20 см і 9-10 кг, дорослі – на 8-10 см; статеве дозрівання завершується на 2-3 роки раніше. Якщо на початку ХХ ст. люди росли до 22-25 років, то наприкінці – до 18-19 (чоловіки) й до 16-17 (жінки).

Серед теорій розвитку особистості виділяють: **соціологізаторську**, яка вважає вирішальним у розвитку особистості її соціальне оточення; **біологізаторську**, яка вважає вирішальним у розвитку особистості її спадковий «багаж»; **конвергенції**, яка зводить два фактори – біологічний і соціальний з перевагою біологічного у розвитку особистості; 2) *теорія біхевіоризму*, яка розглядає поведінку людини як механічні реакції організму на стимули оточення, ігноруючи свідомість; **теорія психоаналізу (фрейдизму)**, яка вважає рушійною силою поведінки людини несвідомі біологічні потяги та інстинкти.

3. Вікова періодизація

Вікова періодизація є умовним поділом цілісного життєвого циклу на вікові періоди, що вимірюються роками. Відомо, що розвиток дитини відбувається за кілька періодів, які послідовно змінюють один одного. Цей процес є обов'язковим і передбачуваним. **Віковий період** – відрізок життя індивіда, який досягає певного ступеня розвитку і має характерні, відносно стійкі якісні особливості.

Здавна педагоги і психологи намагалися вирішити проблему визначення вікових періодів розвитку особистості. Зокрема, грецький філософ **Арістотель** (IV ст. до н.е.) зробив першу спробу визначити основні етапи розвитку людської психіки, вбачаючи в них повторення етапів родової еволюції органічного світу. Арістотель розділив розвиток дитини на три періоди (по сім років кожен) назвавши їх відповідно: рослинний, тваринний, розумний.

Під впливом суспільних вимог до навчання й виховання молодого покоління визначний чеський педагог **Я. А. Коменський** (1592 – 1670) обґрунтував принцип “природовідповідності” процесу навчання, обстоював потребу вивчати природу дітей і молоді, їх вікові особливості, зважати на них під час визначення змісту і методів шкільного навчання. Його вікова періодизація складається з чотирьох етапів (по шість років кожен): дитинство, отроцтво, юність, змузнілість.

Ж.-Ж. Руссо виділяє такі вікові періоди, що розкривають діалектику розвитку особистості: 1-й період – до двох років – *немовляцтво* – характеризується фізичним розвитком та розвитком моторики. 2-й період – від 2-х до 12 років – *дитинство* – характеризується розвитком органів чуття. 3-й період – від 12 до 15 років – *отроцтво* – характеризується розумовим та трудовим розвитком. 4-й період – від 15 до 20 років – *юність* – характеризується моральним та статевим розвитком.

Німецький педагог **А. Дістервег** накреслив три ступені розвитку дитини.: 1) період чуттєвого пізнання (з 6 до 9 рр.). Дитина в цей період відрізняється великою жвавістю і прагненням до фізичної діяльності; 2) охоплює вік з 9 до 14 років, характеризується, в основному розвитком пам'яті і нагромадженням уявлень (період раціонального пізнання); 3) (після 14 років) – настає період розуму, що пов'язано з виникненням певних ідеалів.

Фрідріх Фребель весь період розвитку дитини поділяє на три ступені: немовляцтво, дитинство і отроцтво. При вихованні дітей немовляцького віку завдання полягає в тому, щоб розвивати переважно зовнішні чуття. Дитинство визначає як період сімейного виховання, ігор і розвитку мови дитини. Отроцтво – це період вже свідомих цілей, період шкільного навчання.

Марія Монтессорі – відомий італійський педагог, обґрунтовує таку періодизацію дитинства: *від 3 – 4 до 6 років дитина* будує сама себе в процесі мовленнєвого і сенсомоторного розвитку; *від 6 до 9 років дитина* – дослідник: орієнтація на світ засобами власної діяльності, створення за допомогою уяви цілісної картини світу; *від 9 до 12 років дитина* – вчений: нагромаджує факти, знання, створює чуттєвий образ Всесвіту у взаємозв'язку його частин, бачить своє місце в світі.

Вікова періодизація В. Крутецького: новонароджений (до 10 днів); немовля (до року); ранній дитячий вік (1 – 3 роки); переддошкільний період (3 – 5 років); дошкільний (5 – 6(7) років); молодший шкільний (6(7) – 11); підлітковий (11 – 15 років); вік старшокласників (15 – 18 років). Перехід від попереднього періоду до наступного часто має кризовий характер. **Криза** (грец. – рішення, перелом) – нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями у соціальних відносинах, діяльності, свідомості і виявляється в цілісних психічних і особистісних змінах. Д. Ельконін запропонував розглядати кожен психологічний вік на підставі таких

основних критеріїв, як соціальна ситуація розвитку, провідний тип діяльності, основні новоутворення розвитку та кризи. Хронологічно вікові кризи визначаються межами стабільних періодів: криза новонародженого (до 1 міс), криза одного року, криза трьох років, криза семи років, підліткова криза (11 – 12 років), юнацька криза.

За Д. Ельконіним дитинство ділиться на 7 періодів: 1) вік немовляти – до 1 року; 2) раннє дитинство – 1 – 3 роки; 3) молодший і середній дошкільний вік – 3 – 4 – 5 років; 4) старший дошкільний вік – 4 (5 – 6) 7 років; 5) молодший шкільний вік – 6 (7 – 10) 11 років; 6) підлітковий вік – 10 (11 – 13) 14 років; 7) ранній юнацький вік – 13 (14 – 16) 17 років. Весь процес дитячого розвитку ділиться на 3 етапи: 1) дошкільне дитинство (0 – 6) 7 років; 2) молодший шкільний вік (6 – 11 років); 3) середній і старший шкільний вік (12 – 17 років)

Про новонароджену дитину в народі кажуть «пискля», «народженняточко». **Дворічну дитину** називають «стрижак», «друга каша», «друге літо», її як індивідуальність характеризують словами «балакуча», «никла», «понура», «тихоня». **На третьому році життя:** «третяки», «третє літо», «гулячки», бо допитливість і активність у пізнанні світу є головною ознакою цього віку. **Чотирирічна дитина** – «четвертак», «четверте літо», «четверта каша». Її рухливість і самостійність позначають назвами «метунець», «шмиглик» та ін. **П'ятирічна дитина** – «п'ятак», «п'ятиліток», «підпасок» (готується допомагати старшим дітям по господарству, виявляє інтерес до праці).

4. Особливості формування і розвитку школяра

Молодший шкільний вік. Важливими показниками готовності дитини до навчання є звичка до розумових зусиль, зосередженість у роботі, вміння слухати вчителя і виконувати його вказівки. Пізнавальна діяльність молодшого школяра в основному проходить у процесі навчання. Пам'ять у молодших школярів наочно-образна. Мислення розвивається у них від емоційно-образного до образно-логічного. Нехтування індивідуальними особливостями призводить до того, що нерідко навіть здібні учні втрачають інтерес до навчання, праці й потрапляють до категорії так званих важких дітей. Належним чином поставлене виховання передбачає знання кожного учня, тому що без урахування індивідуальності школярів неможливе успішне навчання і виховання.

Підлітковий вік. Проходить бурхливий ріст і розвиток всього організму. Статеве дозрівання не є визначальним для особистості підлітка, але вносить нові переживання і думки в їх життя. Сприймання перебуває в стадії становлення, тому якість його різна. Поліпшується продуктивність і зростає якість пам'яті. Для підлітка характерна розкиданість інтересів. Значне місце в його житті відіграють різні форми спілкування, велике прагнення до дружного спілкування. Особливість підліткового періоду вимагає певної диференціації в організації життя хлопців і дівчат. Під кінець підліткового періоду перед учнями реально вимальовується завдання вибору професії.

Юнацький вік. Це період формування світогляду, самосвідомості, характеру і життєвого самовизначення. Пізнавальна діяльність сприяє формуванню світогляду. Пам'ять старшокласника характеризується зрілістю. Мислення здатне абстрагувати і узагальнювати навчальний матеріал. Мова збагачується науковими термінами, стає виразною і точною. Вперше старшокласники переживають почуття кохання. У них стають стійкими професійні інтереси. Прагнення до самовиховання стає рисою особистості.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема. Чинники впливу на розвиток та формування особистості.

Мета. З'ясувати особливості розвитку і формування особистості. Виявити важливі чинники розвитку особистості. Проаналізувати основні теорії розвитку і формування особистості. Навчитись враховувати вікові етапи розвитку особистості школяра у навчально-виховному процесі.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Поняття розвитку і формування особистості.

1.2. Роль спадковості в розвитку і формуванні особистості.

1.3. Вплив середовища на розвиток і формування особистості.

1.4. Виховання як провідний чинник розвитку і формування особистості.

1.5. Рушійні сили і закономірності розвитку особистості.

1.6. Вікові етапи розвитку особистості школяра.

1.7. Теорії розвитку і формування особистості.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

2. Практичні завдання

2.1. Упорядкувати словничок основних понять та термінів із даної теми.

2.2. Назвати авторів вікової періодизації людини. Подати їх вікові періоди у розвитку особистості.

[illegible]

2.3. Підготувати міркування до дискусії: «Провідні чинники виховання особистості».

[illegible]

2.4. Написати реферат за темою (за бажанням студента).

Тематика повідомлень: Особистість як предмет дослідження психологічної і педагогічної наук. Основні чинники формування і розвитку особистості. Закономірності та

рушійні сили розвитку особистості. Народні уявлення про основні чинники формування особистості. Вікова періодизація розвитку дітей у працях видатних педагогів. Вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей раннього віку. Вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей дошкільного віку. Вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку. Вікові та індивідуальні особливості розвитку учнів середнього шкільного віку. Вікові та індивідуальні особливості розвитку учнів старшого шкільного віку. Урахування індивідуальних особливостей учнів різного віку в процесі навчання і виховання. Теорії психічного розвитку особистості. Виховання і розвиток людини у тваринному світі.

Література:

- Аненкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 169 – 181.
- Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. С. 51 – 59.
- Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1995. С. 16 – 27.
- Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. С. 98 – 184.
- Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання – Прес, 2003. С. 42 – 49.
- Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ : Рад. школа, 1985 С. 41 – 43.
- Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., Київ : Академвидав, 2009. С. 39 – 55.
- Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. С. 9.
- Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2003. С. 67 – 101.
- Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. С. 51– 84.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ № 2

ТЕМА	Українська етнопедагогіка про формування і розвиток особистості дитини.
МЕТА	З'ясувати народно-педагогічний досвід на проблему формування особистості. Визначити основні чинники розвитку дітей за концепцією української народної педагогіки. Проілюструвати ці фактори засобами усної народної творчості.
Опорні поняття	розвиток дитини, формування особистості, етнопедагогіка, фактор, виховання, середовище, спадковість.
Завдання	Вивчивши та проаналізувавши посібники з народної педагогіки, віднайти засоби усної народної до таких чинників формування та розвитку особистості дитини: 1. Спадковість. 2. Середовище. 3. Виховання.
Література	1. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2005. С. 17-21. 2. Народна педагогіка : світовий досвід / уклад. А.І.Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. Київ: Знання-Прес, 2003. – С.7 – 9. 3. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. Київ : Рад. школа, 1985. С. 41 – 43. 4. Українське народознавство / за ред. С.П. Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів : Фенікс, 1994. – С. 49. 5. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. – С.54.
Питання самоконтролю	1. Назвіть суттєві ознаки поняття «розвиток особистості». 2. Вкажіть народні уявлення про формування особистості. 3. Який чинник формування особистості відображений у прислів'ї «Яке коріння – таке й насіння»? 4. Назвіть два чинники розвитку особистості поєднані у прислів'ї «Яка гребля, такий млин: який батько, такий і син». 5. Зазначте народне прислів'я, у змісті якого відображається виховний вплив середовища.

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №2

1. Історичний шлях становлення професії вчителя

Професію вчителя називають вічною. З моменту свого існування людина завжди відчувала потребу вчити – передавати досвід молодшому поколінню. Інститут учительства почав формуватися в той час, коли навчання і виховання виділилось у суспільстві в окрему соціальну функцію. У Древньому Вавилоні, Єгипті, Ассирії, на **Древньому Сході** вчителями виступали в основному **жерці**. Оскільки жерці складали привілейовану релігійну касту, то соціальний статус вчителя був надзвичайно високим. У **Стародавній Спарті (Греція)** вихователями були державні чиновники – педономи. У Стародавніх Афінах вчителями були вільні громадяни, їх називали граматистами, кифаристами, дидаскалами, педотрибами. Не рідко вони самі утримували школи (гр.схоле – дозвілля, відпочинок від праці). Лише випадковості в Афінах могли призвести до вчительської роботи. Не дарма в той час говорили про таку людину: вона або померла, або вчить дітей (античний вислів: **«Кого зненавиділи Боги, того зробили педагогом»**). У Древньому Римі вчитель вперше стає державним службовцем. Перший штатний педагог, який отримав платню з імператорської казни за навчання юнаків ораторському

мистецтву – **Марк Фабій Квінтіліан** (1 ст.). Поряд з цим праця вчителя часто була найманою і навіть рабською.

В епоху **середньовіччя** вчитель повинен обов'язково бути духовною особою і вести чернечий спосіб життя. У пізньому середньовіччі починає формуватися інститут найманого світського вчителства. У **період Відродження** професія вчителя вперше набуває масовості, зростає кількість приватних учителів. **Я. А. Коменський** писав того часу: «Вчителям вручена прекрасна посада, вище якої нічого не може бути під сонцем».

У період розвитку капіталізму вперше з'являється **інститут жіночого вчителства** (гувернантки, наставниці, домашні виховательки, народні вчительки та ін.). **Учительські семінарії**, як педагогічні заклади для підготовки вчителів початкових шкіл, виникли в Німеччині в XIX ст.

Вихователів у східних слов'ян називали пестунами і пестунками. У **Давній Русі** вчителів називали книжниками, майстрами грамотами. Довгий час роль вчителя в Україні виконували дяки (мандрівні дяки, дяки-бакалаври). Вчительські семінарії в Україні поширення набули з 60-х років XIX ст. (перші були відкриті в Коростишеві та Острозі Волинської губернії). В основу діяльності учительських семінарій покладено «Проект учительської семінарії», створений К.Д. Ушинським.

2. Сутність основних понять та категорій учительської професії

До основних понять педагогічної професії відноситься: «вчитель», «педагог», «вихователь». **Вчитель** – це поняття, яке вживається у декількох значеннях:

1) **широкому** (народні трактування):

- авторитетна людина;
- творці наукових вчень, філософи;
- творці релігійних вчень (Христос, Будда), проповідники цих вчень;
- людей, що створили свої школи в науці, мистецтві;

2) **педагогічному**: вчитель – спеціаліст, що веде навчально-виховну роботу з учнями у загальноосвітніх школах різних типів (з Педагогічної енциклопедії).

Педагог (гр. пайс – дитина, аго – веду). В Стародавніх Афінах так називали раба, який супроводжував дитину рабовласника до школи, по вулиці. Від цього терміну пішла назва науки – педагогіка. **Педагог**, це: 1) особа, фахом якої навчання й виховання в школі чи дитячому садку, школі-інтернаті чи виправній колонії, позашкільному закладі чи вузі; 2) науковий працівник, який досліджує проблеми педагогіки як науки. **Вихователь** – у широкому розумінні слова – особа або організація, яка займається вихованням дітей і молоді в навчально-виховних закладах.

3. Соціальна роль і функції вчителя, вимоги до нього

Професія педагога оцінюється з різних позицій: 1) глобальна (для суспільства); 2) з позицій учня (чого чекає дитина від педагога, ким він є для неї); 3) з позицій вчителя (яким є його обов'язки, як він розуміє їх). Головне призначення вчителя – навчити людину бути людиною. **Функції вчителя:** 1) навчальна (вчити як здобувати знання); 2) розвивальна (розвиток психічних процесів, творчості); 3) виховна (формування особистості).

Вимоги до особистості вчителя, які ставить суспільство:

- 1) загальногромадські – оптимізм, бажання працювати, загальнолюдський гуманізм;
- 2) морально-педагогічні – висока ерудиція та культура, високий рівень моральних відносин з людьми, педагогічна самоактуальність;
- 3) індивідуально-психологічні – самостійність і діловитість, наявність певних педагогічних здібностей;
- 4) практично-соціальні – загальнопедагогічні, загальнотрудові, вимога постійної самоосвіти.

Особливості праці вчителя:

- вчитель – посередник між суспільством і людиною, що росте;
- професія вчителя – одна із самих масових у країні;
- вчитель – людина, спрямована у майбутнє;
- учитель управляє найбільш складним процесом – процесом формування людини;

– суспільство покладає на вчителя особливу відповідальність. **Властивості характеру педагога:** комунікабельність, товариськість; самовладнання (керування емоціями); наполегливість у досягненні мети; оптимізм і гумор.

Педагогічна професія належить до професій типу «людина – людина». Діяльність педагога за суспільними функціями, вимогами до професійно значущих особистісних якостей, складністю психологічної напруженості та емоційного навантаження наближена до діяльності артиста, вченого, письменника. За твердженням психологів, вона містить у своїй структурі до 250 компонентів. Урок інколи називають «театром одного актора». Однак для актора сценарист пише сценарій, режисер допомагає під час репетицій, інші працівники – в оформленні сцени, освітленні, музичному супроводі. А вчитель одночасно і сценарист, і режисер, і постановник, і актор, який щодня ставить не один, а декілька спектаклів.

Професія педагога належить до стресогенних, найнапруженіших у психологічному плані. Вона вимагає від людини постійних резервів самовладання і саморегуляції. Емоційне навантаження педагога значно вище, ніж у менеджерів вищої ланки та банкірів, тобто тих, хто безпосередньо працює з людьми.

Висока емоційна напруженість зумовлена постійною наявністю великої кількості факторів ризику, стрес-факторів, які впливають на самопочуття вчителя, працездатність, професійне здоров'я і якість роботи. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, коефіцієнт стресогенності педагогічної діяльності становить 6,2 бала (за максимального коефіцієнта 10 балів). У рейтингу професій Американського інституту дослідження стресу перші місця посідають учителі старших класів, поліцейські і шахтарі.

Професія педагога вирізняється серед інших насамперед способом мислення її представників, почуттям обов'язку і рівнем відповідальності. Основна її відмінність від інших професій типу «людина – людина» полягає в тому, що **вчитель належить і до тих, хто перетворює, і до тих, хто керує.** Маючи за мету своєї професійної діяльності становлення і перетворення дитини, педагог покликаний управляти процесом її інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, формуванням її внутрішнього світу.

Професія педагога за сучасних соціальних умов має позитивні і негативні сторони. **До позитивних** належать: можливість професійного зростання; різноманіття соціальних зв'язків із колегами, учнями, їхніми батьками; можливість задовольнити вищі людські потреби – творчі; гуманістичний характер; творча самостійність; літні терміни відпустки і її тривалість (48 робочих днів). **Серед негативних** – низька заробітна плата (оплата вчительської праці неадекватна її суспільній значущості і професійній складності, помітно відстає від заробітку інших фахівців із вищою освітою, що призводить до зниження рівня її престижності); суворе регламентація поведінки і діяльності вчителя, високі вимоги до його моральності; значні нервові затрати, висока стресогенність педагогічної діяльності.

Посадові обов'язки вчителя (викладача) фізичної культури навчального закладу є такими:

- планування процесу фізичного виховання, в т.ч. планування окремих уроків (занять);
- планування, організація і проведення (участь) різноманітних фізкультурних заходів;
- проведення уроків фізичної культури, позаурочних і позашкільних заходів;
- розробка комплексів фізичних вправ;
- здійснення в процесі фізичного виховання виховної роботи;
- контроль за рівнем здоров'я і фізичної підготовки учнів;
- пропагування здорового способу життя;
- підвищення власного професійного рівня, узагальнення та впровадження передового досвіду роботи.

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №3

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical margin lines, text, or other markings on the page.

ТЕМА 4. Процес навчання, його закономірності та принципи

Інформаційний матеріал

1. Предмет, завдання і категорії дидактики

Дидактика (слово грец. походж. didacticos – той, що повчає і didasko – той, що вивчає).

Погляди на дидактику: галузь (розділ) педагогіки, що досліджує теорію освіти і навчання; самостійну науку, яка досліджує теоретичні і методичні основи навчання, бо має ознаки, які надають дидактиці статусу науки, – предмет, методи дослідження, категоріальний апарат, структуру, історію тощо. **Предмет дидактики** – процес навчання в цілому. **Категорії дидактики** – найістотніші та найсуттєвіші поняття, які відображають предмети і явища навчальної діяльності. Це предмети і явища, дослідження яких дає відповіді на такі питання: для чого навчати? (*мета навчання*); що вчити? (*зміст освіти*); яким способом вчити, як вчити? (*методи і засоби навчання*); у якій формі, де вчити? (*форми організації навчання*); що дало навчання, як учні навчилися? (*результати навчання*).

Основні поняття дидактики: навчання, освіта, самоосвіта, принципи навчання (система вимог до практичної організації навчального процесу), правила навчання (окремі лаконічні вимоги до викладацької діяльності); зміст освіти (певна система знань, умінь, навичок, які необхідні для всебічного розвитку особистості); методи навчання (способи пізнавальної, теоретичної і практичної діяльності вчителя і учнів); засоби навчання (допоміжні матеріально-технічні засоби), форми організації навчання (об'єднання учнів для організації вчителем занять, у процесі яких здійснюється навчально-пізнавальна діяльність), мета навчання (передбачення кінцевого результату навчання, що забезпечується його організацією й управлінням), результат навчання (навчальні досягнення відповідно до поставленої мети навчання).

Завдання дидактики в умовах сучасної школи: визначення педагогічних основ змісту освіти; дослідження сутності закономірностей, принципів та правил навчання; аналіз та обґрунтування шляхів, які мають забезпечувати інтелектуальний розвиток школяра; пошук ефективних засобів і методів взаємообумовленої діяльності учителя й учнів, розробка шляхів інтенсифікації навчального процесу; дослідження і розробка ефективних форм організації навчального процесу. **Провідні тенденції розвитку національної дидактики:** орієнтація на людський вимір в освітній діяльності, на визнання цінності особистості та її гідності; спрямованість навчання до учня, на формування його особистості; орієнтація освіти на гуманістичні цінності світової, національної і професійної культури; перенесення акценту з викладацької діяльності педагога на пізнавальну діяльність учня, на формування творчої методики його самоучіння та самоактуалізації; перехід від традиційних, інформативних, монологічних методів і форм навчання до діалогічних; комп'ютеризація і технологізація навчання; цілеспрямоване впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання.

2. Виникнення і розвиток дидактики. Народна дидактика

Вперше термін «дидактика» використали 1613 р. німецькі педагоги **Кристоф Хельвег** і **Йохим Юнг** у праці «**Короткий звіт з дидактики, або мистецтво навчання. Ратихімія**». До широкого вжитку слово «дидактика» запровадив знаменитий слов'янський педагог **Ян Амос Коменський** (1592–1670), який вважав дидактику „універсальною теорією вчення всіх усього». У своїй праці «**Велика дидактика**» (1632р.) він стверджує, що дидактичне мистецтво є корисним для: 1) батьків; 2) учителів; 3) учнів; 4) шкіл; 5) держави.

Вагомий внесок у дидактику здійснили ряд педагогів: **Й. Песталоцці** – засновник теорії і практики початкового навчання і трудового виховання бідних дітей в Швейцарії, розробник теорії елементарної освіти (число, форма, слово). **А. Дистервег** – обґрунтував дидактику розвиваючого навчання виклав у вигляді 33-х правил у праці «Керівництво до освіти німецьких вчителів». **Й. Герbart** – теорія виховуючого навчання. **К. Ушинський** – психологічні основи дидактики, виділив загальну й окрему дидактику, написав навчальні підручники «Рідне слово»,

«Дитячий світ». **Дж. Дьюї** – засновник прагматичної педагогіки, обстоював дитину як основну особу в школі, задля якої відбувається навчання. **О. Духнович** – закарпатський педагог, автор першого підручника з педагогіки «Народная педагогія» (1857). Значний внесок у дидактику зробили такі науковці: С. Русова;, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, О. Савченко та інші.

Поряд з терміном „дидактика” вживається і термін «**народна дидактика**» (*етнодидактика*). **Народна дидактика** входить до складу народної педагогіки; частина народної педагогіки, яка відображає здобутки в галузі освіти й навчання, і виражається в поглядах народу на принципи, зміст і методи забезпечення молодих поколінь знаннями, уміннями і навичками, розвитку їх пізнавальних сил і здібностей.

3. Процес навчання

Суть процесу навчання. Навчання як цілеспрямована взаємодія вчителя й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння і навички. **Характерні ознаки навчання:** двосторонній характер; спільна діяльність вчителя і учнів; керівництво зі сторони вчителя; спеціальна планомірна організація і управління; цілісність і єдність; відповідність закономірностям вікового розвитку учнів; гуманність; демократичність; особистісна спрямованість; динамічність.

Освітній процес - система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітній процес як вид наукового пізнання. **Спільне між навчанням і науковими пізнанням:** пізнання дитиною навколишньої дійсності відбувається за тими законами, що й історія розвитку людства; обидва процеси спрямовані на пізнання законів і закономірностей розвитку об'єктивного світу; механізми здійснення обох процесів подібні: від незнання до знання; від поверхневого і неточного до знань більш точних і глибоких. **Відмінності між пізнанням і навчанням:** учні в процесі навчального пізнання відкривають нове лише для себе, коли людству вже ці знання відомі; навчання проходить по найоптимальнішому шляху наукового пізнання, тобто в навчанні немає потреби повторювати помилки першовідкривача; те, що в науковому пізнанні вивчали віками, в навчальному пізнанні можна засвоїти за один урок.

Функції навчання: освітня (навчальна), розвиваюча, виховна.

Основні компоненти навчання: мета навчання; завдання навчання; зміст освіти; методи навчання; засоби навчання; форми організації навчання; результат навчання.

Рушійними силами навчання є суперечності, що виникають під час цього процесу. **Зовнішні суперечності навчання** – це протиріччя між: навчальною дисципліною і відповідною наукою; тими знаннями, якими володіє вчитель і тим навчальним матеріалом, який пояснює у класі; знаннями педагога і вміння використовувати педагогічні знання в практичній діяльності; способами засвоєння знань учнями і способами викладу в підручнику чи пояснення на уроці. **Внутрішні суперечності навчання** – протиріччя між: обсягом суспільно-історичних знань і обсягом знань, засвоюваних учнем; індивідуальною пізнавальною діяльністю учня і суспільно-історичним пізнанням; досягнутим рівнем розвитку учня і завданням, що висувається під час навчання.

4. Основні етапи і форми логічного засвоєння знань школярами

Логічний шлях пізнання істини – живе споглядання – абстрактне мислення – практика.

Етапи засвоєння знань: *сприймання нового матеріалу* (основне завдання вчителя – це формування уявлень про навчальний матеріал); *осмислення* (основне завдання вчителя – сформувати в учнів судження і поняття); *закріплення* (реалізація вчителем принципу міцності засвоєння знань учнями); *застосування знань на практиці* (вироблення умінь та навичок, створення міжпредметних зв'язків).

Форми логічного засвоєння знань: поняття, судження і умовивід. **Поняття** – одна з форм мислення, за допомогою якої пізнають сутність явищ, процесів, узагальнюють їхні істотні ознаки. **Судження** – форма думки, в якій стверджується або заперечується щось відносно предметів і явищ. **Умовивід** – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних положень можна одержати нове положення і оцінювати його істинність за істинністю засновків.

5. Мотивація навчальної діяльності школярів

Мотив – є формою прояву потреб людини (мотив – фр. спонукальна причина, привід до дії). Це спонукання до діяльності, відповідь на те, заради чого воно відбувається. **Мотив навчання** (фр. motif – рухаю) – внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність. Мотивами можуть бути потреби й інтереси, прагнення й емоції, установки й ідеали. З психічного погляду мотиви є внутрішніми рушіями навчальної діяльності. О. Савченко виділяє такі **мотиви учіння** молодших школярів: почуття обов'язки; бажання заслужити похвалу вчителя; страх перед покаранням; звичка виконувати вимоги дорослих; пізнавальний інтерес; честолюбство; прагнення утвердитися в класі; бажання порадувати батьків; бажання одержувати високі оцінки; - прагнення заробити винагороду. А. Кузьмінський та В.Омелянченко виділяють кілька **груп мотивів**: **1) соціальні** – прагнення особистості шляхом учіння утвердити свій соціальний статусу суспільстві в цілому, у певному соціальному колективі (сім'ї, класі та ін); **2) спонукальні** – пов'язані з впливом на свідомість школяра певних чинників: вимог батьків, авторитету вчителів, колективу однолітків та ін.; **3) пізнавальні** – задоволення від самого процесу пізнання і його результатів; **4) професійно-ціннісні** – прагнення школяра отримати професійну підготовку для участі у продуктивній сфері життєдіяльності; **5) меркантильні** – пов'язані з безпосередньою матеріальною вигодою особистості.

Для **формування повноцінної мотивації** учіння школярів О. Савченко звертає увагу на збереження таких **умов**: збагачувати зміст особистісно-орієнтованим цікавим матеріалом; утверджувати справжнє гуманне ставлення до всіх учнів, бачити в дитині особистість; задовольнити потреби в спілкуванні з учителем та однокласниками під час навчання; збагачувати мислення інтелектуальними почуттями; формувати допитливість і пізнавальний інтерес; формувати адекватну самооцінку своїх можливостей; утверджувати прагнення до саморозвитку, самовдосконалення; використовувати різні способи педагогічної підтримки, прогнозувати ситуації, коли вона особливо потрібна дітям; виховувати відповідальне ставлення до навчальної роботи, зміцнювати почуття обов'язку.

6. Закономірності навчання

Закономірності навчання мають об'єктивні, суттєві, стійкі та повторювані зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність (М.М. Фіцула).

Специфіка дидактичних закономірностей полягає в тому, що вони відображають стійкі залежності між усіма елементами навчання – діяльністю вчителя, діяльністю учня та об'єктом засвоєння, тобто змістом навчання. Закономірності навчання є *об'єктивними*, властивими процесу навчання за його суттю, та *суб'єктивними*, залежними від учителя, його діяльності.

Об'єктивні закономірності процесу навчання: виховний і розвиваючий характер навчання; зумовленість навчання суспільними потребами; ефективність навчального процесу залежить від умов, у яких він протікає; процес навчання залежить від вікових і реальних навчальних можливостей учнів; ефективність процесу навчання залежить від рівня активності учня; навчання передбачає цілеспрямовану взаємодію вчителя, учня і виучуваного об'єкта; навчальний процес ефективний лише за умови активності учнів.

Суб'єктивні закономірності процесу навчання: поняття можуть бути засвоєні лише тоді, коли організовано пізнавальну діяльність учнів; навички сформуються лише за умови; міцнішому засвоєнню змісту навчального матеріалу; опанування учнями складними способами діяльності; рівень і якість засвоєння за рівних умов (пам'ять, здібності); використання вчителем варіативних завдань;

7. Принципи навчання

Принципи навчання (лат. principium – початок, основа) – вираз закономірностей процесу навчання. Принципи навчання як сукупність дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність.

Традиційні принципи навчання: наочність, науковість, доступність, свідомість та активність, систематичність і послідовність, виховний характер навчання, міцність, зв'язок теорії з практикою.

Нетрадиційні принципи освітнього процесу: індивідуальний підхід до учнів, емоційність навчання, демократизація, виховання здорової дитини, оптимізація (від лат. optimus – найкращий, найзрозуміліший).

Принципи розвиваючого навчання (за Л.Занковим): навчання на високому рівні складності; швидкий темп навчання; усвідомлене засвоєння учнями матеріалу, засобів застосування знань на практиці.

Етнодидактичні принципи: природовідповідність („Гни дерево поки молоде, учи дітей поки малі”), врахування вікових та індивідуальних особливостей („Всяк розумний по-своєму: один спершу, а другий – потім”), наочності („Краще раз побачити, ніж сто разів почути”), свідомості й активності („Гарно того вчити, хто хоче все знати”), міцності („Учись - на старість буде як знахідка”), зв’язку знань з життям („Хто як знає, так і хліб заробляє”).

Дидактичні правила як вимоги до конкретних принципів навчання. Система вимог – рекомендацій до викладацької діяльності вчителя.

Класики педагогіки про використання принципів навчання

Я. Коменський про систему правил, практичних вказівок до дії, згрупованих за тематичною ознакою: «Основні правила легкості навчання й учіння», «Основні правила природного учіння і навчання», «Основи легкості навчання й уміння», «Дев'ять правил мистецтва навчати наукам» («Велика дидактика»). Принципи навчання: наочність («золоте правило дидактики»), свідомість, систематичність, послідовність, доступність, міцність засвоєних знань. **А. Дістервег**: правила для вчителя; правила щодо предмета викладання, правила для учня. **Й. Песталощі**: закон розумового розвитку дитини (від невиразного споглядання до ясного уявлення, а від них – до ясних понять). **К. Ушинський**: дидактичні принципи – своєчасність, поступовість, органічність, постійність, стійкість засвоєння знань, самостійність учнів, відсутність надмірної напруженості та надмірної легкості, правильність, свідомість і активність навчання, наочність, послідовність, міцність знань і навичок. **В. Сухомлинський**: рекомендації і поради педагогам щодо організації навчання – «Поради вчителю, який готується працювати з першим класом», «Як розвивати мислення й розумові сили дітей», «Як виховувати пам'ять», «Як готувати дітей до швидкого письма», «Учіть дітей працювати і правою, і лівою рукою» («Сто порад учителям»).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема. Психолого-педагогічні основи процесу навчання школярів.

Мета. Розкрити сутність процесу навчання, його функції, структуру. З'ясувати спільні риси та відмінності шкільного й наукового пізнання. Визначити етапи та форми логічного засвоєння знань школярами, вивчити мотивацію їхньої навчальної діяльності.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Поняття про навчальний процес, його характерні ознаки.

[illegible]

1.2. Навчальний процес як вид наукового пізнання.

1.3. Функції та компоненти процесу навчання.

1.4. Суперечності процесу навчання.

1.5. Етапи засвоєння знань школярами.

1.6. Форми логічного засвоєння знань.

1.7. Мотивація навчальної діяльності школярів.

[illegible]

2. Практичні завдання

2.1. Виписати із підручників педагогіки 3-4 визначень змісту поняття «навчання». Вказати суттєві ознаки даної дидактичної категорії.

[illegible]

2.2. Скласти порівняльну таблицю спільного та відмінного у шкільному та науковому пізнанні.

[illegible]

2.3. Дайте порівняльну характеристику структури процесів викладання та учіння, вказавши на їх спільні риси та відмінності.

[illegible]

2.4. На основі власних спостережень назвіть найголовніші мотиви учіння школярів.

2.5. Складіть словничок термінів: навчання, викладання, учіння, мотив учіння, пізнавальний інтерес, пізнання.

2.6. Вкажіть, як, на вашу думку, розвивати в школярів інтерес до занять фізичною культурою і спортом

Тематика повідомлень: Структура учіння молодших школярів. Формування пізнавальних інтересів у школярів. Розвиток у школярів позитивної мотивації. Характерні ознаки гуманістично спрямованого процесу навчання. Вікова характеристика готовності дітей до шкільного навчання. Формування у школярів уміння вчитися.

Література:

- Аненкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 251– 263.
- Бондар В. І. Дидактика : підруч. Київ : Либідь, 2005. С. 63 – 37.
- Концепція Нової української школи. Київ, 2016.
- Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання – Прес, 2003. С. 70 – 96.
- Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харків : ОВС, 2002. С. 208 – 219.
- Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ : Абрис, 1997. С. 85 – 112, 148 – 155.
- Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., стер. Київ: Академвидав, 2009. С. 82 – 98.
- Чайка В. Основи дидактики : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2002. С. 33 – 53.
- Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. С. 36 – 46.

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №4

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

1. Зміст освіти і навчання в сучасній школі

Основні принципи відбору змісту шкільної освіти на сучасному етапі: демократизм, гуманізм, загальнолюдські та національні цінності, фундаментальні знання, науковість,

системність знань, ідея полікультурності, взаємоповага між націями і народами, світський характер школи, індивідуалізація, диференціація навчання.

Види освіти (в залежності від завдань і змісту підготовки учнів): загальна, політехнічна, професійна. Взаємозв'язок загальної, політехнічної та професійної освіти.

Види освіти (стаття 8 Закону України «Про освіту», 2017):

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

2. Ключові компетентності за Концепцією НУШ

10 ключових компетентностей Нової української школи

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Спілкування іноземними мовами. Математична компетентність. Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Інформаційно-цифрова компетентність. Уміння вчитися впродовж життя. Ініціативність і підприємливість. Соціальна та громадянська компетентності. Обізнаність та самовираження у сфері культури. **Екологічна грамотність і здорове життя** (уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя).

3. Державний стандарт базової середньої освіти (2020)

Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5-6 класи) **та базового предметного навчання** (7-9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

До ключових компетентностей належать: 1) вільне володіння державною мовою; 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; 3) математична; 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; 5) інноваційність; 6) екологічна; 7) інформаційно-комунікаційна; 8) навчання впродовж життя; 9) громадянські та соціальні компетентності; 10) культурна; 11) підприємливість і фінансова грамотність.

Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими освітніми галузями: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура.

Для кожної освітньої галузі визначено: мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти; компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання; обов'язкові результати навчання учнів; рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5-6, 7-9 класи).

Метою освітньої галузі фізичної культури є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з освітньої галузі фізичної культури передбачають, що учень:

- формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання;
- систематично займається фізичною культурою, володіє технікою фізичних вправ;
- усвідомлює значення фізичної/рухової активності для підтримання стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання.

Загальний обсяг навчального навантаження учнів, його розподіл між роками навчання, освітніми галузями, обов'язковими та вибічковими освітніми компонентами визначено в базовому навчальному плані базової середньої освіти.

Для учнів з особливими освітніми потребами, які здобувають базову середню освіту в спеціальних закладах загальної середньої освіти та спеціальних класах (групах) закладів загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

На підставі базового навчального плану розробляються **типові навчальні плани** як складові частини типової освітньої програми, що містять орієнтовний перелік навчальних предметів, інтегрованих курсів, формування змісту яких може здійснюватися шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох інтегрованих освітніх галузей, однієї освітньої галузі або її окремих складників.

У базовому навчальному плані наведено розподіл загального обсягу навчального навантаження учнів закладів загальної середньої освіти. Базовий навчальний план сформовано для: 1) закладів загальної середньої освіти, зокрема: класів (груп) з українською мовою навчання; класів (груп) з навчанням мовою корінного народу або національної меншини; класів (груп) з українською мовою навчання і вивченням мови корінного народу або національної меншини; 2) спеціальних закладів загальної середньої освіти та спеціальних класів (груп) закладів загальної середньої освіти, зокрема: класів (груп) з українською мовою навчання; класів (груп) з навчанням мовою корінного народу або національної меншини; класів з українською мовою навчання (для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку); класів з навчанням мовою корінного народу або національної меншини (для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку).

У базовому навчальному плані (крім варіантів для спеціальних закладів загальної середньої освіти та спеціальних класів (груп) закладів загальної середньої освіти) **визначено рекомендовану та мінімальну кількість навчальних годин для вивчення кожної освітньої галузі.** Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин у кожній освітній галузі може бути перерозподілена на інші освітні галузі, а також на вибічкові освітні компоненти. Заклад загальної середньої освіти може самостійно визначати кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі в межах заданого діапазону. Сума годин на вивчення всіх освітніх галузей не повинна перевищувати загальної кількості годин, визначеної базовим навчальним планом.

Додаткові години для вивчення навчальних предметів, інтегрованих курсів, курсів за вибором, через які реалізуються освітні галузі, проведення індивідуальних консультацій та

групових занять заклад загальної середньої освіти розподіляє самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальні освітні потреби учнів, що відображається в освітній програмі закладу.

Для спеціальних закладів загальної середньої освіти та спеціальних класів (груп) закладів загальної середньої освіти передбачено години для проведення корекційно-розвиткової роботи в межах кожної освітньої галузі, напрями та змістове наповнення якої визначаються з огляду на особливості психофізичного розвитку учнів з особливими освітніми потребами.

4. Навчальний план закладу освіти

Навчальний план – документ, затверджений Міністерством освіти і науки, України, який визначає склад навчальних предметів (для кожного типу шкіл), розподіляє їх за роками навчання із визначенням кількості годин (уроків), які відводяться на вивчення кожного предмета в тиждень, а також встановлює структуру навчального року.

Типи навчальних планів: базовий, типовий і навчальний план школи. *Базовий навчальний план* освітніх закладів – це основний державний нормативний документ, який є складовою державного стандарту загальної середньої освіти. Він визначає *структуру* змісту загальної середньої освіти (*інваріантна і варіативна складові*), освітні галузі, забезпечує розподіл годин між ними за роками навчання; обумовлює гранично допустиме тижневе навантаження учнів для кожного класу.

Базовий навчальний план є основою для розробки Міністерством освіти і науки України *типових навчальних планів* для різних типів загальноосвітніх навчальних закладів. *Навчальний план школи* – це нормативний документ, який не тільки визначає структуру навчального року, кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, але й враховує додаткові години на проведення індивідуальних і групових занять, факультативів, гуртків тощо.

5. Навчальна програма

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. Основою для розроблення **освітньої програми** є стандарт освіти відповідного рівня (за наявності).

Освітня програма містить: вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою; перелік освітніх компонентів та їх логічну послідовність; загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти.

Навчальна програма як документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання. *Структура програми:* пояснювальна записка, в якій відображено цілі навчання; зміст навчального матеріалу, поділений на розділи і теми із зазначеною кількістю годин на кожну; обсяг знань, умінь і навичок з предмета для учнів кожного класу; методичні рекомендації педагогові щодо організації і проведення занять, перелік дидактичних матеріалів; критерії оцінювання знань, умінь і навичок з кожного виду роботи. *Системи викладу (принципи побудови) змісту навчального матеріалу:* *лінійна* – безперервна послідовність матеріалу від простого до складного відповідно до принципів послідовності, систематичності, доступності; *спіральна* – неперервне розширення і поглиблення знань з певної проблеми; *концентрична* – повторне вивчення певних розділів, тем для більш глибокого проникнення в сутність явищ та процесів; *змішана* – комбінація різних систем викладу.

6. Навчальний підручник

Підручник як провідний засіб навчання; (книга, яка містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни, викладені згідно з цілями навчання, визначеними програмою і вимогами дидактики). *Види підручників і навчальних посібників:* на основі класифікації наук (гуманітарні, фізико-математичні, природничі); за характером викладу матеріалу (академічні, прикладні); за провідними методами викладу матеріалу (інформаційні, проблемні, програмовані, комплексні). Електронні підручники. *Функції підручника:* освітня, розвивальна, виховна – основні; управлінська, мотиваційна, пізнавальна, тренувальна, технологічна (О.Савченко, Ч.Куписевич). *Структура підручника:* текст – основний, додатковий,

пояснювальний; позатекстові компоненти – апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал, апарат орієнтування (за Д.Зуєвим). **Навчальний посібник** як книга, матеріал якої розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості (збірники задач і вправ, хрестоматії, словники, довідники, атласи та ін. *Основні вимоги до підручника*: доступний науковий виклад, спрямований на формування в учня логіки, пізнавальної активності; пріоритетна роль теоретичних положень, визначення специфіки практичних навичок та вмінь; вдалий підбір фактів, пояснень, ілюстрацій, що дозволяє зрозуміти зміст наукового матеріалу; цікаві вправи, практичні роботи; зв'язок навчального матеріалу з трудовим життям; яскраве оформлення; відповідність підручника шкільній програмі. *Вимоги до підручників*: педагогічні, методичні, поліграфічні. **Електронний підручник** (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

7. Методи, засоби та технології навчання

Методи навчання – система взаємозв'язаних прийомів педагогічної діяльності вчителя і навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованих на досягнення освітніх, розвиваючих і виховних завдань.

Структура методу: прийом, дія, операція. **Прийом** – це елемент методу, окремий крок, фазова дія в реалізації методу. **Прийом навчання** – це деталь методу, тобто часткове поняття щодо загального поняття «методу».

Існують різні підходи до класифікації методів навчання:

Методи навчання за джерелом одержання знань: словесні (розповідь, бесіда, пояснення, лекція, робота з книгою), наочні (спостереження, демонстрація, ілюстрація). Практичні (лабораторні та практичні роботи, вправи, графічні та дослідні роботи).

Методи навчання за характером пізнавальної активності учнів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частковий пошук, проблемний виклад, дослідницький.

Методи навчання за характером логіки пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція.

Методи навчання на основі цілісного підходу до процесу навчання: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності.

Методи навчання за народною педагогікою(за М.Стельмаховичем): наочні (показ предметів, малюнків, зразків певних речей, розгляд творів народного образотворчого мистецтва), словесні (бесіда, розповідь, опис, пояснення, читання, усна народна – оповідальна, пісенна, повчальна творчість), практичні (виконання завдань за зразком, вказівкою, виконання трудових обов'язків в повсякденній праці), ігрові (дитячі рухливі ігри і забави, народні загадки, скороомовки).

Характеристика словесних методів навчання у сучасній школі

Розповідь – це монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного, систематизованого, зрозумілого, емоційного повідомлення знань. *Вимоги*: достовірність змісту; логічна послідовність; чіткість і доказовість; образність та емоційність викладу; мова вчителя (чітка, доступна, правильна). *Види*: художня (образний переказ фактів); наукова; науково-популярна; розповідь-опис.

Бесіда – діалогічний метод викладу навчального матеріалу, це метод навчання, що передбачає питання-відповіді. *Види*: вступна; повторення; контрольна; репродуктивна; евристична; катехізична. *Вимоги до формулювання запитань*: повинні бути короткі і точні; задаватися в логічній послідовності; стимулювати думку учня, розвивати її; кількість запитань повинна бути оптимальною. *Вимоги до відповідей учнів*: повні (особливо в молодших класах) свідомі й аргументовані; точні і зрозумілі; правильно літературно оформлені.

Пояснення – переважно монологічна форма викладу навчального матеріалу, коли є необхідність доведення або обґрунтування певного положення (закону, принципу), розкриття основи певного явища, його суті. *Вимоги*: докладне і чітке формулювання навчального завдання, сутності проблеми; послідовне розкриття причинно-наслідкових зв'язків; наявність

переконливих прикладів, аргументів, доказів; використання порівняння, зіставлення, аналогії, логіка викладу.

Лекція – усний виклад навчального матеріалу, що використовується для розгорнутого теоретичного повідомлення, наукового аналізу та обґрунтування складних і значних за обсягом наукових проблем. *Типові ознаки лекції:* системність, логічна послідовність; строга структурність; наукова обґрунтованість; тривалість; запис плану і рекомендованої літератури; введення і характеристика певних загальних і наукових аспектів; розкриття і деталізація навчальних проблем; завершальні висновки педагога; відповіді на запитання учнів. *Типи навчальних лекцій:* традиційні, проблемні, розмовні, лекції-дискусії, лекції-бесіди, лекції-консультації, програмовані лекції.

Дискусія – дієвий метод обговорення питання, що вивчається. Вона передбачає колективне обговорення якоїсь спірної проблеми, під час якого пізнається істина. *Види дискусії:* поверхова (виникає стихійно); спрямована на формування переконань; справжня навчальна дискусія. *Вимоги до учасників дискусії:* точне визначення навчальної проблеми, що буде обговорюватися; обов'язкове обґрунтування власної позиції; можливість відкритого висловлення своїх думок і шанобливе ставлення до опонентів та їх поглядів; чітке визначення змісту понять, термінів і категорій, які використовуватимуть учасники дискусії.

Робота з книгою полягає в самостійному опрацюванні учнями друкованого тексту, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні.

Інструктаж – короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дій. **Види інструктажу:** *вступний* (перед початком самостійної роботи учнів, щоб ознайомити їх з метою та способами виконання завдання); *поточний* (у процесі самостійної роботи, передбачає допомогу учням); *заклучний* (підбиття підсумків, оголошення результатів роботи).

Характеристика практичних методів навчання в сучасній школі

Вправи – цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь. *Види вправ.*
За формою навчальної діяльності учнів: усні, письмові, графічні, технічні.

Лабораторними роботами називають вивчення в шкільних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання.

Суть **практичних робіт** полягає у безпосередньому використанні знань учнів у суспільно корисній праці. *Етапи проведення практичних робіт:* пояснення вчителя (теоретичне осмислення роботи); показ (інструктаж); проба (2–3 учні виконують роботу, решта спостерігає); виконання роботи (кожен учень самостійно виконує роботу); контроль (від учнів приймаються й оцінюються роботи).

Дослідні роботи. Учні складають звіти про довготривалі спостереження за розвитком рослин, життям тварин, природними явищами; пишуть огляди науково-популярної літератури, твори на вільну тему; роблять схеми дій приладів, станків, машин; вносять пропозиції щодо вдосконалення технологічних процесів.

Характеристика наочних методів навчання в сучасній школі

Спостереження – сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному і виробничому середовищі без втручання у ці явища і процеси. *Самостійне спостереження* – це безпосереднє сприйняття явищ дійсності. Під час самостійного спостереження учень здобуває знання із життя, власних спостережень, дослідів, він ніби стає експериментатором, аналізує цей процес, втручається в нього, щоб краще пізнати. *Етапи організації спостереження.* Вступний інструктаж. Повторення, актуалізація знань учнів. Спостереження. Підбиття підсумків дітьми. Підсумок вчителя. Колективне оцінювання результатів роботи.

Демонстрація – показ предметів і процесів в їх натуральному вигляді, динаміці.

Ілюстрація – показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (фотографії, малюнки, схеми, графіки та ін.). Необхідна умова оптимізації навчання на уроці – достатня різноманітність наочності для фронтального та індивідуального використання. Важливо, щоб наочність, дидактичний матеріал давали змогу економити час, швидко переключати увагу дітей з одного виду занять на інший, привчали їх до самоконтролю, були естетичними на вигляд і

безпечними для користування.

Характеристика методів навчання за рівнем пізнавальної активності школярів

Пояснювально-ілюстративний метод. Характеризується викладом матеріалу учителем із застосуванням наочності (може бути і без неї), учні – слухають, запам'ятовують, осмислюють.

Репродуктивний метод. Репродукція (ре + лат. productio — відтворення) — відтворення готових зразків. Репродуктивний метод має такі ознаки: 1) знання учням пропонуються в «готовому» вигляді; 2) учитель не тільки повідомляє знання, а й пояснює їх; 3) учні свідомо засвоюють знання, розуміють їх і запам'ятовують; критерієм засвоєння є правильне відтворення (репродукція) знань; 4) міцність засвоєння забезпечується шляхом багаторазового повторення знань.

Метод проблемного викладу знань є перехідним від виконавчої до творчої діяльності. Метод має такі ознаки: 1) учитель показує шлях дослідження проблеми, розкриваючи її вирішення з початку до кінця; 2) учні, спостерігаючи за ходом міркувань, одержують приклад вирішення пізнавальних труднощів; 3) учитель загострює суперечності між раніше здобутими знаннями і новими фактами, процесами, які учні спостерігають; 4) учень не в змозі пояснити ці факти, процеси через недостатку наявних у нього знань. Виникає потреба в нових знаннях, яку він прагне задовольнити; 5) учень використовує способи вирішення проблем у власній пошуковій роботі, проявляючи при цьому активність і самостійність власної думки в межах формально-логічного мислення.

Частково-пошуковий (евристичний, сократівський) метод має такі характерні ознаки: 1) знання учням не пропонуються в «готовому» вигляді, їх потрібно здобувати самостійно; 2) учитель організовує не повідомлення чи виклад нових знань, а пошук їх за допомогою різноманітних засобів; 3) учні під керівництвом учителя самостійно мислять, вирішують пізнавальні завдання, які виникають, створюють і вирішують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, узагальнюють, роблять висновки і т.д., в результаті чого у них формуються усвідомлені міцні знання.

Дослідницький метод зводиться до того, що: 1) учитель разом з учнями формує проблему, вирішенню якої присвячується проміжок навчального часу; 2) знання учням не повідомляються. Учні самостійно здобувають їх у процесі вирішення (дослідження) проблеми, порівняння різних варіантів одержаних відповідей. Засоби для досягнення результатів також визначають самі учні; 3) діяльність учителя зводиться до оперативного управління процесом вирішення проблемних завдань; 4) навчальний процес характеризується високою інтенсивністю, учіння супроводжується підвищеним інтересом, одержані знання вирізняються глибиною, міцністю, дієвістю. Достоїнство методу – творче засвоєння знань. Недоліки – значні витрати часу та енергії учителів і учнів.

Засоби навчання

Засоби навчання – допоміжні матеріальні засоби школи з їх специфічними дидактичними функціями. *Види:* за формою подання інформації і сприйняття її органами відчуття людини: *візуальні (зорові)* – підручники і посібники, таблиці, схеми, зразки і моделі натуральних об'єктів, карти; *звукові (аудіо)* – програвачі платівок і лазерних дисків, магнітофони, музичні інструменти, синтезатори; *комбіновані (аудіовізуальні)* – кінофільми, відеофільми, телебачення, комп'ютерні мультимедійні системи тощо.

Класифікація засобів навчання за основною дидактичною функцією: 1. *Інформаційні засоби* (підручники і навчальні посібники). 2. *Дидактичні засоби* (таблиці, плакати, відеофільми, програмні засоби навчального призначення, демонстраційні приклади). 3. *Технічні засоби навчання* (аудіовізуальні засоби, комп'ютер, засоби телекомунікацій, відеокомп'ютерні системи, мультимедіа, віртуальна реальність).

Комп'ютер як засіб навчання. Напрями використання комп'ютерів: 1) комп'ютер як об'єкт вивчення; 2) комп'ютер як засіб навчання; 3) комп'ютер як складова частина системи управління народною освітою; 4) комп'ютер як елемент методики наукових досліджень.

Технології навчання. Термін «технологія» грецького походження й означає *знання про майстерність*. Запровадження педагогічних технологій у практику розпочинається у 60-х роках ХХ ст. У зарубіжній теорії і практиці воно пов'язане з іменами Б. Блума, Дж. Керола, а в українській науці – з іменами А. Алексюка, В. Бондаря, В. Лозової, І. Підласого та ін.

Серед основних характеристик (критеріїв) технологій навчання учені виділяють такі: *системність, науковість, концептуальність, відтворюваність, діагностичність, ефективність навчання, його вмотивованість, алгоритмічність, інформаційність, оптимальність* тощо. Значну увагу в технологіях навчання приділяють питанням розвитку і максимального використання технічних засобів навчання, їх освітніх можливостей. Часто серед різних ознак як інваріантну виділяють *законовідповідність* технології. Таким чином, **технологія навчання** – упорядкована сукупність і послідовність методів і процесів, які забезпечують реалізацію проекту дидактичного процесу і досягнення діагностованого результату.

Розглянемо *структуру технології навчання та охарактеризуємо її основні компоненти*.

1. Попередня діагностика рівня засвоєння навчального матеріалу (тестування) і формування класів із приблизно однаковим рівнем підготовки учнів.

2. Організація діяльності учнів щодо засвоєння і закріплення навчального матеріалу (основними є традиційна методика, методики Л. Занкова і Д. Ельконіна–В. Давидова).

3. Контроль якості засвоєння матеріалу. У технології навчання процеси організації навчальної діяльності і контролю рівнозначні, взаємопов'язані. Виокремлення контролю як самостійного компонента дає змогу більш ґрунтовно розробити його систему: можливі рівні засвоєння матеріалу учнями, необхідні прийоми і методи подальшої роботи стосовно кожного рівня, всі наступні дії вчителя.

4. Вибір прийомів і методів додаткової роботи з групою чи окремими учнями у тому випадку, коли вони не засвоїли навчальний матеріал.

5. Діагностика причин відставання у навчанні (використання тестів, діагностичних програм, завдань) у тому випадку, коли більшість учнів класу не засвоїли навчальний матеріал.

6. Вибір методики, яка забезпечує подолання прогалин в знаннях і досвіді учнів усього класу.

Основні технології навчання

№ з/п	Технологія навчання	Цілі навчання	Концептуальні положення	Особливості методики
1	Проблемне навчання	Оволодіння знаннями, уміннями і навичками, засвоєння способів самостійної роботи, розвиток пізнавальних здібностей	Засвоєння знань – процес некерований; засвоєння матеріалу – результат задоволення потреби в знаннях; учень – активний суб'єкт свого навчання; проблемність навчального матеріалу; зв'язок навчання з життям дитини, грою, працею	Використання проблемних методів, створення проблемних ситуацій на всіх етапах процесу навчання, відбір актуальних для учня завдань, особистісний підхід і майстерність учителя, стимулювання самостійної пізнавальної діяльності учня
2	Технологія інтенсифікації навчання на основі знакових моделей навчального матеріалу	Формування ЗУН, прискорене навчання, навчання всіх учнів з будь-якими індивідуальними даними	Особистісно орієнтований підхід; навчання без примусу; багаторазове повторення, орієнтовна основа дій; поетапний контроль; вивчення великими блоками; динамічний стереотип діяльності, застосування опорних схем	Опорні схеми відображають основні одиниці інформації у взаємозв'язках; робота з опорними сигналами протягом 5 етапів (вивчення теорії в класі, домашня самостійна робота, фронтальний контроль засвоєння конспекту, усне промовляння опорного конспекту, узагальнення і систематизація); конкретизація абстрактного матеріалу; розробка системи навчальної діяльності учнів

3	Перспективно випереджувальне навчання з коментованим управлінням	Засвоєння знань, умінь, навичок; орієнтир на стандарти; успішне навчання всіх учнів	Успіх – основна умова розвитку учня; комфортність навчання; попередження помилок, а не робота над ними; диференціація (завдання для кожного); послідовність, системність змісту навчального матеріалу; індивідуалізація навчання	Випереджувальне введення деяких складних питань програми (перспективна підготовка); коментоване управління, використання опорних схем, в першому класі навчання здійснюється без домашніх завдань; диференційоване опитування; наступність навчання
4	Диференційоване навчання	Навчання учнів з урахуванням їх здібностей і можливостей; адаптація навчання до особливостей різних груп учнів	Створення гомогенних класів (шкіл) за інтересами, здібностями, професійними намірами; допомога учням – відповідно до результатів навчання	Диференціація завдань; вивчення теми через послідовність використання 5 типів уроків: урок-лекція, комбіноване семінарське заняття, урок узагальнення і систематизації знань, урок міжпредметного узагальнення матеріалу, урок-практикум
5	Технологія індивідуалізації навчання: метод проєктів, батавська система, план Трампа	Розвиток здібностей учня, попередження його неуспішності; формування навчальної мотивації й особистісних якостей	Основа індивідуалізації – вивчення особливостей учнів (ЗУН, інтелектуальних можливостей і пізнавальних інтересів); поєднання індивідуальної роботи з іншими формами навчальної діяльності; індивідуальний темп і стиль роботи	Індивідуальні навчальні завдання, плани, програми, робочі зошити; надання свободи вибору окремих елементів процесу навчання; формування адекватної самооцінки учнів
6	Технологія програмованого навчання: блочне, модульне навчання	Навчання на основі науково розробленої програми, яке враховує індивідуальні дані учня	Управління засвоєнням навчального матеріалу за допомогою машин; навчальний матеріал – сукупність невеликих частин інформації	Поступове розкриття і вивчення навчального матеріалу, використання спеціальних технічних засобів, забезпечення зворотного зв'язку
7	Комп'ютерні (інформаційні) технології навчання	Формування умінь роботи з інформацією, дослідницьких умінь, умінь приймати оптимальне рішення, цілісне інформаційне забезпечення	Оптимальне поєднання індивідуальної і групової роботи; підтримка психологічного комфорту; принцип адаптивності, управління	Використання на всіх етапах процесу навчання; формалізована модель змісту, статистична, текстова, графічна, ілюстративна інформація; індивідуальна допомога учневі
8	Укрупнення дидактичних одиниць	Забезпечення цілісності математичних знань, послідовності розділів і тем; створення синтезованих підручників	Одночасне вивчення взаємопов'язаних дій, операцій, теорем; єдність процесів складання і розв'язування задач; забезпечення системності знань, єдності свідомого і підсвідомого компонентів мислення	Вправа-тріада: початкова задача, обернена задача, узагальнення; основні етапи роботи над вправою: створення математичної вправи, виконання вправи, перевірка відповіді (контроль), перехід до спорідненої, більш складної вправи
9	Поетапне формування розумових дій	Ефективне засвоєння програмних ЗУН	Мислення – результат інтеріоризації практичних дій; основа навчання – діяльність з використанням орієнтовної основи дій	Організація самостійної роботи з новими завданнями; робота з конспектами і тестами; контроль на всіх етапах засвоєння;

			(ООД)	використання 4-урочного циклу: урок-пояснення, урок-розв'язання задач, урок-узагальнення, сам. робота
10	Система розвивального навчання	Високий загальний розвиток особистості; гармонізація змісту	Цілеспрямований розвиток на основі комплексної розвивальної системи; системність і цілісність змісту; провідна роль теоретичних знань; навчання на високому рівні утруднень; просування у вивченні матеріалу швидкими темпами; усвідомлення учнем процесу учіння; врахування раціональної та емоційної сфери; індивідуальний підхід	Кожний елемент знань засвоюється у зв'язку з іншими; розвиток спостережливості та пізнавального інтересу; використання колективних та індивідуальних форм, інформаційних і пошукових методів; стимулювання самостійної діяльності учнів
11	Технологія розвивального навчання	Формування теоретичної свідомості і мислення; формування не тільки ЗУН, але й способів розумових дій (СРД); відтворення в учінні логіки наукового пізнання	Розвивальне навчання побудоване в логіці теоретичного мислення (провідна роль теоретичних, змістових узагальнень, дедукція, змістова рефлексія; в основі системи теоретичних знань – змістові узагальнення	Проблемний виклад знань; метод навчальних задач; моделювання способу розв'язання задач; опора на пізнавальну мотивацію діяльності; спрямованість навчальної діяльності на вивчення внутрішніх взаємозв'язків
12	Оптимізація процесу навчання	Створення системи наукового планування й управління дидактичним процесом; забезпечення науково обґрунтованого вибору і здійснення найкращого для певних умов варіанту завдань, змісту, форм і методів навчання	Системність, конкретизація, генералізація; міра – методологічна основа оптимізації	Вибір методів навчання визначається: закономірностями і принципами, цілями і завданнями, змістом і методами, навчальними можливостями учнів, особливостями зовнішніх умов

8. Форми організації навчання

Форми організації навчання у школі: поняття, історія розвитку

Індивідуальне навчання в античних країнах. Кормильство як форма індивідуального домашнього виховання та навчання дітей феодалської знаті у давньоруській державі. Основні традиції навчання дітей у Київській Русі.

Індивідуально-групова форма навчання у країнах середньовічної Європи (церковні школи). **Роль масового навчання у братських школах** України (кін. 16 – поч. 17 ст.). Розподіл навчання на класи у класичній гімназії Й. Штурма (м. Страсбург, 16ст.).

Класно-урочна система навчання, її теоретичне обґрунтування Я. А. Коменським на основі вивчення практичного досвіду роботи латинських шкіл, класичних гімназій, братських шкіл Західної Європи (праці «Велика дидактика», «Закони добре організованої школи», «Про

вихід із схоластичних лабіринтів», «Школа-гра»). *Я. А. Коменський вводить такі поняття:* навчальний рік, чверть, канікули. *Характерні ознаки класно-урочної форми організації навчання:* постійний склад учнів приблизно одного віку і рівня підготовки (клас); кожний клас працює відповідно до свого річного плану (планування навчання); навчальний процес здійснюється у формі окремих взаємопов'язаних елементів (уроків); кожний урок присвячується лише одному предмету (монізм); уроки постійно чергуються (розклад); керівна роль належить учителю (педагогічне управління); застосовуються різні форми та види пізнавальної діяльності учнів (варіативність діяльності).

Белл-ланкастерська система взаємного навчання як спроба модернізації класно-урочної системи (18 – поч. 19 ст.). Використання взаємного навчання в Росії.

Форми вибіркового навчання (кін. 19 ст.): батавська (США) та мангеймська (Німеччина). **Дальтон-план як система індивідуального навчання** (поч. 20 ст., О. Паркхерст, США). Забезпечення кожного учня можливістю працювати індивідуально, відповідно до свого темпу. Загального плану (розкладу) занять не було, колективна робота проводилась протягом години, решту часу учні вивчали матеріал індивідуально, звітуючи про виконання кожної теми перед учителем відповідного предмета. **Проективна система навчання** (“метод проектів”, США, У. Кілпатрик, поч. 20 ст.). Бригадно-лабораторна форма навчання (20-ті роки 20 ст.) у радянській школі як спроба модернізації дальтон-плану. **План Трампа** (50-60-ті роки 20 ст. США) як поєднання індивідуального навчання з колективною роботою учнів. **Комплексний метод навчання** (поч. 20 ст, А. Фер’єр, О. Декролі, О.Шульц): об’єднання навчального матеріалу в теми-комплекси.

Урок як основна форма організації навчання у сучасній школі

Урок – це цілісний, логічно завершений, обмежений у часі, регламентований за обсягом навчального матеріалу основний елемент педагогічного процесу, який забезпечує активну і навчально-планомірну діяльність групи учнів певного віку і рівня підготовки, спрямовану на розв’язання поставлених навчально-виховних завдань (за С. Бондарем).

Класифікація (типологія) уроків за дидактичною метою (В. Онищук): уроки оволодіння новими знаннями; уроки формування і вдосконалення вмінь і навичок; уроки узагальнення і систематизації знань; уроки комплексного застосування знань, умінь і навичок; уроки перевірки і корекції знань, умінь і навичок; комбіновані уроки.

Структура уроку – внутрішня будова, послідовність його етапів. Розрізняють **мікро- і макроструктуру уроків**. **Макроструктура** – послідовність етапів будь-якого типу уроку. **Мікроструктура** – внутрішня будова кожного етапу уроку (методи, прийоми і засоби навчання). **Елементи уроку**. 1. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань. 2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку. 3. Мотивація навчальної діяльності учнів. 4. Сприймання і первинне усвідомлення нового навчального матеріалу, осмислення зв’язків і відношень об’єктів вивчення. 5. Узагальнення і систематизація знань. 6. Застосування знань в стандартних і змінених умовах. 7. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання. **Нестандартні уроки:** ділова гра, прес-конференція, КВК, змагання, консилиуми, твори, винаходи, заліки, інтегровані уроки, міжпредметні уроки, театралізовані уроки, уроки-психотренінги, тощо.

Вимоги до уроку

Організаційні вимоги – чітке визначення мети і завдань уроку, раціональна його структура, підтримання високої працездатності, дисципліни, оптимальне використання часу. **Дидактичні вимоги** – чіткість навчальних завдань, освітня і виховна мета, оптимальний зміст, раціональні методи, дотримання принципів навчання. **Психологічні вимоги** – стимулювання навчально-пізнавальної діяльності; формування позитивного ставлення учнів до навчання. **Етичні вимоги** – специфіка взаємин учителя й учнів на уроці (вимогливість, принциповість, справедливість, тактовність); співвідношення вимогливості та поваги до особистості учня; вміння учителя керувати своїми емоціями, самовимогливість, любов до предмета, який він викладає, творчий підхід до діяльності, добросовісність у роботі, захоплення. **Санітарно-гігієнічні вимоги** – відповідальність за психофізіологічний стан дітей; забезпечення відповідної площі, кубатури класних приміщень, освітлення класу, раціональний розклад

уроків, сприятливий шкільний режим та ін.; врахування рівня втомлюваності учнів. Тривалість уроків у загальноосвітньому навчальному закладі становить: у 1 класі – 35 хв., у 2–4 класах – 40 хв., у 5–12 класах – 45 хв. **Виховні вимоги** (виховання творчого ставлення до праці, свідомої дисципліни, культури розумової праці).

Особливості підготовки вчителя фізичної культури до уроку

Підготовка вчителя до уроку: попередня, безпосередня (ознайомлення з навчальною програмою, навчальними підручниками, опрацювання методичної літератури, добір додаткового фактичного матеріалу теми заняття, підбір засобів навчання, вибір оптимальних методів та прийомів навчання, складання плану уроку. Системний підхід до планування уроку вимагає дотримуватися послідовності дій: конкретизувати мету і завдання уроку; визначити обсяг і зміст навчального матеріалу; вибрати оптимальні методи і прийоми навчання; вибрати форми організації навчання; вибрати дидактичний апарат уроку; визначити зміст і методику виконання домашнього завдання.

Особливості підготовки до уроку вчителя фізичної культури. 1. Виготовлення напередодні заняття дрібного інвентаря (гранат, обручів, набивних м'ячів, гімнастичних палиць тощо) в умовах шкільної майстерні силами вчителя і учня; поліпшенні стану розмітки; підготовці наочних посібників, музичних засобів, навчальних карток, різноманітних технічних пристосувань для налагодження контролю і самоконтролю, поліпшення якості виконання вправ. 2. Безпосередньо перед заняттям підготовка місця проведення уроку (гігієнічні умови, місця приземлення, установка приладів, інвентаря, прапорців, рулеток тощо). До цієї підготовки слід залучати чергових учнів і тимчасово звільнених від занять. 3. Під час проведення однієї серії уроків учитель (передусім початківець) повинен турбуватися про забезпечення нормальних умов для засвоєння матеріалу наступної серії уроків (за принципом народної мудрості «готуй сани влітку»). 4. Турбота про свій зовнішній вигляд і психологічний стан, пам'ятаючи, що діти сприймають особу педагога такою, якою бачать її. «Ваш одяг і зовнішній вигляд скажуть за вас раніше, ніж ви встигнете промовити перше слово» (Міло Френк).

Позаурочні форми навчання в школі

Провідні позаурочні форми навчання: семінари, практикуми, факультативи, екскурсії, предметні гуртки, домашня навчальна робота, консультація, практикуми та факультативні заняття. **Семінарське заняття** (від лат. *seminarium* – розсадник) як форма навчання у старших класах. Структура семінарського заняття. Види шкільних семінарів (залежно від змісту теоретичного матеріалу): підготовчі (просемінари), власне семінари, міжпредметні уроки.

Факультатив (від лат. *facultatis* – необов'язковий) як навчальний курс необов'язковий для відвідування. Види факультативів: за освітніми завданнями – з поглибленого вивчення навчальних предметів, з вивчення додаткових дисциплін; з вивчення додаткової дисципліни з одержанням спеціальності; міжпредметні факультативи, за дидактичною метою – теоретичні, практичні, комбіновані. **Предметні гуртки** як форма навчання, поглиблення набутих знань, розвитку інтересів та здібностей учнів. **Навчальна екскурсія** (лат. *excursio* – прогулянка). Класифікація екскурсій: за змістом – виробничі, біологічні, історичні, географічні, краєзнавчі, мистецькі; за часом – короткотермінові, тривалі; за черговістю – попередні (вступні), супровідні (проміжні), заключні (завершальні); за відношенням до навчальних програм – програмні, позапрограмні). Етапи проведення екскурсій: теоретична та практична підготовка, інструктаж, проведення екскурсії; опрацювання матеріалів екскурсії. Вимоги до проведення екскурсії.

Домашня навчальна робота учнів як форма навчання. Види домашньої самостійної роботи: за диференційованою ознакою – індивідуальні, групові, колективні; за дидактичною функцією – на використання знань, умінь і навичок, на узагальнення і систематизацію знань, пропедевтичні, комбіновані. **Види домашніх завдань** (В.Лозова, Г.Троцько): робота з текстом підручника (читання, відтворення навчального матеріалу в усній та графічній формі або ознайомлення з новим текстом з метою формулювання питань, виписування незрозумілих виразів, зворотів); виконання вправ, розв'язання задач; виконання письмових і графічних робіт (переказ, твір, креслення, малюнки, заповнення контурних карт та ін.); самостійна практична робота, яка вимагає певних спостережень (за рослинами, тваринами, вивчення рельєфу місцевості, явищ природи, творів мистецтва); читання певних статей; науково-популярних

журналів; проведення дослідів та ін.; заучування напам'ять та ін. *Обсяг домашньої роботи:* 1 клас – до 1 год.; 2 – 3 класи – до 1,5 год.; 4 – 5 класи – до 2 год.; 6 – 7 класи – до 2,5 год.; 8 клас – до 3 год.; 9 – 12 класи – до 4 год.

9. Перевірка і контроль навчально-пізнавальної діяльності школярів

«Контроль» (від фр. – *contrerole*) – виявлення, вимірювання й оцінку знань, умінь тих, хто навчається. **Структура контролю** (франц. *controle* – перевірка, облік) знань: перевірка (виявлення, вимірювання), оцінювання, облік.

Функції перевірки знань: освітня (навчальна) – сприяє поглибленню, розширенню, вдосконаленню та закріпленню знань. Виявлення успіхів і недоліки в знаннях, з'ясування їх причини і визначення заходів для підвищення якості навчання (**діагностична**). **Виховна** – систематичний контроль та оцінювання успішності виховують в учнів свідому дисципліну, наполегливість у роботі, працьовитість, почуття відповідальності й обов'язку; залучення їх до взаємоконтролю сприяє формуванню в них принциповості, справедливості, взаємоповаги. **Розвиваюча** – процедура контролю сприяє розвитку багатьох особистісних якостей, сприяє функціонуванню, тренуванню, подальшому вдосконаленню механізмів пам'яті, мислення мовленнєвої діяльності, навичок спілкування, умінь самопрезентації та ін. **Стимулююча** – наявність оцінок у навчальному процесі дозволяє ввести додатковий фактор стимулювання. **Управлінська** – можливість керувати (управляти) діяльністю учнів, спрямовувати її в необхідному напрямі.

Види, методи та форми контролю знань учнів

Види перевірки знань (за місцем застосування у навчальному процесі та дидактичною метою):

Попередня перевірка здійснюється переважно з діагностичною метою перед вивченням нової теми або на початку року, чверті для з'ясування загального рівня підготовки учнів з предмета, щоб окреслити організацію їх навчально-пізнавальної діяльності.

Поточний контроль використовується у повсякденній навчальній роботі. Мета такого контролю – отримання оперативних даних про рівень знань учнів і якість навчальної роботи на уроці та вирішення завдань управління навчальним процесом.

Періодична (тематична) перевірка передбачає виявлення й оцінку знань та умінь учнів, засвоєних на кількох попередніх уроках, з метою визначення, наскільки успішно вони володіють системою знань, чи відповідають ці знання програмі.

Підсумковий контроль має на меті перевірку рівня засвоєння знань і вмінь учнів за триваліший період навчання: чверть, півріччя (семестр), рік або завершення курсу навчання (завершальний контроль). Він спрямований на виявлення системи і структури знань учнів. Основна форма підсумкового контролю – заліки та іспити

Методи контролю знань, умінь та навичок.

Методи контролю – способи, за допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної роботи вчителя. А. М. Алексюк класифікує методи контролю *за критерієм мети перевірки знань, умінь і навичок* і визначає такі групи: спостереження за різними видами діяльності на уроці; усна перевірка; письмова перевірка (контрольні роботи, твори, письмові домашні завдання); графічна перевірка; перевірка практикою (лабораторні роботи, робота в майстернях); програмована перевірка (використання текстів, перфокартою, контроль завдань у процесі програмованого навчання).

Форми контролю знань (за специфікою організаційних форм): фронтальний, груповий, індивідуальний, комбінований (ущільнений), самоконтроль (за М.Сорокіним).

Педагогічні вимоги до контролю та перевірки знань школярів

Педагогу необхідно дотримуватись **принципів контролю успішності** – *системи вимог*, що забезпечує ефективність перевірки й оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів. До таких вимог належать: **індивідуальний характер контролю** – виявлення знань кожного учня, його успіхів чи невдач; **систематичність контролю** – привчання учнів постійно виконувати уроки, систематичне опитування за допомогою самостійних завдань; **достатня кількість даних для оцінки** – при оцінюванні враховуються насамперед відповіді учня на

поставлені запитання, а також його доповнення відповідями інших учнів на цьому й попередніх уроках; **дотримання об'єктивності** – оцінка виставляється тільки за знання учня; **єдність вимог до оцінювання** – дотримання єдиних розумних норм оцінювання з кожного предмета, подолання крайнощів в оцінюванні – надмірної вимогливості або поблажливості; **оптимізація контролю** – розробка методики контролю, яка б передбачала мінімальні затрати зусиль і часу педагогів та учнів для отримання обов'язкових відомостей, запобігала переобтяженню їх виконанням зайвих завдань; **гласність контролю** – повідомлення учневі результатів перевірки рівня його знань; **всебічність контролю** – перевірка та оцінювання теоретичних знань, умінь та навичок застосування їх на практиці, навичок самостійної роботи учня; **тематична спрямованість контролю**: здійснюючи опитування, проводячи контрольні роботи, вчитель повинен визначити, який саме розділ програми, тема, вид знань, умінь і навичок оцінюється; **дотримання етичних норм** – віра педагога в можливість учнів навчатися, вміння переконати їх у тому, що вони здатні навчатися, оптимістичне ставлення до навчальних успіхів і невдач; **педагогічний такт** – доброзичливість і делікатність у ставленні до учнів; відчуття міри в заохоченні й покаранні; вміння визнати свої помилки.

Оцінка знань: поняття, історія шкільної оцінки. Оцінювальні судження, 12-бальна система оцінювання навчальних досягнень учнів

Шкільна оцінка – визначення й вираження в умовних знаках – балах, а також в оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок відповідно до вимог шкільних програм, рівня старанності і стану дисципліни

Оцінка як показник засвоєння знань учнями. Оцінювання знань як визначення й вираження в умовних одиницях (балах), в оцінювальних судженнях учителя знань, умінь та навичок учнів відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти. **Історія бальної системи оцінювання знань**: традиції Києво-Могилянської академії, шкіл дореволюційної Росії, п'яти (чотири)-бальна система оцінювання знань. **Знахідки передових учителів-гуманістів з удосконалення методики перевірки й оцінки успішності**: поурочний бал; тематичний облік; зошити з друкованою основою; творчі завдання; поділ учнів класу на групи за рівнем навчальних можливостей; контрольні картки; залікові книжки; листки відкритого обліку знань (В. Шаталов); залучення самих учнів до виставлення оцінок; навчання без оцінок (Амонашвілі).

Оціночні судження: Старайся! Будь уважним! Говори чіткіше! Чудово! Молодець! Блискуча відповідь! Пречудово! Відмінно! Прекрасно! Бездоганно!

З 1 вересня 2000 р. в Україні запроваджено 12-бальну шкалу оцінювання, побудовану з урахуванням підвищення рівня особистих досягнень учнів.

Педагоги-гуманісти про оцінювання знань учнів

Я. Коменський у праці «Законодворення організованої школи» описує закони для іспитів. Він називає такі види шкільних іспитів: 1) годинні, 2) денні, 3) тижневі, 4) місячні, 5) триместрові, 6) річні. З особливою урочистістю повинен проводитися *щорічний екзамєн*; він відбувається восени перед переводом із класу в клас у присутності всіх шкільних начальників. Тут потрібно з'ясувати, чи пройдено всі завдання всього року і чи з належним успіхом, як узагалі, так і зокрема.

В. Сухомлинський у праці «Сто порад учителям» подає пораду з назвою «Оцінки мають бути вагомими». 1. Нехай оцінок буде менше, але кожна з них хай буде вагомішою, значнішою. 2. Я ніколи не ставив незадовільної оцінки, якщо учень не міг через ті чи інші умови, обставини опанувати знання. Ніколи не поспішайте з виставленням незадовільної оцінки. 3. Взагалі не ставте ніяких оцінок, якщо ви бачите, що знання учнів туманні. 4. Треба уникати запитань, відповіді на які точно повторювали б те, що викладав учитель чи заучене з книжки.

Ш. Амонашвілі, праця «Виховна й освітня функція оцінки навчання школярів»: 1. Управляти навчанням і всім шкільним життям дітей з позиції їхніх інтересів. 2. Постійно виявляти віру в можливості кожного школяра; позитивний вплив на школярів справляє дружнє, оптимістичне ставлення педагога до їхніх навчальних успіхів і неуспіхів. Учитель повинен

широ радіти кожному їхньому успіху, пишаючись своїм класом, своїм учнем. 3. Співпрацювати зі школярами у процесі навчання. 4. Бути етичним щодо школяра, поважати і підтримувати його гідність. Етичність педагога щодо школяра має подвійний результат: створює загальну атмосферу взаємоповаги, непримусової навчально-пізнавальної діяльності; формує у школярів етичні норми, моральну поведінку в суспільстві.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема. Технології навчання школярів.

Мета. З'ясувати теоретичні аспекти технології навчання. Проаналізувати основні технології навчання у сучасній школі.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Теоретичні основи технології навчання (історичні аспекти, суть, особливості).

[illegible]

1.2. Проблемне навчання.

[illegible]

1.3. Диференційоване навчання.

[illegible]

1.4. Комп'ютерні (інформаційні) технології навчання.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

1.5. Технологія розвивального навчання.

[illegible]

1.6. Особистісно орієнтоване навчання.

[illegible]

2. Практичні завдання

2.1. Виписати значення таких понять: «технологія», «педагогічна технологія», «освітня технологія», «технологія навчання».

2.2. Розмежуйте поняття «технологія навчання» і «методика навчання».

2.3. Напишіть твір-мініатюру на тему «Індивідуальний підхід як основа особистісно орієнтованого навчання школярів».

2.4. Виконайте реферат-повідомлення (за бажанням студента).

Тематика повідомлень: Історичні аспекти педагогічної технології. Технології в освіті. Види педагогічних технологій. Система розвивального навчання. Технологія розвивального навчання. Диференційоване навчання школярів.

Література:

- Аненкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 327 – 362.
- Бондар В. І. Дидактика : підруч. К. : Либідь, 2005. С. 174 – 177.
- Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. С. 293 – 313.
- Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. С. 56 – 78.
- Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 661 – 662, 906 – 907.
- Логачевська С.П. Дійти до кожного учня. Київ : Рад. школа, 1990. 158 с.
- Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. Київ : Просвіта, Книга пам'яті України, 2000. 368 с.
- Освітні технології / за ред. О. М. Пехоти. Київ : АСК, 2003. С.7-45, 91-108.
- Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ : Абрис, 1997. С. 243 – 247.
- Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., стер. Київ: Академвидав, 2009. С. 161 – 186.
- Чайка В. Основи дидактики : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2002. С. 225 – 241.
- Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. С. 139 – 153.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема. Аналіз навчальних планів, програм та підручників фізкультурної освітньої галузі.

Мета. Здійснити аналіз основних нормативних джерел змісту освіти в сучасній школі. З'ясувати особливості навчальних планів, програм та підручників відповідно до державного

стандарту базової середньої освіти.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Поняття про державний стандарт базової середньої освіти, його структура

1.2. Навчальний план закладу загальної середньої освіти: поняття, структура, види

1.3. Поняття про навчальну програму, її структура, види

1.4. Поняття про підручник, його структура, функції

1.5. Вимоги до навчальних підручників

2. Практичні завдання.

2. 1. Віднайдіть у п. 22 Державному стандарті базової середньої освіти (2020) положення про фізкультурну освітню галузь у таких аспектах:

а) мета освітньої галузі

б) завдання освітньої галузі для здобувачів

в) вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти (додаток 1, освітня галузь «Фізична культура»)

2.2. Проаналізуйте модельну освітню програму «Фізична культура. 5-6 класи» в таких позиціях:

1) пояснювальна записка:

Мета, ціннісні орієнтири, завдання, принципи

Пріоритети змісту і структура програми

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з предмету «Фізична культура» (адаптаційний цикл)

2) Перелік модулів

3) Характеристика одного із модулів (за вибором)

2.3. Проаналізуйте навчальні підручники освітньої галузі «Фізична культура» (5-9 класи, за вибором). Зробіть дидактичний аналіз підручника (вибір підручника – за бажанням студента). Спочатку подайте бібліографічний опис підручника: автор, назва, місто видання, назва видавництва, рік, кількість сторінок.

1. Чинники, що забезпечують якість поліграфічного виконання підручника: а) читабельність шрифту, наявність шрифтових виділень; б) формат видання; в) якість ілюстративного матеріалу; г) міцність та надійність книжкового блоку.

2. Чинники, що забезпечують якість змісту: а) відповідність навчальній програмі; б) добре структурування змісту; в) доступність навчального апарату; г) інтегративний підхід у висвітленні матеріалу.

3. Чинники, що формують якість методичного забезпечення: а) наявність апарату організації засвоєння; б) наявність апарату орієнтування; в) доцільність ілюстративного матеріалу; г) наявність різнорівневих завдань.

Література:

Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

Кодлюк Я. П. Підручник для початкової школи: теорія і практика. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 288 с.

Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ: Абрис, 1997. С. 60 – 73.

Модельна освітня програма «Фізична культура. 5-6 класи». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>

Чайка В. Основи дидактики : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2002. С. 84 – 88.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ № 5

ТЕМА	Державний стандарт базової середньої освіти.
МЕТА	Вивчити та проаналізувати структуру Державного стандарту базової середньої освіти. Збагатити знання студентів особливостями компетентнісного підходу у навчанні. Виявити нові тенденції у змісті сучасної середньої освіти.
Опорні поняття	Державний стандарт, базова середня освіта, Базовий навчальний план, інваріантна складова, варіативна складова, освітні галузі.
Завдання	Опрацювати Державний стандарт базової середньої освіти (2020) у таких аспектах: 1. Мета базової середньої освіти та ціннісні орієнтири (п.4). 2. Ключові компетентності (п. 7). 3. Освітні галузі (п.10). 4. Мета освітньої галузі фізичної культури (п.22).
Література	Державний стандарт базової середньої освіти (2020).
Питання для само-контролю	1. Що таке Державний стандарт базової середньої освіти ? 2. Які компетентності зазначаються в Державному стандарті? 3. Яка мета освітньої галузі “Фізична культура”? 4. Які класи охоплює цей стандарт?

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №5

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема. Здача змістового модуля 1 «Загальні основи педагогіки» (теми 1–5).

Мета. Узагальнити і систематизувати знання студентів із загальних засад педагогічної науки та основ дидактичних знань. Перевірити рівень обізнаності студентів із теоретико-практичними положеннями даного змістового модуля.

План

1. Підготовка до перевірки, само- і взаємоперевірки знань студентів із основних теоретичних положень змістового модуля.

Тема 1. Педагогіка як наука.

Тема 2. Розвиток, виховання і формування особистості.

Тема 3. Професія вчителя у суспільстві

Тема 4. Процес навчання, його закономірності та принципи.

Тема 5. Зміст, методи, засоби, технології, форми організації навчання, контроль навчальних досягнень школярів.

2. Здача змістового модуля 1 (можливі форми – усне опитування (співбесіда), письмовий виклад, тестування).

2.1. Отримати пропонований варіант питань (білету). Уважно прочитати завдання (інструкцію).

2.2. Виконати подані завдання (для письмової роботи записати, для усної відповіді – упорядкувати тези).

2.3. Зосередитись і уважно перевірити правильність виконаної роботи.

2.4. Здати контрольну модульну роботу для перевірки.

Література:

Та, що подана лектором до тем лекційних занять вивченого модуля.

Рекомендована література до практичних і семінарських занять в межах вивченого модуля.

Додаткова література, яку ви самостійно опрацювали в процесі виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ. ШКОЛОЗНАВСТВО

ТЕМА 6. Сутність, закономірності та принципи виховання

Інформаційний матеріал

1. Поняття про виховання, його структура, функції, рушійні сили. Вживання терміну «виховання» у сучасній педагогічній науці

Виховання – соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості.

Вживання терміну «виховання» в педагогічній науці: *широке соціальне* – виховний вплив на людину всього суспільства і всієї дійсності; *широке педагогічне* – виховання в діяльності шкіл, технікумів, інститутів та інших закладів, де персонал керується педагогічною теорією та її практичними, методичними рекомендаціями; *вузьке педагогічне* – виховання є цілеспрямованою виховною діяльністю педагога; *гранично вузьке* – розв’язання конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання.

Структурні елементи процесу виховання: мета, завдання, закономірності, принципи, методи, засоби, результати виховання та їх коригування.

Функції процесу виховання: організаційна, ціннісно-орієнтаційна (орієнтує на вироблення кращих загальнолюдських якостей); профілактична, превентивна (попереджувальна, спрямована проти шкідливих звичок); самовиховання; перевиховання.

Суперечності процесу виховання. *Внутрішні суперечності:* між необмеженими можливостями розвитку людини й обмежуючими умовами соціального життя; між зростаючими соціально значущими завданнями, які потрібно вирішувати вихованцю, і можливостями, що обмежують його дії, спрямовані на їх вирішення; між зовнішніми впливами і завданнями виховання. *Зовнішні суперечності:* невідповідність між виховними впливами школи і сім’ї; зіткнення організованого виховного впливу школи зі стихійним впливом на дітей оточення; між окремими впливами вчителів, які працюють в одному й тому ж класі; між набутим негативним досвідом поведінки і новими умовами життя та діяльності.

Чинники, що впливають на виховання: *об’єктивні* (особливості суспільного устрою, політичного режиму, соціально-економічного розвитку, національна самобутність, природне середовище) та *суб’єктивні* (соціально-педагогічна діяльність сім’ї, громадських організацій, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації, закладів культури і мистецтва).

Особливості виховання: двосторонній (обов’язкова взаємодія вихователя і вихованця), цілеспрямований (наявність конкретної мети), багатогранний за завданнями і змістом, складним щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітним за формами, методами і прийомами, неперервний (у вихованні канікул бути не може), тривалий у часі (людина виховується все життя), багатофакторність виховних впливів (батьки, друзі, навколишнє середовище, ЗМІ та ін.), латентний (прихований) характер результатів виховання.

2. Категорія «мети виховання» в педагогіці та базові поняття і терміни, пов’язані з нею. Головна мета та завдання національної системи виховання в сучасній Україні

Мета виховання як наперед визначені результати формування, розвитку і постійного самовдосконалення особистості, яких прагнуть досягти в процесі виховання. *Цілеспрямованість виховання* означає обґрунтовану послідовність цілей виховання, постійне коригування виховних дій. Конкретні цілі виховання називаються *завданнями*. Мета і завдання як цілі і частина, система і її компоненти; мета виховання – це система завдань, які вона вирішує. *Ідеал* – уявлення про взірць людської поведінки і стосунків між людьми, що виникають із розуміння мети життя.

Історичні аспекти визначення мети виховання. Видатні педагоги і вчені про мету виховання. *Усебічно і гармонійно сформована особистість є метою цивілізованого суспільства.* Цей ідеал не втратив своєї значимості протягом сторіч, починаючи з афінської системи виховання, де й зародилося розуміння гармонійності людини (*калокагатія* – ідеал фізичної і моральної досконалості). Гармонія як мета виховання в афінській, римській, візантійській системах, в епоху Відродження, у період нового часу. Концепція гармонійно розвиненої людини (Рене Декарт приєднав термін “всебічність” до терміну “гармонія”).

Головна мета та завдання національної системи виховання в сучасній Україні. Головна мета, пріоритетні напрями, основні шляхи реформування української системи національного виховання сформульовані у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, «Концепції школи нової генерації – української національної школи-родини», «Концепції безперервної системи національного виховання» «Концепції розвитку загальної середньої освіти» «Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи», Законах України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (**Закон України «Про освіту», 2017**).

Мета нової школи: «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. саме таких повинна готувати середня школа України» (**Концепція НУШ, 2016**).

3. Принципи виховання

Принципи виховання як керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного процесу; узагальнена система вимог, які охоплюють усі аспекти виховного процесу, відображають результати виховної роботи. **Основні принципи виховання в педагогіці:** народність, цілеспрямованість, зв'язок виховання з життям, виховання особистості в колективі, виховання поваги до особистості, опора на позитивне, урахування вікових та індивідуальних особливостей, систематичність і послідовність виховних впливів, єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості, виховання в праці, комплексний підхід до виховання, єдність свідомості й поведінки, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, індивідуальний підхід. **Народна педагогіка про принципи виховання:** «Діти, як квіти: полий, то ростимуть» (*гуманізм*), «Гни дерево, доки молоде, вчи дитя, поки мале» (*природовідповідність*), «У всякої пташки свої замашки», «Од тиха все лихо» (*індивідуальні особливості*), «Розумний батько сина питати не соромиться», «Дитині волі не давай», «Хто дітям потає, той сам плаче» (*вимогливість*), «У семи няньок дитина без носа» (*єдність вимог*), «Батьків хліб не навчить, як треба жити» (*самотійність*).

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ № 6

ТЕМА	Кодекс цінностей сучасного українського виховання.
МЕТА	Вивчити та з'ясувати цінності сучасного українського виховання. Проаналізувати тенденції виховання учнівської молоді в сучасних умовах.
Опорні поняття	національне виховання, моральні цінності, абсолютні цінності, цінності сімейного життя, громадянські цінності, національні цінності, цінності особистого життя.

Завдання	Опрацювати книгу О. Вишневського «Сучасне українське виховання : педагогічні нариси», виписати такі цінності сучасного українського виховання: 1. Абсолютні, вічні цінності та їх антиподи. 2. Основні національні цінності. 3. Основні громадянські цінності. 4. Цінності сімейного життя. 5. Цінності особистого життя.
Література	1. Вишневський О.І. Сучасне українське виховання : педагогічні нариси. Львів : Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти, 1996. 238 с.
Питання для самоконтролю	1. Назвіть абсолютні цінності, що уособлюють добро. 2. Вкажіть головні національні цінності. 3. Як ви розумієте таку громадянську цінність як рівність громадян перед законом? 4. Назвіть цінності сімейного життя. 5. Які цінності особистого життя для вас є пріоритетними?

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №6

This image shows a full page of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

1. Громадянське виховання

Мета – формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток. **Завдання:** формування законослухняного громадянина, ознайомлення учнів із механізмами захисту своїх прав та інтересів, виховання громадянськості особистості, громадян, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати і розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу.

Зміст спрямований на розвиток *патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин* (реалізація взаємозалежних інтересів етносів та народностей), *планетарної свідомості* (усвідомлення єдності й унікальності життя на Землі, почуття поваги до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей), *правосвідомості* (усвідомлення прав, свобод, обов'язків, ставленні до закону, інститутів державної влади), *політичної культури* (політична

компетентність), *дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.*

Правове виховання – виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки школярів. Мета – формування правової культури громадянина України; свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, глибокої поваги до законів і правил людського співжиття.

Міжнародні правові документи про захист прав дитини (Конвенція про права дитини, Декларація прав дитини).

2. Розумове виховання

Розумове виховання як діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Основні поняття розумового виховання: розумовий розвиток (процес розвитку інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей та мислення учнів), інтелект, інтелектуальні почуття, культура мислення.

Методологічна основа розумового виховання – гносеологія (теорія пізнання).

Мета і завдання розумового виховання. Мета – розумовий розвиток дитини та формування основ наукового світогляду. Завдання: інтелектуальний розвиток учнів (розвиток розумових сил і здібностей учнів); формування творчої, мислячої особистості; формування пізнавальних інтересів та здібностей; озброєння системою знань, умінь, навичок; формування загальнонаукових умінь, навичок, культури розумової праці; формування наукового світогляду.

Навчальні уміння, що сприяють розумовому розвитку – уміння читати, слухати, формулювати свої думки, писати, працювати з книжкою, спеціальні вміння, уміння культури розумової праці.

Культура розумової праці – вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, точно і акуратно виконувати цю роботу, підтримувати порядок на робочому місці.

Науковий світогляд як узагальнена система поглядів, понять, переконань, ідеалів, в яких людина виявляє своє ставлення до оточуючої природи і соціального середовища та включає такі: система наукових знань, погляди людини (на природу, на суспільство, на місце людини в цьому суспільстві), переконання (глибоко осмислені та емоційно пережиті стійкі життєві позиції особи, що виражаються в її характері, діяльності та поведінці), ідеали усвідомлення вищої досконалості, те що є метою діяльності людини.

Структурні елементи світогляду – загальні знання (основа формування поглядів і переконань); світоглядні уміння (розумові операції, здатність робити висновки); переконання; погляди; ідеали.

Шляхи розумового виховання: навчальний процес у школі, що включає вивчення різних навчальних дисциплін; позаурочна виховна робота (гуртки, конференції, наукові товариства); вплив засобів масової інформації.

3. Моральне виховання

Моральне виховання як виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Методологічна основа морального виховання – етика (наука про мораль).

Мета і завдання морального виховання. Мета – набуття молодим поколінням морального досвіду, успадкування народних надбань українського народу, держави, формування моральної культури. Завдання – формування національної свідомості й самосвідомості, прагнення жити в гармонії з природою, свідомої дисципліни, обов'язку та відповідальності, поваги до закону, до старших, до жінки.

Зміст морального виховання: громадянське виховання, патріотичне виховання, інтернаціональне, виховання гуманізму, виховання свідомої дисципліни і культури поведінки, виховання дружби і товаришування, правове, екологічне, економічне, статеве виховання.

Методи морального виховання: методи формування системи морально-етичних знань (інформаційний метод); методи вироблення моральних переконань (спрямування дітей на

вироблення ціннісних орієнтацій та діяльності); виховні ситуації (для розв'язання етичних проблем, які створюються методом організації спілкування); привчання і вправи; заохочення і покарання; гра та інші.

Шляхи і форми морального виховання. *Шляхи:* навчальний процес (у процесі вивчення основ різних наук); різні форми позакласної та позашкільної роботи; участь дітей у дитячих самодіяльних організаціях та об'єднаннях. *Форми:* керівництво життям і діяльністю учнівського колективу (виховні години, збори, робота з активом); інформаційно-масові (дискусії, вечори, розповіді, етичні бесіди); дієво-практичні (вікторини, конкурси); шкільні клуби; індивідуальні (консультації, бесіди).

Загальнолюдські моральні цінності – набуті попередніми поколіннями, незалежно від расової, національної чи релігійної приналежності, морально-духовні надбання, які визначають основу поведінки й життєдіяльності окремої людини або певних спільнот. *Гуманізм* (лат. людський, людяний) прогресивний напрям духовної культури, що звеличує людину як найвищу цінність у світі, утверджує право людини на земне щастя, захист прав на свободу, всебічний розвиток і прояв своїх здібностей. *Милосердя* – добре, співчутливе ставлення до людини, яка переживає горе, страждає. *Альтруїзм* безкорисливе прагнення до діяльності на благо інших, готовність заради цього зректися власних інтересів. *Патріотизм* – громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє. *Інтернаціоналізм* – моральне поняття, яке передбачає поважне ставлення до інших народів, їхньої історії, культури, мови, прагнення до взаємодопомоги. *Гідність* – моральне поняття, що виражає уявлення про цінності людини як особистості, особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї спільноти, в середовищі якої визначається цінність особистості.

Національні моральні цінності – історично зумовлені і створені певним етносом погляди, переконання, ідеали, звичаї, обряди, практичні дії, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але вирізняють певні національні прояви, своєрідність у поведінці і служать основою соціальної діяльності людей окремої етнічної групи.

Провідні напрями морального виховання

Екологічне виховання як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. *Завдання екологічного виховання:* нагромадження екологічних знань; виховання любові до природи, бажання берегти і примножувати її; формування навичок діяльності в природі.

Статеве виховання як складова загального процесу виховної роботи школи і сім'ї, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді. *Завдання:* виховувати в учнів повагу до себе, чоловічу та жіночу гідність; виховувати них повагу до протилежної статі, формування у хлопців та дівчат таких почуттів як сором, совість, скромність, які дуже потрібні для правильних взаємовідносин між ними; формування почуття відповідальності юнаків і дівчат за свої дії (що стосуються статевої поведінки).

Патріотичне виховання як планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму. *Завдання:* розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на користь рідної країни, її народу.

4. Трудове виховання

Трудове виховання як процес залучення школярів до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці з метою передання їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці. **Методологічна основа трудового виховання** – народна педагогіка, вчення видатних педагогів і мислителів про працю.

Мета і завдання трудового виховання. *Мета* – виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності. *Завдання:* психологічна підготовка особистості до праці (прагнення і бажання сумлінно і відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як необхідного обов'язку і духовної потреби людини,

бережливе ставлення до результатів праці і поваги до людей праці, творче ставлення до праці); практична підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань про загальні основи виробничої діяльності людини, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, виховання основ трудової культури); в) підготовка до свідомого вибору професії.

Зміст трудового виховання відображають поняття: «трудова свідомість»; «досвід трудової діяльності»; «активна трудова позиція». Трудова свідомість як уявлення про ставлення до праці, участі у суспільно корисній праці, з'ясування ролі праці у виборі майбутньої професії. Досвід трудової діяльності як система загальних умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті, узагальнення набутого досвіду. Активна трудова позиція як система трудових потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій.

Види трудової діяльності школярів: навчальна (за К.Ушинським, найскладніша праця); трудове навчання; суспільно корисна праця (озеленення вулиць, збір лікарських рослин, сировини, виготовлення годівниць і т. ін); продуктивна праця (спрямована на створення матеріальних цінностей, коли учень безпосередньо залучається до системи виробничих відносин); самообслуговування – догляд за своїми речами, прибирання шкільних приміщень, догляд за рослинами тощо.

Принципи трудового виховання: єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного і фізичного; розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності у праці; висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість; раннє залучення до продуктивної праці; різноманітність видів праці; постійність, безперервність праці; наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці; творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; загальний характер продуктивної праці; посиленість трудової діяльності; єдність праці і багатогранного життя (за В. Сухомлинським).

Професійна орієнтація учнів як цілеспрямована діяльність вихователя, що передбачає надання допомоги вихованцеві у правильному виборі професії. *Етапи профорієнтаційної роботи:* професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація.

Система трудового виховання: навчальна праця; реалізація принципу політехнізму; трудове навчання; учнівські кооперативи; позакласна робота з трудового виховання школярів; літні трудові об'єднання учнів; праця в сім'ї.

Зв'язок трудового і економічного виховання. Економічне виховання як організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості учнів. *Завдання економічного виховання:* ознайомлення учнів із законами ринкової економіки, перебудовою структури виробництва, підвищенням його ефективності, вдосконаленням виробничих відносин, системою управління і методами управління; формування здатності до економічного мислення, творчого пошуку підвищення продуктивності праці, вміння швидко оволодівати новими формами і методами праці; виховання почуття рис господаря, що працює з віддачею, бережливо ставиться до результатів праці; виховання здорових матеріальних потреб, умінь розпоряджатися зарплатою. *Шляхи:* залучення дітей до праці з самообслуговування, ремонту обладнання і приміщень, розподілу шкільного бюджету; обговорення газетних та журнальних статей на економічну тематику; виробничі екскурсії, зустрічі з працівниками підприємств; залучення учнів до економічних стосунків у школі і вдома.

5. Естетичне виховання

Естетичне виховання як складова виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. **Основні поняття і терміни естетичного виховання:** естетична свідомість, естетичне сприйняття, естетична культура, естетичні почуття, естетична насолода, естетичні судження, естетичні ідеали, естетична діяльність, естетика поведінки. Усі вони в комплексі розкривають сутність естетичного виховання.

Методологічна основа естетичного виховання – естетика (наука про прекрасне).

Мета і завдання естетичного виховання. *Мета* – виховання здатності цілеспрямовано сприймати, відчувати, правильно розуміти й оцінювати красу довкілля, природи, суспільного

життя, праці, мистецтва. *Завдання:* формування естетичних понять, поглядів, переконань; виховання естетичних смаків; формування умінь і навичок творити прекрасне; розвиток в учнів творчих здібностей.

Джерела (засоби) естетичного виховання: художня література, музика, образотворче мистецтво, кіно, природа, оформлення школи і її приміщень, зовнішній вигляд учителів і учнів, стосунки між учнями і вчителями, естетика праці і т.п.

Форми естетичного виховання: екскурсії, прогулянки, свята, концерти, уроки гарної поведінки, конкурси, змагання, рольові ігри, драмгуртки і т. д.

6. Фізичне виховання

Фізичне виховання як педагогічний процес, спрямований на фізичне і духовне вдосконалення людини, оволодіння нею систематизованими знаннями, фізичними вправами та способами їх самостійного використання протягом усього життя. **Вихідні поняття фізичного виховання:** «фізична культура», «фізичний розвиток», «спорт». *Фізична культура* як сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і виражаються в її активній діяльності, спрямованій на всебічне удосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя. *Фізичний розвиток* як процес зміни форм і функцій організму людини протягом її індивідуального життя. *Спорт* є органічною частиною фізичної культури, особливою сферою виявлення та уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності.

Методологічна основа фізичного виховання – теорія і методика фізичного виховання, анатомія, фізіологія, гігієна, спортивна психологія.

Мета і завдання фізичного виховання. Мета – зміцнення здоров'я, сприяння гармонійному розвитку особистості та підготовка молоді до праці і захисту України. *Основні завдання:* сприяння зміцненню здоров'я і загартування організму учнів, підвищенню їх працездатності; формування рухових умінь і навичок школярів у процесі виконання певних рухів; сприяння придбанню учнями необхідних знань у галузі фізичної культури, спорту, гігієни та медицини про значення фізичної культури і спорту для укріплення здоров'я, про режим дня, особисту гігієну, способи підтримання високої працездатності, про фактори загартування, прийоми самоконтролю та ін.; розвиток основних фізичних якостей школярів (сили, спритності, терплячості, гнучкості, відваги та ін.), забезпечення єднання фізичного виховання з моральним, естетичним, трудовим, розумовим; виховання вольових і моральних якостей свідомого ставлення школярів до власного організму.

Засоби фізичного виховання: фізичні вправи (гімнастика, спортивна гра, туризм), оздоровчі сили природи (сонячне опромінення, повітряні і водяні процедури), гігієнічні фактори (режим праці та відпочинку, харчування, оптимальна площа спортивних залів, вологе прибирання, провітрювання та ін.).

Система взаємопов'язаних форм організації фізичного виховання школярів : урок фізичної культури; фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі шкільного дня (гімнастика до занять, фізкультурні хвилини на уроках, ігри та фізичні вправи на перервах і в режимі продовженого дня); позакласна спортивно-масова робота в школі (заняття у спортивних гуртках та секціях, спортивні змагання); позашкільна спортивно-масова робота (за місцем проживання учнів, заняття в ДЮСШ, дитячих туристичних станціях, спортивних товариствах самостійні заняття школярів фізичними вправами в сім'ї, на шкільних майданчиках, стадіонах та інше).

Уроки фізичної культури покликані забезпечувати різнобічну загальну фізичну підготовку школярів.

Оздоровчо-гігієнічна робота в режимі навчального часу: гімнастика до навчальних занять, фізкультурні хвилини під час уроку, спортивні розваги, гра на великих перервах.

Позакласна і позашкільна робота з фізичного виховання спрямована на підвищення загальної фізичної і спортивної підготовки школярів, на розвиток інтересу до спорту, на самостійне систематичне виконання фізичних вправ. Школярі можуть займатися в спортивних секціях (легкої атлетики, гімнастики, лижної підготовки, ковзанярської, волейбольної, тенісної та ін.), брати участь у масових змаганнях, спортивних святах.

Фізичне виховання у сім'ї. Форми роботи вчителів фізичної культури з батьками. Функції батьків в організації фізичного виховання дітей: створення необхідних матеріально-технічних умов для занять удома; контроль і сприяння дотриманню дітьми режиму дня, правил особистої гігієни, загартування, виконанню ранкової гімнастики і домашніх завдань; особиста участь у змаганнях сімейних команд, днях здоров'я, спортивно-художніх вечорах, фізкультурно-художніх святах, іграх, розвагах, прогулянках; організація змагань та ігор на дитячих майданчиках за місцем проживання і в школі.

Проведення фізкультхвилинки і фізкультпауз. Завдання цих двох форм однакові: повернути втомленій дитині працездатність, увагу; зняти м'язове і розумове напруження; попередити порушення постави. **Організація фізкультурних хвилинки** передбачає підготовку приміщення й учнів, які для виконання вправ виходять з-за парт, послаблюють комірці, ремені. Фізкультхвилинка проводиться на кожному уроці за перших ознак втоми (порушення уваги, зниження активності), яка настає переважно після 20-30 хв роботи (залежно від віку та інтенсивності розумової діяльності дітей). Час початку фізкультхвилинка визначається вчителем. У старших класах проводяться фізкультпаузи тільки під час занять у навчально-виробничих майстернях за типом виробничої гімнастики.

Організуючи фізкультурні хвилини, дуже важливо дотримуватися певних методичних умов, а саме: належної їх тривалості (2,5-3 хв), включення 3-4 вправ з 6-8-разовим повторенням кожної. Окремі вправи для рук, для відчуття постави можуть виконуватися за партою. Комплекс передбачає вправи для м'язів рук, спини, ніг, які здатні зняти статичне напруження, активізувати дихання, посилити кровообіг (усунути застійні явища).

Фізкультурні паузи проводяться у групах подовженого дня і в домашніх умовах учнями середніх і старших класів протягом 10-15 хв кожних 50-60 хв навчальної праці. Крім загальнорозвиваючих вправ, виконують біг на місці, стрибки, рухливі ігри. Під час фізкультпауз учні, зазвичай, опрацьовують домашні завдання з фізичної культури. Якщо є змога музично супроводжувати фізкультпаузи, то це є додатковим фактором відпочинку дітей.

Здоровий спосіб життя школярів – важливий пріоритет сучасної освіти: поняття, складові, шляхи формування

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), тривалість життя і стан здоров'я кожної людини багато в чому залежить від способу життя, основи якого формуються ще в дитинстві. **Здоровий спосіб життя (ЗСЖ)** визначається як діяльність, спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я людей як необхідної умови для прогресивного розвитку суспільства в усіх його напрямках

Фактори, які визначають здоровий спосіб життя: 1. Правильно обраний режим дня 2. Раціональне харчування. 3. Відмова від шкідливих звичок: паління, вживання наркотиків і алкоголю. 4. Загартування.

Здоровий спосіб життя передбачає знання і дотримання режиму навчання та відпочинку, правил харчування й особистої гігієни, визначення й обов'язкове виконання фізичних вправ, які забезпечують оптимальний руховий режим, а також усвідомлення шкідливості вживання наркотиків, алкоголю, тютюну. За даними ВООЗ та багатьох дослідників встановлено, що здоров'я на 50– 55% залежить від способу життя (умови, режим, харчування, фізична культура, мікроклімат у сім'ї та колективі, наявність шкідливих звичок); генетичного чиннику (спадковість) – на 20%; навколишнє середовище, природнокліматичні умови (забруднення повітря, води, ґрунту, різні зміни атмосферних впливів, підвищені магнітні, геліокосмічні випромінювання) – на 20%, системи охорони здоров'я – на 10% .

Об'єктивні та суб'єктивні чинники виховання основ здорового способу. До **об'єктивних** належать: 1) передумови для ведення ЗСЖ (раціональне харчування, заняття фізичною культурою і спортом, відпочинок), що відносяться до сфер матеріального, виробничого, сімейно-побутового й духовного життя; 2) сприятливе середовище існування (повітря, вода, географічні умови життя людини, рослинний і тваринний світ), безпечні умови праці; 3) економічні та інші стимули, а також інші фактори, що зумовлюють потребу людини дотримуватись ЗСЖ; 4) стан процесу пропаганди ЗСЖ. **Суб'єктивними чинниками є:**

1) спадкова біологічна основа; 2) психічні почуття, настанови; 3) стереотипи мислення і свідомості; 4) національний менталітет; 5) спрямованість поведінки.

7. Народна педагогіка про виховання

7.1. Народна педагогіка про трудове виховання дітей і молоді

У народній педагогіці **праця** є основним засобом, основним напрямком виховання. **При народженні дитини** існувало багато звичаїв. Якщо родився хлопчик, то клали навхрест сокиру і книжку, промовляючи: «Щоб дрова рубав і книжку читав», якщо дівчинка – серп і гребінь, «Щоб хліб жала і сорочку пряла». У народній педагогіці виділяють три **етапи трудового виховання**: 1) вступний або ігровий (від 2 до 6-7 років); 2) помічний або визначальний (від 7 до 15 років); 3) основний або завершальний (від 15 до 20 років). **Трудові якості**: працьовитість, охайність, зосередженість, енергійність, сумлінність, повага до праці, повага до людей праці, повага до трудових звичаїв, бережливе ставлення до знарядь праці, моральне задоволення від праці і здійснювалось це за допомогою системи **засобів**: фольклор, колискові пісні, народні пісні, ігри, іграшки, крилаті вислови, спостереження за діяльністю дорослих, наслідування діяльності дорослих, трудові свята та обряди, трудові доручення і обов'язки, традиції сім'ї.

7.2. Українська народна педагогіка про моральне виховання особистості

Перші знання про моральні норми дитина дістає від своїх перших вихователів – батьків. Народна педагогіка звертає увагу батьків на те, що **правильна постановка морального виховання** дітей зумовлюється його вдалим початком («Добрий початок – половина задуманого»). Вона закликає дбати про виховання з перших років життя дитини («Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках»), взявши під контроль її моральну поведінку («Гідність людини визначають її вчинки»). У практиці народного виховання стало загальноновизнаним з першого року **привчати дітей слухати дорослих**, завжди виконувати вимоги батьків. В сім'ях здавна укорінилась добра традиція привчати молодь до **піклування про слабших**. Українська етнопедагогіка закликає співчутливо ставитись до сиріт і напівсиріт, надавати їм підтримку і допомогу. Кривдити сироту – гріх. Народна педагогіка бере на своє озброєння мораль людей, засновану на любові й **повазі до людини праці**. Народна педагогіка схвально відгукується й про такі моральні риси людини, як доброта і ввічливість, прагнення до справедливості і рівності, уміння піклуватись про слабих і безпомічних. До позитивних моральних якостей відносить також почуття вдячності батькам за опіку й виховання, вчителям за навчання, бабусям і дідусям – за тепло і ласку. Народна педагогіка бореться за ставлення до людини як до найвищої цінності, захищає право кожного на свободу, щастя. Традиційна українська етнопедагогіка об'єднує у системі духовно-морального розвитку особистості також **релігійне виховання**, побудоване на основі віри в Бога і сповідуванні християнської моралі. Однією з найважливіших вимог народної моралі була любов до людей, що перш за все мала виявлятися у наданні допомоги ближньому «Люби ближнього твого, як самого себе», – говорить одна із головних християнських заповідей. **Перелік моральних якостей**, які розвивались в процесі морального виховання: доброта, справедливість, чесність, лагідність, ввічливість, правдивість, милосердя, щедрість, людяність, охайність, щирість, стриманість, мудрість, гостинність, повага до батьків, старших, любов до ближнього, любов до України, повага до інших народів, почуття честі, почуття совісті, вболівання за долю українців, почуття волі. **Засоби** морального виховання – крилаті вислови, фольклор, колискові пісні, народні пісні, ігри, іграшки, праця, особистий приклад батьків, християнські заповіді, осуд через слово «гріх».

7.3. Українська етнопедагогіка про розумове виховання дітей та молоді

Розум розглядається народом, як одна з найважливіших людських якостей («Не краса красить, а розум»). Ця важлива цінність людини є досить вагомою в житті і діяльності кожного. «Мудрим ніхто не родився, а навчився» – кажуть у народі. Тому народна педагогіка вчить, що кожна людина повинна бути розумною («На те й голова, щоб у ній розум був»).

Крім живого спілкування з дітьми в практиці розумового виховання велике значення має використання фольклору, тобто такі **засоби розумового виховання** як потішки, пестушки, пісні, загадки, легенди, думи, байки, частівки, прислів'я, приказки.

Як бачимо, народна педагогіка головне призначення народного виховання вбачає у розвитку цікавості в дитини, допитливості і формуванні на їх основі пізнавальних інтересів.

Основні **розумові якості**, які формуються у процесі розумового виховання: розум, кмітливість, зосередженість, допитливість, освіченість, цікавість, точність, розсудливість.

7.4. Українська етнопедагогіка про естетичне виховання дітей та молоді

Естетичне виховання визначається як цілеспрямоване формування естетичного ставлення до життя, а саме: праці, родинних обов'язків, громадської діяльності, природи, мистецтва, особистої поведінки. Залучення дітей до прекрасного починається дуже рано, з маминої колиски. Надзвичайно велике значення для розвитку естетичних почуттів має **фольклор**. Так, наприклад, у закличках відображається серйозна турбота про долю врожаю, про сенс хліборобської праці, мирилки виступають як засіб розв'язання конфліктів у дитячому колективі. Але чи не найпопулярнішим жанром фольклору, який полонить серця дітей і дорослих, є казка. У казках відобразилися світогляд народу, його мораль та етика, педагогічний досвід. Значний вплив на формування естетичне уподобань дітей мають **дитячі іграшки**. Народні умільці, виготовляючи гарні і привабливі іграшки, завжди прагнули до художньої досконалості. Досить інтенсивно залучає молодь до прекрасного **народне декоративно-прикладне мистецтво**. Значний вплив на формування естетичних смаків за традиціями народної педагогіки мають **народний театр і народні танці**. Могутнім засобом естетичного виховання є **музика**. Народна педагогіка має в цьому відношенні могутнє виховне джерело – багату народну музику і різні види народних музичних інструментів. Народна педагогіка завжди покладає на музику, як і на мистецтво взагалі, великі надії. Недаремно у народі кажуть, що людина, яка тримає в руках скрипку, не здатна заподіяти зла. Серед основних чинників естетичного виховання дітей в сім'ї, за народною педагогікою, є **природа**. Без природи життя неможливе. Природа без людини обійтися може, а людина без природи – ні. Виховання без природи теж немислиме. З давніх-давен таку позицію займає українська етнопедагогіка. **Перелік естетичних якостей особистості**: естетичність, пристойність, акуратність, скромність, охайність, уважність, естетичні смаки, почуття краси, почуття ритму, художня досконалість. **Народні засоби** естетичного виховання: фольклор, іграшки, декоративно-прикладне мистецтво, народний театр, народні танці, музика, мовний етикет, природа, праця.

7.5. Народна педагогіка про фізичне виховання особистості

Народний досвід фізичного виховання найбільш повно описаний у працях Є.І.Сявавко «Українська педагогіка в її історичному розвитку», М.Г.Стельмаховича «Народна педагогіка», А.В.Цюся «Фізичне виховання в календарній обрядовості українців» та ін.

В українській педагогіці досить багато крилатих висловів, які підкреслюють **роль здоров'я** у житті людини: «Здоров'я – всьому голова», «Найбільше щастя в житті людини – здоров'я», «Здоровий не знає, який він багатий». **Фізичне виховання** – один з найдавніших і найважливіших складників цілеспрямованого впливу на підростаюче покоління. В народній педагогіці чітко визначено мету виховання: зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку, підготовка людини до фізичної праці та оборони вітчизни, виховання таких необхідних життєвих якостей, як сила, витривалість, спритність.

Піклування про здоров'я розпочинається ще далеко до народження дитини і здійснюється протягом усього періоду її розвитку.

Найпоширенішим **засобом фізичного виховання** дітей у народній педагогіці є **оздоровчі сили природи** – сонце, повітря, вода. Народна педагогіка заохочує перебування дітей на свіжому повітрі, сонці. Сонячне світло зміцнює здоров'я, сприяє розвитку організму. В народі кажуть: «Щоб дитина чистенька і пахуча була», тому вже на другий чи на третій день від народження немовляти вдаються до купання. На Україні поширився звичай класти в першу купіль новонародженого різні ароматичні трави, висловлюючи при цьому різні добрі побажання. Схвально відгукується народна педагогіка й про **парильну й лазню**, як оздоровчі засоби. Вода здавна в багатьох народів є символом чистоти і здоров'я. Недарма в народі існує таке побажання: «Будь здоровий, як вода». Велике значення в народі приділяли **загартуванню організму** дитини. Багатовіковий народний досвід переконав, що ходіння по землі босоніж влітку – прекрасний спосіб загартування людського організму, надійний засіб запобігання плоскостопості та простуди. Природа наділила людину, а зокрема, дитину невичерпною рухливістю, що свідчить про її особливу потребу в цьому. У народній педагогіці відомо чимало

ігор, які сприяють фізичному розвитку дітей: “Гуси-лебеді”, “Третій зайвий” та ін. Тілесному розвитку сприяють такі різноманітні рухи: ходьба, стрибки, біг, кидання предметів. Діти охоче полюбують стрибати в довжину, висоту, через різні природні перешкоди – струмки, рівчаки.

Велике значення має **правильне харчування**, яке є необхідним засобом підтримання життя та здоров’я людини. Недарма в народі кажуть: “Смачно їсти, добре спати, Бог здоров’я мусить дати”. Пряме відношення до тілесного виховання, має **одяг**, який оберігає тіло людини від шкідливих впливів – від простуди чи перегріву. Одяг дитини повинен бути вигідним, пристосованим до відповідної статі, пори року, погоди, свята чи буднів, місця перебування тощо. Він має бути виготовленим з природних матеріалів (льону, бавовни, хутра, вовни), а не з штучних синтетичних волокон. Привчаючи дитину до самостійного користування одягом, варто виконувати народну пораду: “Тримай голову в холоді, а живіт і ноги в теплі – будеш жити вік на землі”. Проте одяг у тілесному вихованні має не тільки фізичне, а й морально-естетичне значення в плеканні естетичного смаку, бережливості.

Особливо чітко простежується зв’язок **фізичного виховання з трудовим**. Народна педагогіка високо підносить значення фізичного розвитку тому, що він створює добрі передумови для повноцінної і активної трудової діяльності.

Фізична діяльність завжди перебуває у тісному зв’язку **із розумовою** (“Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє”). Вони однаково представляють позитивні ознаки особистості (“Сила та розум – краса людини”). Піднесення рівня фізичного розвитку поліпшує розумову діяльність людини (“В здоровому тілі – здоровий дух”), працездатність (“Щоб працювати, треба силу мати”). У народі з покоління в покоління передаються казки, легенди, думи, оповідання про людей, наділених надзвичайною фізичною силою.

Фізичні якості: сила, витривалість, спритність, швидкість, загартованість, жвавість, рухливість, відважність, фізична зрілість. **Засоби** фізичного виховання: сонце, повітря, вода, ігри, лазні, парильні, ходіння по землі босоніж, ходьба, стрибки, біг, крилаті вислови, колискові пісні, фольклор.

Народні ігри у вихованні дітей та молоді

Протягом віків в Україні формувалися самобутні *рухливі ігри, забави*, естафети. В них відображалися звичаї нашого народу, його побут та уява про світ.

Народні рухливі ігри займають чільне місце у фізичному розвитку дітей, зміцненні їхнього здоров’я, формуванні здорового способу життя. За допомогою ігор у них закріплюються та вдосконалюються вміння і навички з основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, лазіння, метання, рівноваги), розвиваються фізичні якості (сила, спритність, гнучкість, витривалість). Народні ігри мають кілька **класифікацій** за різними характеристиками. За ступенем фізичного навантаження (ігри великої, середньої та малої рухливості), за основними рухами (ігри з ходьбою, бігом, стрибками, лазінням тощо). Українські народні ігри поділяються за змістом на ті, що пов’язані: з обрядами та традиціями; з працею дорослих; з історичними подіями та соціальними відносинами; з побутом; із природою; з різними діями. Існує поділ дитячих ігор на два види: ігри, спрямовані на духовний розвиток дитини, та ті, які передбачають найбільшу активізацію фізичних і спортивних якостей та ін.

Народні рухливі ігри мають **специфічні особливості**: ці ігри гуртові, вони об’єднують від десяти до двадцяти й більше дітей; вони образні, в кожній грі відбивається якась подія або випадок, близький за своїм змістом дитині; ігри багатоваріантні, одна й та сама гра в різних регіонах України має неоднакові приспіву, та й умови її можуть різнитися; за своєю структурою більшість народних ігор прості, однопланові, завершені, в них у єдине ціле поєднуються слово, рух, пісня; в українських народних рухливих іграх часто використовується природний матеріал (шишки, гілочки, жолуді, камінчики тощо); більшість ігор супроводжуються віршованим текстом; майже всі народні рухливі ігри граються в колі (замкненому чи розірваному).

Організація та методика проведення ігор передбачає: вибір гри; підготовку місця для гри; організацію гри; управління грою; підсумки гри. Організуючи для дітей здоровий відпочинок протягом навчального та в позанавчальний час, педагогу необхідно дотримуватись певних **методичних вимог**: гра повинна бути зрозумілою; правила гри мають чітко

повідомлятися, мати невеликий обсяг; підбір матеріалу повинен відповідати програмі та віку дитини; ігри не повинні бути стомлюючими.

Фізичне виховання в календарній обрядовості українців

Важливу роль у збереженні і зміцненні здоров'я нашого народу відігравала **календарна обрядовість**, до якої входили свята, обряди, магичні дії, гадання, ігри, розваги, хороводи. Календарні обряди виникли як аграрномагічні, які поступово втратили свою початкову функцію, і вже в кінці XIX ст. сприймалися переважно, як розваги.

У змісті календарної обрядовості українців значне місце посідають різноманітні рухливі ігри, забави, танці, хороводи, одноборства, фізичні вправи. Вони мали чітко визначене місце і виконувалися залежно від пори року та характеру свята.

Народні дитячі ігри умовно поділяють за порами року на весняні, літні, осінні й зимові. **Навесні** діти бавились у «Шума», «Гуси», «Подольночку». **Літом** були популярні ігри «Золоті ворота», «Косарі», «Коза-Дереза», «Хусточка», «Городки». **Восени** характерними були ігри «Гарбуз» (з піснею «Ходить гарбуз по городу»), «Зайчик» (з піснею «Заїньку за голівоньку»), «Квач», «Піжмурки». **Узимку** улюбленими дитячими іграми були «Сніжинки» (з піснею) і «Миші» (з піснею), «Заслужений зайчик» (з піснею), «Кіт та миша» (з піснею «Ой до нори, мишко»), «День і ніч».

Виконання фізичних вправ у календарній обрядовості також мало міфологічне значення. **Стрибки:** очищення людини; пророцтво на подружнє життя; сприяння росту рослин зміцнення здоров'я (на Івана Купала). **Перекиди, качання:** підвищення врожайності землі; сприяння вагітності жінок; зміцнення здоров'я (на Юрія). **Метання:** підвищення врожайності землі; сприяння росту рослин; зміцнення здоров'я; пророцтво на подружнє життя; чарування на майбутній врожай (на Різдво). **Гойдання на гойдалці:** очищення людини; сприяння росту рослин (на Різдво, Великдень). Плавання, купання: викликання дощу; зміцнення здоров'я; очищення людини (Великдень, Івана Купала). Верховна їзда: очищення людини (Юрія).

До складу річного кола входили весняні, літні, осінні та зимові свята. Кожне свято мало свої, тільки йому характерні особливості. Обов'язковим елементом календарних свят і обрядів були різноманітні фізичні вправи, одноборства, хороводи, ігри та забави. **Весняні свята** приурочувалися до пробудження природи, підготовки до проведення польових робіт. Тому, вони мають яскраво виражений позитивний емоційний фон. Краса весняного пробудження сприяла радісному настрою, веселості. Весняні свята супроводжуються великою кількістю хороводів, танців, рухливих ігор та забав. **Літні свята і обряди** підпорядковувалися охороні посівів від засухи, граду, бурі. Тому, поряд з радісними мотивами, пов'язаними з розквітом і буянням природи, у селян виявляється тривога за долю майбутнього врожаю, саме тому у змісті літніх свят помітно багато своєрідних магичних ігор і забав магичного спрямування. Зокрема, стрибки через вогонь на Івана Купала, хороводи на Трійцю виконували, в першу чергу, охоронні функції. З настанням **осені** кількість календарних свят зменшується. Це, насамперед, пов'язано із жнивими. Різноманітні осінні ігри та забави були пов'язані із збором врожаю та його забезпечення на майбутні роки. **Зимовий цикл** характеризується великою кількістю свят. Основний їхній мотив – підготовка до весняних робіт. У змісті зимових свят спостерігається велика кількість різноманітних ігор, одноборств, забав у приміщеннях, на вулицях і льоду.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема. Технологія виховання особистості.

Мета. Проаналізувати теоретико-технологічні аспекти розумового, морального, трудового, естетичного та виховання учнів.

План

1. Теоретичні питання.

1.1. Основні напрями морального виховання молодших учнів:

1.2.1 статеве виховання: _____

1.7. Фізичне виховання дітей в сім'ї

1.8. Здоровий спосіб життя школярів – важливий пріоритет сучасної освіти: поняття, складові, шляхи формування

2. Практичні завдання

2.1. Скласти словничок основних понять і термінів:

2.1.1. морального виховання

2.1.2 фізичного виховання

2.2. Вкажіть ідеї трудового виховання школярів у спадщині К. Ушинського за статтею «Праця в її психологічному та виховному значенні»

2.3. Заповнити таблицю «Естетичне та фізичне виховання школярів»

Характеристики виховання	Естетичне виховання	Фізичне виховання
Визначення (зміст поняття)		
Мета		
Завдання		
Принципи		
Зміст		
Засоби		
Шляхи		
Форми		
Система		

2.4. Розробіть зміст консультацій для батьків на одну із тем: «Як дитина бігає, грається, то її здоров'я усміхається»; «У здоровому тілі – здоровий дух»; «Здоровий не знає, який він багатий»

2.5. Виписати думки про фізичне виховання учнів

Я. Коменський _____

К. Ушинський _____

В. Сухомлинський _____

Література:

- Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб., 2 – е вид. Київ : Освіта України, 2008. С. 280 – 282, 288 – 290.
- Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів : теорія і технологія. Київ : Стилос, 2006 . С. 174 – 273, 301 – 324.
- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Освіта України*. 2004. 4 грудня. С. 4 – 6.
- Система виховання у початковій школі (за Національною програмою виховання учнів 1 – 12 класів МОН України) / упоряд. А. В. Лихва. Харків : Основа, 2010. 373 с.
- Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. *Вибрані твори. В 5 томах*. Київ : Рад. школа, 1977. Т.4. С. 31 – 392.
- Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Київ: Рад. школа, 1983. Т.1. С. 104 – 120.
- Ушинський К. Д. Нервова втома і нервове подразнення. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т.1. С. 222 – 228.
- Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. С. 264 – 315, 315 – 325.
- Цьось А.В. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців. Луцьк: Надстир'я, 2000. 374 с.
- Я.А. Коменський. Материнська школа або Про дбайливе виховання юнацтва у перші шість років. *Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія* / упоряд. З. Н. Борисової, В. З. Смаль. Київ: Вища школа, 1990. С. 8 – 22.

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №7

[illegible]

[illegible]

1. Поняття про методи і прийоми виховання

«Метод» (гр. спосіб, шлях) – найкоротший шлях досягнення оптимальних педагогічних результатів відповідно до поставлених виховних цілей. Метод виховання поділяють на окремі елементи – прийоми виховання, які використовують для підвищення виховної ефективності

методів. *Прийом виховання* – складова частина методу, що визначає шляхи реалізації вимог методів виховання.

Класифікація методів виховання. *Методи формування свідомості особистості:* бесіди, розповідь, роз'яснення, лекції, методи дискусії, переконання, навіювання, приклад, диспут. *Методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки:* педагогічна вимога, громадська думка, привчання, створення виховних ситуацій, вправи, доручення, прогнозування. *Методи стимулювання діяльності і поведінки:* гра, змагання, заохочення, покарання. *Методи самовиховання:* самопізнання; самовизначення (з'ясування життєвих цілей, ідеалів, орієнтацій), самоосвіта, самостпостереження, самокритика, самоаналіз. Методи і прийоми *самоставлення:* самоповага, самооцінка; *саморегуляції* (здатність людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та психічних процесів): самопідбадьорення, самосхвалення, самозаспокоєння, самонаказ, самовладання, самообмеження, самостимулювання.

Вибір методів виховання. Оптимальний вибір методу характеризується умовами: органічний зв'язок з метою; використання системи методів; обумовленість конкретними завданнями і змістом виховного заходу; залежність від конкретних умов; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів; динаміка, зрілість, організованість колективу.

Народна педагогіка про методи виховання: «Добрий приклад, кращий за сто слів», «Приклад кращий за правило», «Бурчання наскучить, приклад научить» (*приклад*); «Шануй батька і матір», «Поважай старших» (*вимога*); «Стид хоч і не дим, а очі виїсть», «Раз на віку спіткнешся, та й то люди бачать» (*громадська думка*): «Перед тим як карати, полічи до ста», «Злість – погана порадиця» (*покарання*), «Перехвалення – як пересолення» (*заохочення*), «Не вчи дитину штурханам, а добрими словами», «Добрі діти доброго слова послухаються, а лихі й дрючка не бояться» (*переконання*).

2. Форми виховної роботи як варіанти організації виховного процесу, композиційна побудова виховного заходу. Специфічні ознаки форм виховної роботи: функціональність, інтегративність (об'єднання окремих форм в єдине ціле).

Види форм виховної роботи: пізнавально-розвиваючі (конкурси, бесіди, вечори, вікторини); художньо-естетичні (вечори, конкурси, свята, концерти, дитячі вистави); спортивні (змагання, олімпіади, ігри, походи); трудові (конкурси умільців, Дні добрих справ, трудові десанти).

Класифікація форм виховної роботи: за кількістю учасників форми поділяється: індивідуальні, колективні (групові, гурткові), масові; за засобом впливу форми бувають: словесні, практичні, наочні. за побудовою форми поділяються: прості, складні, комплексні. Масові форми виховної роботи: читацька конференція; тематичні вечори, вечори запитань і відповідей; ранки-зустрічі, літературні вікторини; зустрічі з відомими людьми краю. Групові форми виховної роботи: політичні інформації; година класного керівника; робота з періодичною пресою; випуск стінної газети; радіо- і телепередачі, художні фільми. Індивідуальні форми виховної роботи: позакласне читання, колекціонування, гру на музичних інструментах, вишивання, малювання тощо.

Позашкільні форми виховання спрямовані на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля: палаци, будинки, станції, клуби й центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтва, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади.

3. Методи самовиховання особистості

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Етапи самовиховання: самоусвідомлення (усвідомлення людиною себе як особистості); самопізнання (процес пізнання себе, пізнання свого внутрішнього світу); самоставлення (ставлення людини до самої себе); саморегуляція (здатність людини керувати собою).

Методи і прийоми самовиховання: *самопізнання; самовизначення* (передбачає з'ясування життєвих цілей, ідеалів, орієнтацій), *самоосвіта* (процес набуття знань у процесі

самостійної роботи поза систематичним навчанням у стаціонарному навчальному закладі), *самопостереження, самокритика, самоаналіз. Методи і прийоми самоставлення:* самоповага, самооцінка. **Методи і прийоми саморегуляції** (здатність людини керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та психічних процесів): самопідбадьорення, самосхвалення, самозаспокоєння, самонаказ, самовладання, самообмеження, самостимулювання.

4. Виховання особистості в колективі

Колектив як соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у напрямку досягнення означеної мети і мають органи самоврядування. Колектив є соціальною системою, яка виконує *функції*: *організаторську* (об'єднання особистостей для виконання певних завдань); *виховну* (створення оптимальних умов для всебічного виховання, психічного й соціального розвитку особистості); *стимулюючу* (формування морально-ціннісних стимулів діяльності особистості, регулювання поведінки членів колективу, вплив на формування в особистості цілеспрямованості, волі, гуманності, працьовитості, совісності, чесності, гідності тощо).

Ознаки колективу характерні риси, які властиві колективу: наявність суспільно значимої мети; щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення; наявність органів самоврядування; встановлення певних психологічних стосунків між членами колективу.

Закони колективу – закон перспективних напрямів, закон паралельної дії; закон єдності та наступності основних стадій розвитку колективу; закон єдності та взаємообумовленості у формуванні особистості і колективу; мажор, почуття власної гідності, активність, стриманість, постійний рух уперед (за Макаренком).

Види колективу: первинний колектив, загальношкільний колектив, тимчасовий колектив, виробничий колектив, сімейний колектив. **Дитячий колектив** відрізняється від інших типів колективів віковим діапазоном, специфічною діяльністю (навчання), послідовною мінливістю складу, відсутністю життєвого досвіду, що вимагає педагогічного керівництва. Наявність різних типів колективів свідчить про складність його структури. Одновікові й різновікові колективи.

Стадії розвитку: 1) створення колективу учнів (система єдиних вимог до всіх вихованців); 2) поширення впливу активу на весь колектив; 3) вирішальний вплив громадської думки більшості; 4) самовиховання як найвищий тип виховання (за А. Макаренком).

Актив – ініціативна група вихованців, яка усвідомлює вимоги керівника колективу і допомагає в організації діяльності колективу.

Органи самоврядування – демократично обрані уповноважені члени колективу, які допомагають педагогові здійснювати керівні функції.

Шляхи формування учнівського колективу: наявність системи перспективних ліній; дотримання принципу паралельної дії; зміцнення позитивних традицій; формування громадської думки; використання учнівського самоврядування у згуртуванні; д) організація змагання; є) спільні справи; взаємна інформація про стан справ у різних контактних колективах.

Вчення А. Макаренка та В. Сухомлинського про колектив

А. Макаренко про колектив: визначення дитячого колективу, його ознаки, закони та принципи життя й діяльності колективу (принцип паралельної дії в колективі), визначив структуру дитячого колективу, стадії та шляхи його формування; книги «Педагогічна поема», «Прапори на баштах».

В. Сухомлинський про колектив. Колектив – це складна єдність, яка створюється крок за кроком на ідейній, інтелектуальній, емоційній та організаційній основі. Книги: «Павлиська середня школа», «Серце віддаю дітям», «Розмова з молодим директором школи» та ін. Основним принципом, на якому будуються стосунки в колективі, А. Макаренко про принцип відповідальної залежності в колективі. В. Сухомлинський про важливість гуманізації стосунків у колективі.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема. Виховний вплив методів заохочення та покарання на особистість.

Мета. З'ясувати суть методів заохочення та покарання у на учнів. Визначити психолого-педагогічні умови використання методів заохочення та покарання школярів на сучасному етапі.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Видатні педагоги та психологи про заохочення та покарання дітей _____

1.2. Методи заохочення та покарання дітей в народній педагогіці _____

1.3. Психологічні основи методів заохочення та покарання молодших школярів _____

1.4. Суть методу заохочення _____

1.5. Суть методу покарання

1.6. Психолого-педагогічні умови використання методів заохочення та покарання школярів

2. Практичні завдання

2.1. Опрацювати педагогічну літературу і виписати думки видатних педагогів на проблему заохочення та покарання:

а) «Домострой» (XVI ст.) статті: «Як дітей своїх виховати у всякому повчанні і страху Божому», «Як дітей вчити і страхом рятувати»

б) Я. А. Коменський про закони відносно дисципліни (за працею «Закони добре організованої школи»)

в) Дж. Локк про покарання (за працею «Думки про виховання»)

г) С. Френе про заохочення та покарання (за працею «Педагогічні інваріанти»)

д) Януш Корчак про покарання (за працею «Як любити дітей») _____

ж) Т. Лубенець «Про покарання в дитячому віці і шкільну дисципліну» _____

з) А. Макаренко про заохочення та покарання вихованців (за працею «Педагогічна поема») _____

е) В. Сухомлинський «Виховання без покарань» _____

є) Р. Кемпбелл про дисципліну, покарання та заохочення (за працею «Як насправді любити дітей») _____

2.2. Скласти таблицю «Види заохочення та покарання вихованців»:

Види заохочення	Види покарання

2.3. Підібрати міркування до диспуту: «Покарання дітей: за чи проти»

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

2.4. Проаналізувати правила покарання дітей психолога В. Леві

2.5. Виписати народні прислів'я та приказки про заохочення _____

про покарання_

2.6. Віднайти українські народні казки, в яких йдеться про виховну роль покарань _____

заохочень

2.7. Підібрати питання для батьківських зборів на тему: «Гуманістичний підхід у покаранні та заохоченні дітей»

2.8. Підготувати реферат на одну із тем.

Тематика рефератів. Проблема покарання дітей батьками у Біблії. Історичний характер методів заохочення та покарання. К. Ушинський про заохочення та покарання учнів. М. Монтессорі про покарання вихованців. Я. А. Коменський про заохочення та покарання учнів. Педагогічні правила покарання вихованців. Педагогічні правила заохочення вихованців. Дж. Локк про покарання дітей. В. Сухомлинський про методи покарання у вихованні. А. Макаренко про дисципліну та покарання. Т. Лубенець про покарання у дитячому віці. Види заохочень учнів у сучасній школі. Народна педагогіка про методи покарання та заохочення. Р. Кемпбелл про дисципліну та покарання.

Література:

Анєнкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 434. – 435.
Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. С. 157 – 159.
Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 308.
Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Знання, КОО, 2003. С. 439 – 448.
Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. С. 221 – 229.
Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. С. 181 – 182, 190 – 197, 609, 617 – 619.
Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання – Прес, 2003. С. 213 – 218.
Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харків : ОВС, 2002. С. 142 – 148.
Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей. *Твори : в 7 т.* Київ : Рад. школа, 1957. Т. 4; Покарання й міри впливу. Т. 5. С. 42 – 52; Дисципліна, режим, покарання і заохочення. С.133 – 163.
Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. Київ : Рад. школа, 1985. С. 75 – 79.
Сухомлинський В. О. *Вибрані твори. В 5 томах.* Київ: Рад. школа, 1977. Т.5; Виховання без покарань. С. 343 – 347; Обережно: дитина! С. 422 – 426.
Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / за заг. ред. С. А. Литвинова. Київ : Рад. школа, 1961. С. 37 – 38, 506 – 514.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ № 8

ТЕМА	Взаємини в учнівському колективі, методики їх визначення.
МЕТА	Вивчити характер взаємин у дитячому колективі. Навчитись підбирати комплекс методик визначення взаємин у колективі дітей молодшого шкільного віку.
Опорні поняття	колектив, дитячий колектив, методики вивчення взаємин у дитячому колективі.
Завдання для студентів	Опрацювати рекомендовану літературу та психолого-педагогічну періодику та виконати такі завдання: 1. Поняття та ознаки дитячого колективу. 2. Взаємини у колективі молодших школярів. 3. Методики вивчення дитячого колективу (випишіть із психолого-педагогічної періодики 2-3 методики вивчення дитячого колективу та міжособистісних взаємин) 4. Методики визначення взаємин у дитячому колективі.
Література	1. Анєнкова І.П., Байдан М.А., Горчакова О.А., Руссол В.М. Педагогіка : модульний курс : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2010. С. 462-462. 2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. І. : Особистісно-орієнтований підхід. Теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 3. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. С.182-188. 4. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2005. С. 158-170. 5. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб., 3-тє вид., стер. Київ: Академвидав, 2009. С. 372-391.
Питання для самоконтролю	1. Що таке колектив? 2. Назвіть ознаки дитячого колективу. 3. Які є взаємини у колективі дітей? 4. Назвіть методики визначення взаємин у дитячому колективі. 5. В чому полягає метод соціометрії ?

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical margin lines, text, or other markings on the page.

ТЕМА 9. Робота класного керівника. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості

Інформаційний матеріал

1. Класний керівник: педагог, який здійснює безпосереднє керівництво первинним учнівським колективом.

Функції класного керівника – забезпечувати умови для всебічного гармонійного розвитку школярів, координувати діяльність усіх вихователів щодо здійснення національного виховання, вивчати індивідуальні особливості учнів класу, організовувати первинний дитячий колектив, турбуватися про зміцнення та збереження здоров'я школярів, формувати навички старанності та дисциплінованості школярів, організовувати позакласну виховну роботу, проводити роботу з батьками, вести документацію класу.

Форми роботи класного керівника: індивідуальна, групова, фронтальна, словесна, практична, наочна.

Напрями роботи класного керівника – робота з класом (вивчення учнів, організація та виховання колективу, турбота про здоров'я дітей, відповідальне ставлення до навчання, підвищення загальної культури); робота з учителями-предметниками (єдність педагогічних вимог, взаємовідвідування); робота з батьками (умови дитини в сім'ї, бесіди, лекції, збори, батьківські комітети).

Документи, що визначають мету виховної роботи класного керівника: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конституція України (1996 р.), Національна програма «Діти України» (1996 р.), Закон України «Про освіту» (1996 р.), Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти (1996 р.), Декларація прав дитини (1998 р.), Положення про класного керівника навчального закладу, системи загальної середньої освіти (2000 р.) та іншими.

2. Поняття про сім'ю. Типи сімей. Сім'я як невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям. **Історичні типи сімей:** парні, моногамні та полігамні сім'ї. Типи моногамної сім'ї – велика (за часів Давньої Русі) та мала. Нині існуючі сім'ї можна поділити на два основних типи – проста (мала, індивідуальна, нуклеарна), що складається з однієї шлюбної пари з дітьми або без дітей, і складна (розширена, нерозділена, братська), котра складається з кількох простих сімей. Тепер найпоширенішим типом є нуклеарна (від слова «ядро») сім'я, до складу якої входять дві послідовні, кровно споріднені генерації: батьки та неодружені діти.

Типи сучасних сімей: за складом – повна, окрема, проста (нуклеарна), складна, велика сім'я; за структурою – з однією шлюбною парою з дітьми або без дітей; з одним із батьків подружжя та іншими родичами; з двома і більше шлюбними парами з дітьми або без дітей, з одним із батьків подружжя та інших родичів і без них; з матір'ю (батьком) з дітьми та інші сім'ї; за типом верховенства в сім'ї: егалітарні та авторитарні сім'ї; за сімейним побутом, сімейним укладом: сім'я – «віддушина»; сім'я дітоцентричного типу; сім'я типу спортивної команди або дискусійного клубу; сім'я, яка на перше місце ставить комфорт, здоров'я, порядок; за однорідністю соціального складу: однорідні й неоднорідні сім'ї; за сімейним стажем: молодожони; молоді сім'ї; сім'ї, які очікують дитину; сім'ї середнього шлюбного віку; старшого шлюбного віку; подружні пари похилого віку; за якістю взаємин та атмосфери в сім'ї: благополучна, стабільна, педагогічно слабка, нестабільна, дезорганізована; за географічною ознакою: міська, сільська, віддалена сім'я; за типом споживацької поведінки: сім'я з «інтелектуальним» типом споживання, тобто з високим рівнем витрат на купівлю книг, журналів тощо; сім'ї з проміжним типом споживання; з особливими умовами сімейного життя: студентська сім'я тощо.

Функції сім'ї: господарсько-економічна; репродуктивна; комунікативна; виховна; рекреативна; психотерапевтична. **Особливості й перспективи розвитку сучасної сім'ї:** зміна ціннісних орієнтацій дітей і їх батьків; відокремлення молодшої сім'ї від родини; зменшення чисельності сім'ї; специфічність соціального укладу в міських та сільських сім'ях; залежність виховання від рівня освіти батьків; вплив соціально-педагогічних умов на самореалізацію.

3. Форми та методи зв'язку школи і сім'ї: індивідуальні – відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, листування з батьками, телефонна розмова з батьками; **групові** – лекції, консультації, тематичні вечори запитань і відповідей, читацькі конференції, педагогічні читання; **колективні** – батьківські збори, день відкритих дверей, педагогічний лекторій, позакласний педагогічний всеобуч, університет педагогічних знань.

Взаємодія з батьками. Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, учитель повинен враховувати важливість таких чинників: 1. Запрошення батьків до співробітництва. 2. Дотримання позиції рівноправності. 3. Визнання важливості батьків у співпраці. 4. Вияв любові, захопленості їх дитиною. 5. Пошук нових форм співпраці.

Залучення батьків до виховної роботи. 1. Батьківський комітет класу. 2. Загальношкільний батьківський комітет. **Виконання батьками практичних рекомендацій, прохань:** проведення безпосередньої роботи з дітьми: індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами); надання організаційної допомоги вчителю: наприклад, сприяння в проведенні екскурсій (надання транспорту, забезпечення путівками), організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліотеки, клубу аматорів книги тощо; участі у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань (допомога в обладнанні кабінетів, виготовлення обладнання, приладів, ремонт школи тощо).

4. Родинно-сімейне виховання

Родинно-сімейне виховання. Родинне виховання – як процес формування світогляду, національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змужніння, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошани рідної мови, історії, культури.

Основні завдання родинно-сімейного виховання: виховання фізично й морально здорової дитини; створення атмосфери емоційної захищеності; засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності виявляти турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку; залучення дітей до чарівного світу знань, вивчення народних казок, пісень, прислів'їв, приказок, розвиток творчої працелюбної особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище; виховання дітей цивілізованими господарями та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин; формування естетичних смаків і почуттів; забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоvodu; прилучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості.

Провідні напрями родинно-сімейного виховання (за Концепцією «Сім'я і родинне виховання»): правове; моральне, статеве виховання, формування у дітей основ естетичної культури, формування духовності й духовної культури дітей у сім'ї, патріотичне виховання, трудове виховання, екологічна культура людини, гармонія її відносин з природою, фізичний розвиток дітей, охорона та зміцнення їхнього здоров'я, розумове виховання в сім'ї.

5. А. Макаренко та В. Сухомлинський про сімейне виховання

А. Макаренко про сімейне виховання (праці «Книга для батьків», «Лекції про виховання дітей»). «Книга для батьків» – аж ніяк не методика сімейного виховання, оскільки її мета – привернути увагу батьків, вихователів до основних питань сім'ї. Батьківська влада й авторитет ґрунтується на відповідальності батька й матері у вихованні майбутнього громадянина країни. *Форми фальшивого авторитету:* придушення, віддалі, чванства, педантизму, резонерства, любові, доброти, дружби, підкупу, веселощів, авторитет вченості, авторитет «друзьяки-хлопця», авторитет краси. *Принципи справжнього батьківського авторитету у сім'ї:* життя і робота батьків, їх громадське обличчя, їх поведінка; знання того,

чим живе, цікавиться, що любить, чого не любить, чого хоче й чого не хоче дитина; знання, допомога, відповідальність.

В. Сухомлинський про сімейне виховання (праця «Батьківська педагогіка»). Альфа й омега «таке вічне питання» сімейного виховання: як поєднувати вимогливість і доброту, суворість і ласку, слухняність і свободу у вихованні дітей. Основні різновиди безглуздої любові (там, де немає мудрості батьківського виховання): любов замилювання, любов деспотична, любов відкупу. *«Батьківська влада»* – «право і можливість батька і матері підкоряти своїй волі дітей, право встановлювати свої, зумовлені життям конкретної сім'ї, вимоги». *Умови успішного здійснення батьківської влади:* вимоги батька і матері повинні бути розумними; вимога батьків повинна бути одноставною (мати й батько вимагають одного й того ж); вимоги батьків повинні виражатися не тільки в заборонах, а й у спонуканні дитини до певних позитивних дій; вміти глибоко проникати в думки і почуття дітей, в їхні бажання; іноді можна дозволити те, що й не зовсім бажано; бути уважним і чуйним до внутрішнього світу дитини; треба знати і відчувати, де закінчується межа прямої батьківської влади і починається інтимний світ дітей; особливо неприпустиме пряме і грубе втручання батьків у питання товаришування і дружби дітей, слід тактовно допомогти побудувати її.

Педагогіка партнерства. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. Основні принципи педагогіки партнерства: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Нова школа допомагатиме батькам здобувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитині сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію «вчитель» – «учень». Педагогіка партнерства і компетентнісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагає створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, ефективність управління освітнім процесом, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання. Нову українську школу буде підтримувати електронна платформа для створення і поширення електронних підручників і навчальних курсів для школярів та вчителів. Цінності та принципи педагогіки партнерства буде покладено в основу стандарту освіти, оновленої системи професійного розвитку вчителя, сучасної державної освітньої та кадрової політики (відбір та оцінювання педагогів) (із Концепції «Нова українська школа»).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6

Тема. Видатні педагоги про сімейне виховання.

Мета. Вивчити та проаналізувати ідеї видатних українських і зарубіжних педагогів на проблему родинного виховання. Розглянути актуальні ідеї сімейного виховання в умовах сьогодення.

План

1. Теоретичні питання

- 1.1. Ян Коменський про виховання дітей у сім'ї.
- 1.2. Йоганн Песталоцці про сімейне виховання.
- 1.3. Фрідріх Фребель про виховання дітей у сім'ї.
- 1.4. Григорій Сковорода про родинне виховання.
- 1.5. Костянтин Ушинський про сімейне виховання.
- 1.6. Софія Русова про виховання дітей у сім'ї.
- 1.7. Антон Макаренко про сімейне виховання.
- 1.8. Василь Сухомлинський про батьківське виховання.

2. Практичні завдання

2.1. Віднайти та проаналізувати думки Я. Коменського із праці «Материнська школа» про способи фізичного розвитку дітей у сім'ї (Розділ V «В який спосіб слід розвивати у дітей здоров'я та силу»). Обґрунтувати ідеї педагога, які є актуальними під час підготовки дітей до школи (Розділ XII «У який спосіб слід батьки мають готувати своїх дітей до школи»).

2.2. Віднайти у притчі Г. Сковороди «Вдячний Єродій» умови успішного виховання.

2.3. Проаналізувати думки К. Ушинського, як багатодітного батька, на виховання дітей та місце матері у виховному впливові.

2.4. З'ясувати види батьківського авторитету за працею А. Макаренка «Лекції про виховання» (лекція 2 «Про батьківський авторитет»). Визначити актуальність ідей для сучасної практики родинного виховання.

2.5. Проаналізувати види батьківської любові за працею В. Сухомлинського «Батьківської педагогіки». Прочитайте «Лист до дочки» В. Сухомлинського та окресліть коло проблем, які піднімає батько-Сухомлинський.

2.6. Підготувати і захистити реферат (за бажанням студента) на одну із тем:

Тематика рефератів: Батьківська школа В. Сухомлинського. В. Сухомлинський про виховання без покарань. Порівняльна характеристика батьківського авторитету в педагогічній творчості В. Сухомлинського та А. Макаренка. Порівняльна характеристика батьківського авторитету й сімейного середовища в концепціях родинного виховання Василя Сухомлинського та Януша Корчака. Порівняльна характеристика педагогічних праць А. Макаренка «Книга для батьків» і В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка». Використання ідей А. Макаренка в практиці сучасного сімейного виховання. Орієнтири до написання окремих рефератів: 1. Праця В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка» (розділ 5 «Сім'я і школа», стаття «Виховання без покарань»). 2. Праця В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка» (розділ «Батьківський авторитет», статті «Батьківська любов і воля», «Важливий бік батьківського авторитету»). 3. Праця А. Макаренка «Виховання в сім'ї» (стаття «Про батьківський авторитет»). 4. Праця В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка» (розділ «Батьківський авторитет», статті «Батьківська любов і воля», «Важливий бік батьківського авторитету»); праця Януша Корчака «Як любити дітей».

Література:

Бойчук П. М. Педагогічний аналіз концепцій сімейного виховання А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. *Вісник Запорізького національного університету*. Зб. наук. статей. Пед. науки. Вип. 1. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. С. 13 – 18.

Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / за ред. В. Кременя. Київ: Знання, КОО, 2003. 766 с.

Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.

Кравець В. П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 1996. 436 с.

Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки. Тернопіль, 1994. 388 с.

Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ: Рад. школа, 1978. 326 с.

Макаренко А. С. Лекції про виховання дітей. Київ: Рад. школа, 1978. С. 255 – 312.

Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1987. 264 с.

Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / за заг. ред. З. Н. Борисової. Київ: Вища школа, 2004. 511 с.

ХІД ВИКОНАННЯ СЕМІНАРУ №6

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's part of a bound notebook. There is no handwriting or other markings on the page.

ТЕМА	Фізичне виховання учнів у сім'ї.
МЕТА	Вивчити особливості фізичного виховання школярів у сім'ї. З'ясувати роль батьків у фізичному розвитку дітей.
Опорні поняття	Фізичне виховання, сім'я, здоров'я, батьки, режим дня та харчування, здоровий спосіб життя.
Завдання для студентів	Зробити тези до таких питань. 1. Завдання фізичного виховання у сім'ї. 2. Культура харчування у сім'ї. 3. Режим дня у родині. 4. Фізичне загартування дітей у сім'ї. 5. Розкажіть про традиції фізичного виховання у Вашій родині.
Літера-тура	Андрощук Н., Андрощук М. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості). Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. 160 с. Валецька Р. О. Основи валеології : підручник. Луцьк : Волинська книга, 2007. 348 с. Давидюк Г. М. Валеологія. Луцьк : Надстир'я, 1998. 158 с. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 272 с. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 248 с. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Теорія фізичного виховання. Тернопіль. Збруч, 2000. 183 с.
Питання самоконтролю	1. Вкажіть роль сім'ї у фізичному розвитку дітей. 2. Вкажіть завдання батьків у фізичному вихованні дітей. 3. Зазначте засоби фізичного виховання дітей у родині. 4. Визначте труднощі фізичного виховання дітей в сучасних умовах.

This image shows a single page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, typical of notebook paper. There are no margins, text, or other markings on the page.

ТЕМА 10. Наукові основи управління освітою та закладами загальної середньої освіти

Інформаційний матеріал

1. Управління загальноосвітнім навчальним закладом

Управління як діяльність, спрямована на формування рішень, організацію контролю регулювання об'єкта управління згідно з метою, аналіз і підведення підсумків на основі достовірної інформації.

Принципи управління: державотворення, науковості, демократизації, гуманізації, цілеспрямованості, компетентності, оптимізації, ініціативи, активності, об'єктивності, поєднання колегіальності з персональною відповідальністю.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про освіту» є такі засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності: людиноцентризм; верховенство права; нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії; формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля; невтручання політичних партій в освітній процес; невтручання релігійних організацій в освітній процес. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх.

Управління закладом освіти

1. Система управління закладами освіти визначається законом та установчими документами. Установчі документи закладу освіти повинні передбачати розмежування компетенції засновника (засновників), інших органів управління закладу освіти та його структурних підрозділів відповідно до законодавства.

2. Управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють: засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти; колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.

3. Керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень: організовує діяльність закладу освіти; вирішує питання фінансово-господарської діяльності закладу освіти; призначає на посаду та звільняє з посади працівників, визначає їх функціональні обов'язки; забезпечує організацію освітнього процесу та здійснення контролю за виконанням освітніх програм; забезпечує функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; забезпечує умови для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу освіти; сприяє та створює умови для діяльності органів самоврядування закладу освіти; сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти та працівників закладу освіти; здійснює інші повноваження, передбачені законом та установчими документами закладу освіти.

2. Колегіальні органи управління закладів освіти

1. Основним колегіальним органом управління закладу освіти є вчена або **педагогічна рада**, яка створюється у випадках і порядку, передбачених спеціальними законами.

2. Основні повноваження, відповідальність, порядок формування і діяльності колегіальних органів управління закладу освіти визначаються законодавством та установчими документами закладу освіти.

Громадське самоврядування в закладі освіти

1. Громадське самоврядування в закладі освіти - це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти.

У закладі освіти можуть діяти: органи самоврядування працівників закладу освіти; органи самоврядування здобувачів освіти; органи батьківського самоврядування; інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу.

2. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу освіти є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти.

3. Повноваження, відповідальність, засади формування та діяльності органів громадського самоврядування визначаються спеціальними законами та установчими документами закладу освіти.

3. Органи управління у сфері освіти: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки; центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти; постійно діючий колегіальний орган у сфері забезпечення якості вищої освіти; державні органи, яким підпорядковані заклади освіти; Верховна Рада Автономної Республіки Крим; Рада міністрів Автономної Республіки Крим; органи місцевого самоврядування.

Міністерство освіти і науки бере участь у формуванні державної політики в галузі освіти та втіленні її в життя, визначенні основних напрямків розвитку освіти, здійснює координаційні, науково-методичні, контрольні функції та державне інспектування, забезпечує зв'язок з іншими державами, організовує впровадження в практику досягнень науки і передового педагогічного досвіду, проводить атестацію та акредитацію навчально-виховних закладів республіканського значення.

Управління освіти обласної державної адміністрації аналізує стан освіти в області, організовує розробку і виконання регіональних програм розвитку освіти національних меншин, забезпечує розвиток мережі освітніх закладів області, проводить їх ліцензування та атестацію.

Відділ освіти здійснює безпосереднє керівництво освітніми закладами (закладами загальної середньої освіти, ліцеями, гімназіями, дошкільними закладами, позашкільними установами), а також районними (міським) методичним кабінетом, аналізує стан освіти в районі (місті), подає пропозиції місцевим органам влади щодо зміцнення навчально-матеріальної бази закладів освіти, сприяє створенню різних типів закладів освіти, організовує навчання обдарованих дітей.

Органами громадського самоврядування у сфері освіти є: органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави; Всеукраїнський з'їзд учасників освітнього процесу та їх об'єднань, що скликається у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

На Всеукраїнському з'їзді учасників освітнього процесу та їх об'єднань схвалюється стратегія розвитку освіти України на відповідний період та вирішуються інші питання, передбачені спеціальними законами.

4. Внутрішкільне керівництво та внутрішкільний контроль

Органи колегіального управління школою (загальні збори або конференція – вищий колегіальний орган, рада школи, педагогічна рада, нарада при директорі та його заступниках).

Адміністрація школи (директор, його заступники з наукової роботи, з навчально-виховної, з господарської роботи, з проблем соціально-педагогічної реабілітації).

Органи громадського самоврядування (учнівського – учком, учителів – профком і методична рада, батьків – батьківський комітет, директор – найвища посадова особа в школі (Положення про загальноосвітній виховний заклад)).

Педагогічна рада – об'єднання педагогів навчально-виховного закладу з метою розгляду питання організації та удосконалення навчально-виховного процесу, розглядає питання удосконалення освітнього процесу, рівня навчальних досягнень учнів, їх вихованості, ефективності викладання, підвищення кваліфікації пед. працівників, приймає рішення, які є обов'язковими для виконання, планується в довільній формі, проводиться не менше чотирьох разів на рік, керує нею директор школи.

Батьківські збори – форма роботи школи з батьками для забезпечення соціально-педагогічних зв'язків дитячих освітньо-виховних закладів із сім'єю.

Внутрішкільний контроль – систематична цілеспрямована перевірка адміністрацією школи роботи педагогічного колективу, окремого вчителя. Напрями контролю: навчально-виховний процес, методична робота, навчально-матеріальна база. **Види контролю:** тематичний (перевірка певної проблеми) і фронтальний (перевірка в цілому).

Форми контролю: класний контроль, персональний контроль роботи вчителя, тематично-узагальнюючий контроль, комплексний контроль, адміністративно-плановий контроль.

Методи перевірки: спостереження (відвідування уроків, позакласних заходів), вивчення шкільної документації, опитування, анкетування, тестування тощо.

Планування роботи. Види планування: перспективне, річне, поточне. Крім річного плану роботи навчального закладу, встановлена ще така **система планування:** 1. Розклад уроків, шкільних гуртків, спортивних секцій. 2. Календарні та поурочні плани вчителів, плани виховної роботи класних керівників, вихователів груп продовженого дня. 3. Плани роботи методичних об'єднань, інших форм методичної роботи, що працюють на базі школи. 4. План роботи шкільної бібліотеки. 5. План роботи батьківського комітету школи.

Облік роботи. Перелік документації, яка є обов'язковою в закладі загальної середньої освіти – алфавітна книга запису учнів, особова справа учня, класний журнал, журнал факультативних занять, журнал групи продовженого дня, журнал обліку роботи гуртка (об'єднання), книга обліку бланків і видачі атестатів про повну загальну середню освіту, книга обліку видачі золотих і срібних медалей, книга обліку видачі похвальних листів і грамот, книга обліку особового складу педагогічних працівників, книга протоколів педагогічної ради, книга обліку трудових книжок працівників закладу освіти, журнал реєстрації вхідних і вихідних документів, книга записів наслідків внутрішньошкільного контролю, акти, довідки про перевірку роботи навчально-виховного закладу, поточне листування, офіційні документи відомчих органів про роботу навчально-виховного закладу, статистичні звіти, акти про нещасні випадки та ін.

5. Атестація та сертифікація педагогічних працівників України

Атестація педагогічних працівників як система заходів, спрямована на всебічне комплексне оцінювання їх педагогічної діяльності, за якою визначаються відповідність педагогічного працівника посаді, яку він займає, рівень його кваліфікації, присвоюється кваліфікаційна категорія, педагогічне звання. **Мета атестації** – стимулювання цілеспрямованого безперервного підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, росту їх професійної майстерності, розвитку творчої ініціативи, підвищення престижу й авторитету, забезпечення ефективності освітнього процесу. **Принципи атестації:** відкритість та колегіальність, гуманне та доброзичливе ставлення до педагогічного працівника, повнота, об'єктивність та системність оцінювання його педагогічної діяльності.

Види атестації. Чергова атестація здійснюється один раз на п'ять років. Умовою чергової атестації педагогічних працівників є обов'язкове проходження не рідше одного разу на п'ять років підвищення кваліфікації на засадах вільного вибору форм навчання, програм і навчальних закладів. **Позачергова атестація** проводиться за заявою працівника з метою підвищення кваліфікаційної категорії (тарифного розряду) або за поданням керівника чи педагогічної ради навчального закладу з метою присвоєння працівнику кваліфікаційної категорії, педагогічного звання.

Кваліфікаційні категорії та педагогічні звання. Кваліфікаційні категорії: «спеціаліст», «спеціаліст другої категорії», «спеціаліст першої категорії», «спеціаліст вищої

категорії». **Педагогічні звання:** «викладач-методист», «учитель-методист», «вихователь-методист», «педагог-організатор-методист», «практичний психолог-методист», «керівник гуртка-методист», «старший викладач», «старший учитель», «старший вихователь», «майстер виробничого навчання I категорії», «майстер виробничого навчання II категорії».

Сертифікація педагогічних працівників – це зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника (у тому числі з педагогіки та психології, практичних вмінь застосування сучасних методів і технологій навчання), що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи.

Сертифікація педагогічного працівника відбувається на добровільних засадах виключно за його ініціативою. За результатами успішного проходження сертифікації педагогічному працівнику видається сертифікат, який є дійсним упродовж трьох років. Успішне проходження сертифікації зараховується як проходження атестації педагогічним працівником. Педагогічні працівники, які отримують доплату за успішне проходження сертифікації, впроваджують і поширюють методики компетентнісного навчання та нові освітні технології.

6. Педагогічний досвід як сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі педагогічної діяльності. Передовий педагогічний досвід (ППД) – творче активне засвоєння і реалізація вчителем на практиці дії засобів і принципів педагогіки з урахуванням конкретних понять, особливостей дітей, учнівського колективу й особи вчителя; це досвід, який забезпечує високу ефективність на основі сумлінного виконання обов’язків, а також новаторство.

Види ППД: комплексний та локальний, індивідуальний і колективний, новаторський (відрізняється певною оригінальністю). **Критерії ППД:** актуальність, новизна, результативність, стабільність, перспективність.

Технологія вивчення ППД: визначення педагогічної проблеми та об’єкта для вивчення досвіду; попереднє вивчення досвіду; теоретична підготовка; основне вивчення досвіду; визначення провідних педагогічних ідей досвіду. **Етапи впровадження ППД:** вивчення змісту передового досвіду; виділення у ньому головного; реалізація передових ідей досвіду на практиці. **Форми:** школи передового педагогічного досвіду, опорні школи, науково-практичні конференції та семінари, педагогічні читання, курси підвищення кваліфікації, захист передового педагогічного досвіду на засіданні педагогічної ради школи, шкільні, міжшкільні методичні об’єднання з предметів, тижні педагогічної майстерності, наставництво, відкриті уроки. **Методи впровадження ППД:** розповідь, бесіда, лекція, перегляд кінофільмів, відеозаписи уроків, опрацювання статей, книг, ділові, рольові ігри, семінари, розв’язання педагогічних завдань і ситуацій. ППД вчителів: В. Шаталов («Куди і як зникли трійки») – вивчення теоретичних знань проводить великими блоками (його опорні сигнали містять матеріал 2–3 і більше параграфів підручника), С. Лисенкова («Коли вчитися легко»), С. Логачевська («Дійти до кожного учня») – на основі розроблених структурно-логічних схем здійснювала диференційований підхід до учнів на всіх етапах засвоєння навчального матеріалу. Ш. Амонашвілі: («Здрастуйте, діти», «Як живе, діти?»), М. Гузик – виклад нового матеріалу «великими порціями» та ін.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема. Сучасні засади керівництва в закладі загальної середньої освіти.

Мета. Вивчити специфіку управлінської діяльності в сучасному освітньому закладі. З’ясувати зміст, структуру і форми керівництва закладом загальної середньої освіти в сучасних умовах.

Хід виконання

1. Теоретичні питання

1.1. Нормативно-правові аспекти управління освітнім закладом (Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020))

[illegible][illegible][illegible]

1.6. Стилi керівництва в освітньому закладі

[illegible]

1.7. Учні́вське самоврядування

[illegible]

2. Практичні завдання

2.1. Проаналізуйте статут ЗЗСО в тій частині, що стосується управління навчальним закладом

[illegible]

2.2. Ознайомтесь із внутрішкільними документами – інструкціями посадових обов’язків директора закладу та його заступників

[illegible]

2. Практичні завдання

2.1. Заповнити таблицю «Загальні засади атестації педагогічних працівників»

Основні положення	Зміст
Дефініція поняття «атестація педагогічних працівників»	
Мета атестації	
Основні принципи атестації	
Види атестації	

2.2. Складіть календарний алгоритм організації та проведення атестації педагогічних працівників.

2.3. Запишіть кваліфікаційні категорії за результатами атестації.

2.4. Запишіть, які педагогічні звання можуть бути присвоєні за результатами атестації.

2.5. Етапи проходження сертифікації педагогічних працівників.

Література та джерела:

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463->

20#Text

3. Положення про атестацію педагогічних працівників. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2021/09/06/Polozh.pro.atest.ped.prats.06.09.pdf>

4. Положення про сертифікацію педагогічних працівників. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#Text>

ХІД ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ №4

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема. Здача змістового модуля 2 «Теорія виховання. Школознавство» (теми 6–10).

Мета. Узагальнити і систематизувати знання студентів із загальних основ педагогіки, дидактики, теорії виховання, школознавства. Перевірити рівень обізнаності студентів із теоретичними положеннями даного змістового модуля.

План

1. Підготовка до перевірки, само- і взаємоперевірки знань студентів із основних теоретичних положень змістового модуля.

Тема 6. Сутність, закономірності та принципи виховання.

Тема 7. Основні напрями (зміст) виховання особистості.

Тема 8. Методи та форми виховання. Виховання особистості в колективі.

Тема 9. Робота класного керівника. Спільна виховна робота школи, сім'ї та громадськості.

Тема 10. Школознавство. Наукові основи управління освітою та закладами загальної середньої освіти.

2. Задача змістового модуля 2 (можливі форми – усне опитування (співбесіда), письмовий виклад, тестування).

2.1. Отримати пропонування варіант питань (білету). Уважно прочитати завдання (інструкцію).

2.2. Виконати подані завдання (для письмової роботи записати, для усної відповіді – упорядкувати тези).

2.3. Зосередитись і уважно перевірити правильність виконаної роботи.

2.4. Здати контрольну модульну роботу для перевірки.

Література:

Та, що подана лектором до тем лекційних занять вивченого модуля.

Рекомендована література до практичних і семінарських занять в межах вивченого модуля.

Додаткова література, яку ви самостійно опрацювали в процесі виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ № 10

ТЕМА	Основні положення Закону України «Про повну загальну середню освіту».
МЕТА	Проаналізувати розділи та статті Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо управління та керівництва закладом освіти.
Опорні поняття	Управління, керівництво, повна загальна середня освіта, керівник закладу, педагогічна рада, ЗЗСО.
для Завдання студентів	1. Вивчити та проаналізувати такі статті Закону: Стаття 33. Установчі документи закладу загальної середньої освіти. Стаття 36. Система управління закладом загальної середньої освіти. Стаття 38. Керівник закладу загальної середньої освіти. Стаття 40. Педагогічна рада. 2. Проаналізувати розділ «Управління у сфері загальної середньої освіти» та його статті (53-57)
Джерела	Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
Питання самоконтролю	Які установчі документи ЗЗСО? Які складові системи управління ЗЗСО? Хто може бути керівником ЗЗСО? Які права має керівник ЗЗСО? Визначте поняття «педагогічна рада». Яке коло питань вона розглядає?

ХІД ВИКОНАННЯ СРС №10

[illegible]

ПИТАННЯ СЕМЕСТРОВОГО ЕКЗАМЕНУ / ЗАЛІКУ

Орієнтовний перелік питань теоретичного спрямування

1. Педагогіка як наука. Предмет педагогіки.
2. Джерела та завдання педагогіки.
3. Основні педагогічні поняття і категорії.
4. Система педагогічних наук (галузі педагогіки, її структура).
5. Основні етапи розвитку педагогіки.
6. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
7. Методи педагогічного дослідження, поняття, класифікація, логіка (етапи) дослідження.
8. Поняття про розвиток і формування особистості. Біологічне та соціальне у розвитку особистості.
9. Вікова періодизація. Особливості формування і розвитку особистості школяра (молодший школяр, підліток, юнак).
10. Основні чинники формування та розвитку дитини в українській етнопедагогіці.
11. Історичний шлях становлення професії вчителя.
12. Соціальна роль, функції вчителя, вимоги до нього. Класики педагогіки про вимоги до вчителя.
13. Дидактика: поняття, виникнення і розвиток, народна дидактика.
14. Предмет і основні поняття (категорії) дидактики.
15. Процес навчання: суть, характерні ознаки, функції.

16. Мотивація навчальної діяльності школярів.
17. Принципи навчання: поняття, класифікація, характеристика. Класики педагогіки про принципи та правила навчання.
18. Поняття про зміст освіти, його складові. Види освіти.
19. Державний стандарт базової загальної середньої освіти, його структура, характеристика.
20. Ключові компетентності Нової української школи.
21. Нормативні документи змісту загальної середньої освіти (навчальні плани, програми, підручники), їх характеристика.
22. Характеристика методів навчання за джерелом знань, рівнем пізнавальної активності учнів, логікою викладу навчального матеріалу.
23. Проблема інклюзивного навчання в сучасних умовах.
24. Основні технології навчання школярів.
25. Історія розвитку форм навчання. Поняття про форми організації навчання, їх класифікація.
26. Урок як основна форма організації навчання: поняття, вимоги, класифікація, структура.
27. Підготовка вчителя до уроку. Особливості підготовки та проведення відкритого уроку.
28. Поняття про контроль, перевірку та оцінювання знань, умінь і навичок учнів. Функції і педагогічні вимоги до перевірки знань.
29. Оцінка знань, умінь і навичок. Оцінювальні судження. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою.
30. Види, форми та методи контролю знань. Система оцінювання навчальних досягнень школярів.
31. Виховання: поняття, функції, особливості виховання.
32. Категорія «мети виховання». Головна мета та завдання національної системи виховання в сучасній Україні.
33. Принципи виховання: поняття, характеристика.
34. Кодекс цінностей сучасного українського виховання.
35. Народна педагогіка про суть, мету, принципи виховання.
36. Національно-патріотичне виховання школярів: суть, мета, завдання, принципи.
37. Громадянське виховання. Зв'язок громадянського і правового виховання.
38. Міжнародні правові документи про захист прав дитини (Конвенція про права дитини, Декларація прав дитини).
39. Розумове виховання: суть, основні поняття, мета, завдання, зміст, шляхи, засоби. Роль вчителя у формуванні світогляду школярів.
40. Моральне виховання: суть, мета, завдання, зміст, шляхи, засоби. Напрями морального виховання: статеве, екологічне, виховання дисциплінованості та ін.
41. Національно-патріотичне виховання школярів: суть, мета, завдання, принципи.
42. Трудове виховання: суть, мета, завдання, принципи, шляхи, засоби, зміст і система. Професійна орієнтація учнів.
43. Естетичне виховання: суть, провідні категорії, мета, завдання, принципи, зміст, шляхи, форми і засоби.
44. Фізичне виховання: суть, мета, завдання, зміст, засоби. Фізичне виховання учнів у сім'ї.
45. Народна педагогіка про естетичне виховання дітей та молоді.
46. Народна педагогіка про фізичне виховання дітей та молоді.
47. Народна педагогіка про трудове виховання дітей та молоді.
48. Народна педагогіка про розумове виховання дітей та молоді.
49. Народна педагогіка про моральне виховання дітей та молоді.
50. Народні ігри та забави у вихованні дітей і молоді.
51. Фізичне виховання в календарній обрядовості українців.

52. Поняття про методи, їх класифікація.
53. Методи виховання: поняття, класифікація.
54. Методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки.
55. Методи формування свідомості особистості.
56. Методи самовиховання: поняття, характеристика.
57. Метод заохочення: поняття, види, умови.
58. Метод покарання: поняття, види, умови.
59. Поняття колективу, його ознаки, види.
60. Стадії (діалектика) та чинники розвитку колективу.
61. Шляхи формування учнівського колективу.
62. Класний керівник: функції, напрями і форми роботи.
63. Форми та методи роботи класного керівника з сім'ями учнів. Умови ефективності взаємодії класного керівника і батьків.
64. Принципи та структура управління освітою в Україні.
65. Управлінські органи в закладі загальної середньої освіти.
66. Керівник закладу загальної середньої освіти, його функціональні обов'язки.
67. Педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.
68. Атестація та сертифікація педагогічних працівників.
69. Передовий педагогічний досвід: суть, види, критерії оцінки. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності.
70. Планування і облік роботи закладу загальної середньої освіти.

Орієнтовні завдання практично-прикладного спрямування

1. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. У багатьох школах існує загальношкільне чергування. Чергові (переважно старшокласники) стежать за порядком від початку до закінчення уроків. Педагогічно виправданим є таке ставлення до чергувань: 1) це невинуватена форма роботи, бо вона породжує багато конфліктів і сутичок між учнями; 2) це важлива частина виховної роботи, за умови, що вчителі спочатку навчають учнів правильному виконанню обов'язків чергових; 3) це формальність: усі вказівки чергових нехтуються, їм не підкоряються; 4) це невинуватена форма роботи, бо учні звикають правильно діяти тільки під наглядом когось. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

2. Зазначте педагогічно доцільну дію вчителя у ситуації, коли педагог покарав учня, але згодом з'ясувалося, що той не був винний: 1) зробити вигляд, що нічого не знає; 2) попросити наодинці вибачення в учня; 3) у бесіді з учнем вмотивувати, чому було здійснене покарання; 4) попросити в учня вибачення перед класом; 5) не звертати уваги на зміну ситуації. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. Класний керівник організовує учнів з метою генерального прибирання класної кімнати. Перед усім класом звертається до п'ятикласника: "Сергійку, доручаємо тобі на завтра забезпечити усіх нас господарськими знаряддями (відра, ганчірки, миючі засоби та ін.). Ти в нас хазяйська дитина". Вкажіть педагогічну вимогу вчителя: 1) пряма вимога; 2) вимога-натяк; 3) вимога-довіра; 4) вимога-погроза. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

4. Зазначте педагогічну вимогу, яку використав учитель у такій ситуації: "На уроці математики учні самостійно розв'язують задачі. Учитель проходить між рядами, спостерігає за роботою учнів. Зупиняється біля Дмитра, який не завжди відзначається дбайливістю. Але цього разу вчитель побачив певну старанність учня. Учитель голосно зауважує: "Сьогодні ти старанно працюєш. Молодець. Працюй так і далі": 1) вимогу-довіри; 2) вимогу-прохання; 3) вимогу-схвалення; 4) вимогу-пораду; 5) вимогу-натяк. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

5. Вкажіть педагогічну вимогу, використану в такій ситуації: "Учні 5-го класу на пришкольній ділянці обкопують дерева. Учитель спостерігає за їхньою працею. Один учень недбайливо ставиться до роботи. Класний керівник підійшов до нього і зауважив: "Миколо, на

мій погляд, ти ображаєш яблуньку. Я порадив би тобі копати глибше і робити ширші кола”: 1) вимога-прохання; 2) вимога-довіра; 3) вимога-схвалення; 4) вимога-порада; 5) вимога-натяк. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

6. Вкажіть педагогічну вимогу у ситуації: “Два хлопчики після уроків прибирають класну кімнату. Але роблять це недбало, лише розмазують по підлозі бруд. Черговий учитель звертається до них: “Так працювати не можна. негайно поміняйте воду і все зробіть дбайливо!”: 1) вимога-недовіра; 2) вимога-натяк; 3) вимога-прохання; 4) вимога-осуд; 5) вимога-погроза. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

7. Вкажіть вид педагогічної вимоги, про який йдеться у ситуації: “Семикласники Сергій і Андрій безвідповідально ставляться до виконання своїх доручень у підготовці свята Матері. Класний керівник зауважує: “Хлопці, ви знову хочете бути утриманцями. Ми виключаємо вас із справи. Так і скажемо мамам: “Сергій і Андрій не поважають своїх мам”: 1) вимога-прохання; 2) вимога-натяк; 3) умовна вимога; 4) вимога-осуд; 5) вимога-недовіра; 6) вимога-погроза. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

8. Вкажіть народні мудрості, що відображають сугестивний метод виховання дитини: 1) “Що громада забажає, того й пан не поламає”; 2) “Не їж зелених слив, бо в череві жаби виростуть”; 3) “Раз на віку спіткнешся, та й то люди бачать”; 4) “Коли сидиш, то не дригай ногами, бо чорта колишеш”; 5) “Не руйнуй пташиних гнізд, бо осліпнеш”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

9. Зазначте народні навіювання, спрямовані на виховання культури поведінки за столом: 1) “Не їж у шапці, бо твоя жінка буде мати дурного чоловіка”; 2) “Їж окрайці з хліба, будуть тебе хлопці (дівчата) любити”; 3) “Не сідай за вугол стола, бо не одружишся”; 4) “Вола в’яжуть мотузком, а людину словом”; 5) “Як слово не допоможе, то й кий не дошкулить”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

10. Зазначте народні вислови, в яких гуманне покарання схвалюється: 1) “Хто годує, той і б’є”; 2) “Не вчи дитину штурханцями, а хорошими слівцями”; 3) “Кого люблю, того і б’ю”; 4) “Бити тебе треба, та нікому”; 5) “Хто б’є дитину, той не виховає добру людину”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

11. Зазначте основні завдання методу покарання за народною педагогікою, які полягають в тому, щоб викликати у винуватця: 1) неприємні переживання; 2) вину й сором за поганий вчинок; 3) розкаювання; 4) бажання більше ніколи не повторювати вчинене; 5) радість від заподіяного; 6) почуття жалю. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

12. Оцініть ситуацію. Учителька насварила учня під час гри і таким чином порушила одне із правил застосування методу покарання, запропоноване: 1) Р. Кемпбелом; 2) В. Сухомлинським; 3) А. Макаренком; 4) В. Леві. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

13. Оцініть ситуацію. Вчителька похвалила другокласницю за гарну сукню. Вона порушила правило застосування методу похвали, запропоноване: 1) Р. Кемпбелом; 2) В. Сухомлинським; 3) А. Макаренком; 4) В. Леві. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

14. Вкажіть випадки (за В. Леві), коли дитину не можна сварити і карати: 1) коли хвора; 2) якщо їсть; 3) коли невдоволена; 4) після фізичної травми; 5) після душевної травми; 6) коли вередує. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

15. Оцініть ситуацію. Учителька насварила учня, який зіскочив із сходинки і підвернув ногу. Цим вона порушила одне із правил застосування методу покарання, запропоноване: 1) Р. Кемпбелом; 2) В. Сухомлинським; 3) К. Ушинським; 4) В. Леві. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

16. Вкажіть педагогічно доцільну дію класного керівника у такій ситуації: “Щойно закінчилося новорічне свято для учнів сьомого класу. Вже пізно. Потрібно прибрати класну кімнату”: 1) запропонувати залишити кімнату неприбраною, але призначити чергових, які приберуть наступного дня; 2) запропонувати залишити все як є, а наступного дня прибрати всім колективом; 3) змусити учнів, котрі проживають біля школи, прибрати; 4) змусити колектив призначити чергових, які приберуть; 5) запропонувати всім, хто бажає залишитися прибрати

клас, надавши їм свободу у виборі дій. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

17. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. На стіні – таблиці, що ілюструють будову насіння; на демонстраційному столі – коробка з набором сухих насінин і друга – з розмоченим насінням квасолі, гороху, дині і дуба. На столах учнів такі ж коробочки, прикриті папером. Підручники відкриті на потрібній сторінці. Вчителька повідомляє тему “Будова насіння”, застерігає, що робота буде серйозна, знайомить учнів з порядком виконання завдань. Даний опис свідчить про те, що на уроці будуть використані наступні засоби і методи навчання: 1) практичні методи; 2) абстраговані зображення; 3) натуральні предмети; 4) площинні реальні зображення; 5) об'ємні реальні зображення; 6) ілюстрація; 7) демонстрація. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

18. Розв'яжіть педагогічну задачу. Під час вивчення теми “Властивості корисних копалин”, вчитель роздав учням зразки кам'яного вугілля і солі та склянки з водою. Учні виконали досліди і на основі їх зробили висновок про те, які властивості мають ці корисні копалини. Які методи навчання використав учитель? Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

19. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. Учитель луцької школи готується до уроку у восьмому класі. Тема: “Стир – річка нашої місцевості”. Він підібрав наступні запитання для учнів: “У якому напрямку протікає річка? Якого кольору вода у Стиру влітку? Біля якого берега вода покривається кригою? Чому?” Щоб реалізувати на цьому уроці принцип свідомості і активності, необхідно: 1) провести екскурсію до річки; 2) учителеві досить описати річку на уроці; 3) провести бесіду з дітьми, базуючись на їх досвіді і спостереженнях. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

20. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. На уроці української мови третьокласник, відповідаючи біля дошки, часто непомітно дивився на долоню. Вчителька уважно дивилась на дошку, а коли учень закінчив відповідати, підійшла, взяла за руку, оглянула. З педагогічного погляду вчительці необхідно: 1) поставити на долоню “десять”, а в журналі “двійку”; 2) вказати, продемонструвавши пописану руку учня: “подивіться, де знаходиться його розум”; 3) сказати: “Ти краще б на черевиках підказку написав, не так помітно було б”; 4) ганчіркою витерти дошку і долоню і сказати: “Провідмінняй ще раз, тільки інше слово”; 5) сказати: “Давай щоденник, повідомимо батькам про твої винаходи”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

21. Розв'яжіть педагогічну ситуацію. Першокласники вперше розфарбовують малюнок акварельними фарбами. В кінці уроку Оленка злякано дивиться на вчительку. На її аркуші, поверх простим олівцем намальованих дерев, розплелись плями чорного, рожевого, зеленого. Педагогічно оправдані дії вчительки: 1) попросити дітей оцінити Оленчин малюнок; 2) не звернути уваги на малюнок; 3) заспокоїти дівчинку, що не всі відразу стають художниками; 4) сказати: “Ти вражена тим, що трапилось з фарбами? Вони не послухали тебе?”; 5) сказати, що нічого страшного не трапилось; 6) похвалити і сказати, що малюнок вийшов непогано. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

22. Зазначте народні мудрослів'я, в яких говориться про спадковість як важливий чинник формування особистості: 1) “Що виховаєш, те й матимеш”; 2) “Від лося – лосята, від свині – поросята”; 3) “Приклад кращий за правило”; 4) “Яке коріння – таке й насіння”.

23. Перелічіть народні афоризми, зміст яких вказує на спадковість як вагомий чинник формування особистості: 1) “Яке зіллячко, таке й сім'ячко”; 2) “Бурчання наскучить, приклад научить”; 3) “Яка гребля, такий млин: який батько, такий і син”; 4) “Щоб людиною стати, треба працювати”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

24. Назвіть народні мудрослів'я, у змісті яких йдеться про роль середовища у розвитку особистості: 1) “Яке дерево, такі його віти, які батьки, такі й діти”; 2) “Як зайдеш між реп'яхи, то й реп'яхів наберешся”; 3) “З розумним будеш розумним, а з дурним і сам будеш таким”; 4) “Де гра, там і радість”. Відповідь свою аргументуйте та обґрунтуйте.

25. Назвати авторів вікової періодизації в історико-педагогічній думці (Аристотель, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель, С. Русова, ін.). Подати їх вікові періоди у розвитку особистості. Обґрунтувати вікову періодизацію автора, що вам найбільше імпонує.

26. Підготувати та обґрунтувати аргументи до дискусії: «Спадковість як провідний чинник формування особистості».

27. Назвати поради В. Сухомлинського «Як спонукати до самовиховання у фізичній культурі» (порада 87 за працею «Сто порад учителям»). Обґрунтувати народно-педагогічні засоби фізичного загартовування школярів, запропоновані В. Сухомлинським.

28. На основі власних спостережень назвати найголовніші мотиви навчання школярів. Вкажіть, як, на вашу думку, розвивати в підлітків інтерес до занять фізичною культурою та спортом.

29. Порівняти ключові компетентності за Концепцією. «Нова українська школа» (2016) та Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Обґрунтувати, що у них спільного та відмінного.

30. Проаналізуйте модельну освітню програму «Фізична культура. 5-6 класи» в таких позиціях: мета, ціннісні орієнтири, завдання, принципи.

31. Проаналізуйте модельну освітню програму «Фізична культура. 5-6 класи» в таких позиціях: шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з предмету «Фізична культура» (адаптаційний цикл).

32. Проаналізуйте мету базової середньої освіти та ціннісні орієнтири за Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Обґрунтуйте реалізацію цієї мети в умовах сучасної освітньої практики.

33. Підготувати та обґрунтувати аргументи до дискусії: «Індивідуальний підхід як основа особистісно орієнтованого навчання школярів».

34. Запропонуйте та обґрунтуйте свої міркування щодо безоціночного навчання в сучасній школі (5 – 9 класи).

35. 3. Практичне завдання. Вкажіть позитивні та негативні сторони письмової та усної перевірки знань учнів. Відповідь свою обґрунтуйте.

36. Видатний педагог Василь Сухомлинський започаткував низку традицій у Павлівській школі. Однією з них було те, що коли до школи приходив першокласник, він повинен був під керівництвом учителя посадити яблуньку «за маму», потім – «за тата», і т.д. Надалі школяр доглядав ці дерева, а коли вони починали плодоносити, то перше яблуко він зривав і ніс мамі. Які виховні завдання реалізуються у даній ситуації? Відповідь обґрунтуйте.

37. Проаналізуйте мету виховання, зазначену у Концепції «Нова українська школа» (2016). Обґрунтуйте реалізацію цієї мети в сучасній освітній практиці.

38. 3. Практичне завдання. Проаналізуйте мету виховання, зазначену у Законі України «Про освіту» (2017). Обґрунтуйте реалізацію цієї мети в сучасній освітній практиці.

39. Розробіть зміст (питання) бесіди для батьків на одну із тем: «Як дитина бігає, грається, то її здоров'я усміхається», «У здоровому тілі – здоровий дух», «Здоровий не знає, який він багатий». Обґрунтуйте підбір ваших питань.

40. Підберіть 2-3 народні ігри з метою виховання спритності у дітей. Прокоментуйте їх вибір.

41. Визначте принципи педагогіки партнерства школи та родини у вихованні дітей за Концепцією «Нова українська школа». Обґрунтуйте реалізацію зазначених принципів у сучасній практиці.

42. Запропонуйте шляхи та форми роботи вчителя із батьками у фізичному вихованні молодших школярів. Обґрунтуйте їх ефективність у сучасній практиці.

43. Складіть алгоритм проведення педагогічної ради в ЗЗСО (тема педагогічної ради – за вибором).

44. Складіть календарний алгоритм організації та проведення атестації педагогічних працівників відповідно до Положення про атестацію педагогічних працівників (2022).

45. Вкажіть проблематику праці В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка». Обґрунтуйте актуальні ідеї сімейного виховання у спадщині В. Сухомлинського.

46. Назвіть українські народні загадки, лічилки, скоромовки для розумового виховання дітей. Обґрунтуйте народні прислів'я та приказки про здоров'я.

Навчальне видання

Загальна педагогіка

Навчально-методичний посібник

30 Марчук С. С. Загальна педагогіка. Робочий зошит: навчально-методичний посібник-практикум для студентів спеціальності Середня освіта (Фізична культура) освітнього ступеня «бакалавр». Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2025. 111 с.

У посібнику подаються різноманітні навчальні, творчі, пошукові завдання до виконання практичних і семінарських занять, самостійних робіт, семестрового екзамену / заліку при вивченні курсу «Загальна педагогіка».

Адресується здобувачам освітнього ступеня «бакалавр».

УДК 37 (076)